

K. UPELNIKS.

Kurzemes kuģniecība un kolonijas XVII g. simtēnī.

Kurzemes hercogs Jēkabs.

Ģeneralkomisijā pie J. Rove, bij. „Leta“, Liepājā, Lielā ielā 15.

1 9 3 0.

K. UPELNIKS.

Kurzemes kuģniecība un kolonijas XVII g. simtenī.

Kurzemes hercogs Jēkabs.

Generalkomisijā pie J. Rove, bij. „Leta“, Liepājā, Lielā ielā 15.

1

9

3

0.

Spiestuve „RŪPNIEKS“,
Liepājā, Jēkaba ielā № 14.

612739

2100/88

Priekšvārds.

Šim darbam pirmie ierosinājumi radušies jau sen atpakaļ: jau tad, kad autoram kā mazam zēnam pirmo reiz rokās nāca Defoe grāmata „Robinsons Krūziņš“ un „Robinsona salas tālākais liktenis“ (apm. 1902. g.) un 1905. g. revolūcijas laikā, kad zem brīvības cīnītāju vajāšanu iespaida zēna fantāzijā radās iedomā par latviešu republikas nodibināšanu kādā no Klusā okeana salām. . . . Mūsu tautas un dzimtenes vēstures studijās ziņas par Kurzemes kolonijām hercoga Jēkaba laikā, izsauca atmiņā bērnības dienu fantāzijas un sapņus.

Par Kurzemes kuģniecību un kolonijām XVII gadu simtenī plašāka sabiedrība zin ļoti maz. Hercoga Jēkaba darbība vēl īstenībā ir maz izpētīta un noskaidrota. Jēkaba arhīva dokumenti vēl atrodas lielā nekārtībā; daudz vērtīgu dokumentu kaŗa, revolūcijas un okupācijas laikos gājuši zudumā. Tomēr nav ne mājāko šaubu, ka arī tie materiāli, kas nesen ka atdabūti, slēpj sevī daŗu labu ziņu no šī, mūsu dzimtenes vēsturē visai rosmīgā, laikmeta.

Hercoga Jēkaba laikmetu pētījis un savus pētījumus publicējis vairākos rakstos vēsturnieks Jānis Juskevičs. Daŗi viņa pētījumu dati izmantoti arī šinī darbā.

Šī darba trūkumus lūdzu bārgi netiesāt. Mana grāmata tālu nepretendē uz pilnību, bet vairāk domāta kā fragments, kā ierosinājums. Ikvienu, kuŗu tajā ierosinātie jautājumi interesētu, lūdzu pielikt arī savu roku mūsu dzimtenes vēstures pētīšanā un popularizēšanā.

Izsaku savu sirsnīgāko pateicību Latvijas Universitātes tautsaimniecības fakultātes un Liepājas pilsētas bibliotekām par pretimnākšanu un atļāuju izmantot tajās atrodošos materiālus un avotus.

1930. g. Liepājā.

Koloniju politikas vēsturisks pārskats.

Pirms runājam par kolonijām un koloniju politiku, mums jānodibina jēdziena „kolonija“ ispratne un nozīme.

Prof. C. F. Bastable¹ kolonijas iedala sekošās grupās: 1) faktorijās, 2) provincēs, 3) plantācijās un 4) kolonijās, — šī vārda tiešā nozīmē.

Faktorija ir tirdznieciska stacija, kurā dzīvo viens vai nedaudzi tirgotāji vai viņu aģenti tirdzniecībai ar iedzīmtajiem, bet nav kolonistu, uz pastāvīgu dzīvi nometušos imigrējušo iedzīvotāju. Portugaļu un nīderlandiešu nometnes pirmā laikā pa lielākai daļai pieskaitāmas faktoriju tipam, tāpat arī angļu pirmās nometnes Indijā, — Suratā un Bombejā. Vēl pagājušā gadu simteņa beigās angļu nometnes Afrikas rietumu piekrastē nebija nekas cits, kā faktorijas.

Faktoriju tipam pieskaitāmi arī atbalsta punkti militāri — stratēģiskiem nolūkiem, tāljuņas tirdzniecībai nepieciešamās ogļu stacijas, kādas angļiem, par piem., ir Gibraltārā, Maltā, Suecā, Adenā, Sv. Helenes s., Tristan d'Akunja s., Hongkongā u. c.²

Arī kalnrūpniecības nolūkos (dārgmetālu un dārgakmeņu bagātās atrašanās vietās, kurās vēlāki, parasti, pateicoties laimes meklētāju pieplūdumam, izaug par kolonijām) radušās nometnes ir pieskaitāmas pie faktorijām.

Mūsu dienās visas svarīgākās militāri — stratēģiskās vietas, tāpat ogļu stacijas uz pasaules tirdzniecības ceļiem un jūru šaurumiem atrodas vai vienīgi Anglijas rīkās. Ziem. Amerikas savienotām valstīm pieder Panamas kanāls, Filipīnu salas, Sandviču s., Guama (svarīgs at-

¹) Prof. C. F. Bastable, Dictionary of Political Economy (chapt. „Colonies“.).

²) Dr. C. Dunker, Colonien und colonisation, 4. lp.

balsta punkts ceļā no Honolulu uz Filipīnām), bet Japānai, — Koreja, Sachalinas dienvidgals, Formoza, Japa s.³

Provincēs piemēram mūsdienu vēsturē mums vislabāki noder angļu Indija, jo šeit vietējais elements — zemes iedzīvotāji un arī zemes īpašnieki atrodas zem citas valsts varas, kurā pārvalda zemi un ekspluatē tās dabīgās bagātības. Jaunlaiku koloniju politikas periodā spāņu kolonijas Perū un Meksikā tāpat uzrāda provinču tipa pazīmes.

Plantācija ir īpašs kolonizācijas veids, kad kolonists zināmā vietā atradis sava kapitāla ieguldīšanu par izdevīgu, — zemes apstrādāšanas u. tml. darbus izved ar iedzīmto darba spēku.⁴

No vēstures mēs zinām, ka tādos gadījumos vietējie iedzīvotāji ir vienmēr tikuši pilnīgi padoti saimniekam — plantātoram, kļūstot par tā vergiem.

Plantāciju sistēmas galvenais cēlonis ir klimatiskie apstākļi zemes karsta klimata joslās, kur bieži eiropiešiem fizisks darbs gandrīz pilnīgi neiespējams.

Kad zināmā vietā, plantācijām attīstoties darbu veikšanai aprūka vietējo iedzīmtu, strādniekus sāka ievest no citurienes, piem. Amerikā nēģerus - vergus no Afrikas.

Vēlāki, kad verdzība tika atcelta,⁵ vergu vietā tiek ievesti lēti strādnieki, tā saucamie „kuliji“ (coolies) no Ķīnas un Indijas. Šo pēdejo stāvoklis līdz pat pagājušā gadu simteņa beigām nebija daudz labāks par oficiāli atcelto un nosodīto verdzību. Jamaika Rietum — Indijā ir tipiska plantāciju kolonija, tāpat ka tādas minamas Borneo, Jaun-Gvineja, Klusā okeana salas u. c.

Kolonijas, šī vārda tiešā nozīmē, ir pēdejšais un pilnīgākais kolonizācijas veids un rodas kādas zemes pilsoņu,

³) Japa ir maza (207 kv. klm.) salīņa Klusā okeanā, bet tās deļ, ka atrodos uz svarīgiem satiksmes ceļiem, diplomātija izcīnīja jo niknas cīņas.

⁴) Payne, European Colonies, 65. lp.

⁵) 1807. g. Anglija aizliedz vergu tirdzniecību un 1834. g. iznīcina verdzību savās kolonijās. Franču kolonijās verdzība atcelta 1848. gadā, holandiešu — 1863. g., bet Brazīlijā tikai 1888. gadā.

spējīgu un enerģisku, lielākam vairumam aiz reliģiskiem, politiskiem vai saimnieciskās dabas apstākļiem pārceļojot no vienas zemes uz otru, kuŗu tie aizņemot un tajā no-metoties uz pastāvīgu dzīvi, kultivē, attīstot un izmanto-jot tās dabiskās bagātības un iespējamības.

Pielietojot no dzimtenes līdzatvestos augstākas kultu-ras un tehnikas paņēmienu zemes apstrādāšanā u. tml., kolonisti sekmē savas jaunās tēvijas vispārejo progresu.⁶

Koloniju un koloniju politikas jautājumi nav jauni. Tie bijuši pazīstami jau vissirmākā senātnē, par kuŗu mums uzglabājušās jebkādas rakstītas ziņas, lai tās būtu senie papirusi, pergamenti, hieroglifi vai Asirijas un Ba-bilonijas ķīlraksti.

Tā, piem., senās Eģiptes politiski-saimnieciskam ie-spaidam bijušas pakļautas jau ap XVI. g. s. priekš Kris-tus Etiopija (Abisiniņa), Libija. Tad pat kādā sarakstā minēts arī Asirijas (Ašura) vārds to zemju starpā, kas faraonam Totmesam maksājušas meslus.

1862. g. atrokoť kādu aizvēsturisku kapukalnu (kur-ganu) Kulech — Šergatā (senā Ašura vietā), tur atrastā mālu cilindra ķīlraksti stāsta par ķēniņa Tiglat — Felas-sara (Tukulti-Abal-Ešarra) I. valdīšanas sākumu. Tur at-rodam arī ziņas un norādījumus, ka Asirija ap XII. g. s. priekš Kristus ir jau bijusi noteicēja par zemēm „līdz lielajai Vakarū jūrai (tagadējai Vidusjūrai), līdz Naīri ze-mei“ (tagadējai Kurdistānai — Vānezera apkārtnē).⁷

Foinīķiešu, ka kolonizatoru, gaitu sākums meklējams uz Perzijas jūras līča salām, pazīstamām tagad zem Bach-rijas salu nosaukuma. Ceļš no šejienes līdz Hadesai (Kadiksai) tagadējā Spānijā ir tāļš un varēja (kolonizato-riskā nozīmē) tikt veikts, domājams, tikai vairākos gadu simteņos. Vēsture šē mums nekādu norādījumu nedod, jo foinīķieši, būdami tīpiski tirgoņi — spekulanti un jū-ras laupītāji, par sevi, savām gaitām un jūras braucie-niem nekādu rakstītu ziņu nav atstājuši. Uzglabājušies

⁶) Г. Б. Гиббинь, Очеркъ исторіи англійской торговли и колоній, 23. лр. р.

⁷) З. А. Рагозина, Исторія Ассиріи, 52. лр. р.

tikai (citu tautu atstāstījumā) dažādi fantastiski nostāsti par briesmām, kas sagaida pārdrošo kuģinieku aiz Mel-karta stabiem (Gibraltāra). Šie briesmu stāsti izdomāti ar nolūku atbaidīt bailīgākos, novēršot, tādā kārtā, kon-kurenci.

Dzīdamies pakal, aiz pārmērīgas izskaušanas izzūdo-šam, purpurkrāsas moluskam,⁸ foinīķieši izsekoja un ap-brauca visu Vidusjūru, visas viņas piekrastes, nodibinot tirdzniecībai un kālnrūpniecībai izdevīgās vietās savas faktoriņas un kolonijas. No tādām, kā ievērojamākās, mi-namas nometnes uz Ķīpras un Kretas salām, Kaukaza piekrastē, Taurijā (tagadējā Krimā), uz kuriem tie brauca pēc alvas (bronzas izgatavošanai), Taršīs (pēc Bībeles „Tarsus“) tagadējā Spānijā, Kartagena (foinik. „Kart — hadasta“, t. i. „Jaunā pilsēta“, dib. ap. 814. g. priekš Kristus),⁹ tagadējā Tunisijā, Uaita sala, Džersy un Scilly salas Lamansā (pazīstamas toreiz zem „Kasiteridu“, kas tulkojumā nozīmē „alvas“, salu nosaukuma), kā arī Anglijas dienvidvakaros — tagad. Devonas un Korn-vāles grāfistēs u. c. Ap XII g. s. pr. Kristus foini-ķiešu faktoriņas un kolonijas kā ķēde ieslēdz visu Vidus-jūru līdz Hadesai (dib. ap. 1100. g.) un tāpat jūras ceļā uz Indiju piekrastes, sākot ar Sarkanās jūras dienvid-galu, — Bab-el-Mandebas jūras šaurumu. Kā ievēroja-mākās šeit minamas Jemenā, Somalijā u. c.

Ja ne mistiskas bailes un visdziļākā ticība, ka jūra aiz „Melkarta stabiem“ resp. Atlantijas okeans ir jau pa-saules gals, kur mirstīgām cilvēkam nekas nav meklējams, foinīķieši neapšaubāmi jau tad, sirmā senātnē, būtu pa-veikuši, vismaz vienu daļu, to lielo ģeografisko jaunat-klājumu, kas tika izdarīti tikai apm. 2600 gadus vēlāki!

Ir uzglabājies kāds nostāsts, kuŗš skan diezgan ti-cami.¹⁰ Kādreiz vētrā vairāki foinīķiešu kuģi iedzīti Atlan-

⁸) Pēc seno rakstnieku nostāstiem, no viena gliemēziņa dabūts tikai viens piliens šīs senātnē tik augsti vērtētās purpurkrāsas izejvielas, bet krāsas sagatavošanai 50 mārciņu vilnas nokrāsošanai bijušas vajadzīgas veselas 300 mārciņas šīs vielas!

⁹) Проф. Ф. Гоммель, Исторія Древняго Востока, 65 лр. р.

¹⁰) Šis nostāsts no sengrieķiem, kuŗi bijuši apveltīti ar sevišķi spilgtu fantāziju, ļoti dzejiski izpuškots un sarežģīts.

tijas okeanā, daudzas dienas atradušies vēja un vilņu varā, līdz beidzot piedzīti kādai salai iepretim Livijai (Afrikai). Sala bijusi tik auglīga, ar tik brīnišķīgu jauku klimatu, ka to varējuši apdzīvot vienīgi dievi, ne cilvēki.

Šī sala, acīmredzams, būs bijusi Madeira.¹¹ Uz šo salu foinīkieši pēc tam vairāk nav braukuši, tā aizmirsta un no jauna atklāta XV. g. s. sākumā no portugāļu jūrniekiem.¹²

Arī senie grieķi bijuši ievērojami kolonizatori — tirgoņi un jūras braucēji. Ja foinīkieši dažādu briesmu stāstus izdomāja aiz bailēm no iespējamās konkurences, tad grieķi turpretim par savām kolonizatoru gaitām atstājuši daudz dzejisku nostāstu, kā piem. stāstu par argonautu ceļojumu.

Seniem grieķiem bijušas kolonijas Egejas jūras salās, Maz-Azijā (Traķijā), uz Melnās jūras ziemeļkrastiem (tagadējo Dņepras un Donas upju grīvās), Barkas pussalā, Kirenā Ziemeļ-Afrikā, Dienvid-Italiā, Sicīlijā (Sirakuzas), Dienvid-Francijā (Masilija, — tagadējā Marseļa), Spanijā u. c.

Kā redzams, senie grieķi it kā iet pa foinīkiešu pēdām, par kuŗu kolonizatoriskās darbības un tirdzniecības mantiniekiem tie zināmā mērā arī uzskatāmi.

Sengrieķu kolonizatoriskā darbība savu kulminācijas stāvokli sasniedza IV gadu simtenī pr. Kristus, — Aleksandra Lielā valdīšanas vai, pareizāki, kara gājienu laikā.

II gadu simtenī pr. Kr. Sengrieķija tika iekaroja no Romas, kuŗa šinī laikā bija jau izāugusi par toreiz pazīstamās pasaules lielāko un varenāko valsti un izplatīja savu varu tālu uz ziemeļiem, dienvidiem, vakariem un rītiem.

Laikā no 270 — 130. g. pr. Kristus Roma iekaroja Vidusjūru. No šiem viņas kariem it sevišķi atzīmējamās cīņas ar seno foinīkiešu dibināto koloniju Kartagenu, kas ilga, ar pārtraukumiem, apm. 118 gadus un beidzās ar

¹¹⁾ З. А. Рагозина, История Ассирии, 103. лр. р.

¹²⁾ Zemes un tautas, X. 365. лр. р.

pēdējās galīgu izpostīšanu 146. gadā pr. Kr. Pēc tam Roma nomāca Grieķiju, Siriju, Eģipti. II gadu simteņa pr. Kristus vidū Roma bija noteicēja par visām Vidusjūras krastus apdzīvojošām tautām un izvērtās par koloniju valsti. No ārpus Itālijas robežām bijušām Romas provincēm vēl atzīmējamās: Sicīlija, Cizalpiniskā Gallija, Sardīnija ar Korsiku, Spānija, Maķedonija, Grieķijas bij. kolonijas Maz-Azijā, Kartagenas īpašumi Afrikā u. c.

Kāda nozīme piekritusi kolonijām un kādejādi izpaudusies sentautu koloniju politika? Ko devušas kolonijas Eģiptei, Asīrijai, Foinīķijai, kāda tām bija nozīme seno Grieķijas un Romas valstu saimnieciskā un politiskā dzīvē?

Jāsaka, ka kolonijām, kā senāk, tā arī tagad, mūsdienās, ir piekritusi un piekrit ļoti liela nozīme tautu saimnieciskā dzīvē. Tā senai Grieķijai, kuŗa dabas bagātībām bija visai nabaga, zeme akmiņaina un zemkopībai neizdevīga, — plašās kolonijas piegādāja visus tos produktus, kuŗi tai pašai trūka, deva izejvielas rūpniecībai, sakarā ar ko attīstījās tirdzniecība un kuģniecība. Zeme kļuva bagāta un varēja radīt tās kulturalās vērtības mākslas un zinātnes laukā, ko apbrīnojam un par kuŗām sajūsmināties arī mūsu laikos.

Par foinīkiešiem daudz stāsta Bibelē Vecās Derības pravietis Ecekiels, kuŗš apraksta (skat. Ecekiela grām. XXVII. nod. 3—25 p. p.) foinīkiešu pilsētas Tīrus skaistumu, bagātību un varenību:

„... Un saki uz Tīru, kas dzīvo pie jūras ostām un tirgojās ar tautām daudz salās: tā saka tas Kungs Kungs: ak, Tīru, tu saki: „es esmu brīnum skaists“.

... Tavas robežas ir jūras vidū, tavi cēlāji tevi darījuši brīnum skaistu. Tie visus tavus galdus ir taisījuši no Zenira priedēm; tie ņēmuši ciedru kokus no Lībanus; tev taisīt masta kokus. Tavas aires tie taisījuši no Bāzanas ozoliem, tavus galdus tie taisījuši no elefantu kauliem un dārgu priēžu koka no Ķitim¹³ krastiem. Dārgs audeklis ar izrakstītu darbu no Eģiptes bij tavs zēģelis,

¹³⁾ Ķitim — Ķipra.

tev par karogu; no zila un sarkana purpura iz Elizus¹⁴ salām bija tavi apsegi. . . . Visas jūras laivas un visi laivinieki bija pie tevis, izmainīt tavas preces. Perzieši un lidieši un libieši bija tavā karaspēkā kā tavi karavīri; priekšturamās bruņas un dzelzcepures tie pie tevis uzkāra; tie tevi greznoja. Arvadas bērni un tavš spēks bija visapkārt uz taviem mūriem, un sargi bija uz taviem torņiem, tie uzkāra savas priekšturamās bruņas visapkārt pie taviem mūriem; tie tevi darīja brīnum skaistu. Tarzis tirgojās ar tevi ar daudz un daž-dažādām precēm: sudrabu, dzelzi, alvu un svinu noveda tavos tirgos. Javans, Tūbals un Mezeķs¹⁵ tie bija tavi precinieki: ar cilvēkiem nn vara lietām tie ar tevi tirgojās. No Togarmas¹⁶ nama noveda tavos tirgos braucamus un jājamus zirgus un zirgēzelus. . . . Zīrija ar tevi tirgojās savu daudzkārtīgu amata darbu dēļ: rubīnus, purpuru un rakstītu darbu, dārgu audekli un dārgas krelles un dārgus akmeņus tie noveda tavos tirgos. . . . Tie bija tavi precinieki ar dārgām drebēm, ar purpura ziliem un raibi austiem mēteļiem un ar strīpainiem segiem, pītām un tītām virvēm tavos tirgos. . . .“

Roma no savām daudzajām provincēm nodevu veidā savāca milzu bagātības, kļuva visuvarenākā valsts, varēja izveidot brīnišķīgas celtnes, būvēt ceļus u. tml., kuŗu atliekas uzglabājušās līdz pat mūsu dienām. Ka šīs bagātības, kas ieplūda no provincēm, pēclaiķā kļuva par Romas izvirtības un, sakarā ar to, zināmā mērā arī par tās bojā ejas iemeslu, tas, protams, ir cits jautājums un mēs to šeit tuvāki neapskatīsim.

Koloniju politikā nevien senatnē, bet zināmā mērā arī jaunākos laikos un pat mūsu dienās vairāk dominējuši un dominē varas, nekā tiesību principi.

Pa to, kāda, piem., ir bijusi senā Ašura politika, — skaidru un nepārprotamu liecību dod ķēniņa Tiglat-Felassara (Tukulti-Abal-Ešarra) I. atzišanās: „ Pie

¹⁴⁾ t. i. Grieķijas.

¹⁵⁾ t. i. Jonijas grieķi un Taura kalnieši.

¹⁶⁾ t. i. tagadējās Armēnijas.

Ašura zemēm es pievienoju vēl zemes un pie viņa tautām vēl citas tautas. Viņu likiem es noklāju kalnu augstumus un piepildīju to aizs. Es aizvedu viņu mantu un laupījumu bez gala“¹⁷

Foiniķiešu politika ir bijusi citādākas dabas. Šīs tautas centieni un mērķi izteicami maz vārdos: d z ī š a n ā s p ē c m a n t a s Skopulība, robežas nepazīstoša peļņas kāre, — tas ir viss šīs tautas raksturs, ne atsevišķas rakstura daļiņas. Foiniķieši bija uzņēmīgi, izturīgi, strādīgi, attapīgi un apķērīgi ļaudis, bet šīs īpašības noder viņiem tikai kā līdzeklis, kā iespējamība iedzīvoties, sakrāt bagātības. Manta — tā ir viņu vēlēšanās, viņu ceļšanās, viss viņu lepnums. Šīs tautas raksturā nav atrodamas pat pazīmes no tām īpašībām, kuŗu dēļ citas tautas mēs mēdzam dēvēt par cēlām, varonīgām.

Kaŗi un kaŗošana foiniķiešiem nav patikuši, patriotismu tie nav pazinūši. Uzbrukuma atgaiņāšanas vietā tie labāk ar mieru padoties, atpirkties, maksāt meslus, ja vien šīs nodevu prasības bija mērenas. Savas armijas tiem nebija, tie turēja algotņus.¹⁸ Bet kad ar pārmērīgām nastām un nodevām viņi izvesti iz pacietības, kad savu mantu un bagātību tie uzskata par apdraudētu, viņi cīnās (kādus gadījumus vēsture mums uzrāda vairākus) nikniem zvēriem līdzīgi.

Dibinot savas faktorijas, gadījumos, kad vietējie iedzīvotāji to pieprasīja un citādi nebija pierunājami un apmierinami, foiniķieši maksāja arī nomu par aizņemto zemi. Bet, kur vien varēja bez ļaunām sekām priekš sevis, tie nekautrējās nekādu noziegumu, laupīšanu. Tiem nav bijusi sveša arī vergu tirdzniecība.¹⁹

Parastais foiniķiešu tirgotāju paņēmiens vergu laupīšanā bijis šāds. Kādā nomaļā Egejas jūras salā, līcī vai kur citur, pēc pabeigtas sekmīgas tirgošanās, uz kuģa rīkotas dzīres — svētki, uz kuŗiem ieaicināti arī vietējie iedzīvotāji, sevišķi jaunavas un bērni. Svētku burzmā,

¹⁷⁾ З. А. Рагозина, История Ассирии, 54. лр. р.

¹⁸⁾ Skat. pravieša Ecekieļa gr. XXVII. 10.

¹⁹⁾ Skat. pravieša Ecekieļa gr. XXVII. 13 un Joeļa gr. III. 6.

ieaicinātiem viesiem nemanot, pacelti enkuri un kuģis pilnām būrām pazudis krastmalnieku acīm jūras zilgmē. . . Gluži tāpat, kā daudzus gadu simteņus vēlāki mēdza darīt arī eiropieši ar Afrikas nēģeriem.

Neskatoties uz visām foinīķiešu rakstura nepievilcīgām īpašībām, viņiem, kā tautai, tomēr piekritusi liela, pat ļoti liela kulturvēsturiska misija. Mums nenākas grūti iedomāties visu to labvēlīgo, civilizējošo iespaidu, ierosmi un saimniecisku uzplaukumu radošo impulsu atmodināšanu, kādus toreiz sirmā senatnē radija tādi apkārceļojoši tirgotāji, ierazdamies kāda pavisam nomaļā zemes stūrī. Un ja pie tam šie tirgotāji par savām precēm neprasiņa samaksu naudā, resp. zeltā un sudrabā, bet ņēma pretī arī vietējos ražojumus, labību, pat nevērtīgus (vietējo iedzīvotāju acīs) akmeņus un rūdu!

Protams, foinīķieši ievēroja tikai savas intereses un nebūt nekautrējās savus kontrahentus apkrāpt un mānīt, izdevīgā gadījumā tos pat aplaupīt. Taču pamazām arī apkrāptie sāka saprast foinīķiešu preču īsto vērtību, vienu — otru no tām paši pagatavot un tā kļūt neatkarīgi. Tad arī iepriekšējos zaudējumus un pārmaksājumu nebija daudz ko nožēlot, jo — „skola vienmēr maksā naudu“.

Ikvienai tautai pasaules vēsturē ir piekritusi zināma loma, zināms uzdevums, kuŗu veikšanā viņa izrādījusi vairāk vai mazāk izcilus spējas. Foinīķieši šinī sakarībā būtu apzīmējami par antiskās pasaules „pauneniekiem“, nepiedodot šim vārdam parastoniecinošo nozīmi. Mēs pilnā mērā varam tikai pievienoties franču vēsturnieka un archeologa Fransua Lenormana uzskatam, ka šie „paunenieki“ resp. foinīķieši ir bijuši nepieciešami, ka viņu kā kolonizatoru un kā zināmu, gan ne garīgu, bet materialu civilizācijas ieguvumu un sasniegumu izplatītāju darbība, neskatoties uz visām tās ēnas pusēm, ir bijusi vispārējo cilvēces progresu veicinoša. Protams, nevienam nenāks prātā foinīķiešu rīcības veidus saukt par cēliem un cildeniem, — šie epitēti viņu egoistiskai darbībai nekādi nav piemērojami.

Līdztekus atzīmēsim, ka arī „Dieva izredzētās“ jūdu tautas politika un paņēmieni nebūt nav bijuši labāki, ja ne sliktāki. Vismāz, pēc Bībeles spriežot, mēs pie cita, labvēlīgāka slēdziena nevaram nākt.

Kā raksturīgs piemērs šinī ziņā ir pravieša Zamueļa rīkojums (salīdz. Zamueļa gr. XV. 3.) ķēniņam Zaulam: „Ej nu un kauj Amaleku, izdeldat visu, kas tam pieder un netaupi viņu, bet nokauj ir vīrus, ir sievas, ir bērnus, ir zīdaiņus, ir vēršus, ir avis, ir kumeljus, ir ēzeļus“. . . Un Zauls kāva Amalekiešus no Keviļas līdz Zūrai, kas ir šaipus Eģiptes. . .

Senie Eģiptieši iekārtojis zemes sev nepievienoja, nekad tie nedomāja tās pārvērst par eģiptiešu apgabaliem. Tik retumis, uzceļot vienā — otrā vietā apcietinājumus — atbalsta punktus un atstājot tajos garnizonus, tie nodrošināja turpmāko „atriebības“ resp. dažāda laupījuma, meslu un gūstekņu iegūšanas kara gājienu izdošanos.

Šie „atriebšanās“ (it kā par hiksos'u uzbrukumu Eģiptei, ap 2100. g. pr. Kr.) kara gājienu eģiptiešiem vēlāk izvērtās par, ta sacīt, zināmu sportu, par „pelnās“ iešanu. Pēc izdevīgām kara gaitām sarīkoti triumfa gājienu ar sagūstīto ienaidnieku: ķēniņu, augstmaņiem, vergiem un salauptu mantu parādi. Šis savveidīgās „cirkus izrādes“ eģiptiešiem patikušas diezgan labi. Faraons Totmess III. 17. gados sarīkojis veselus 14 tādus, uzvarām vainagotus kara gājienus.²⁰⁾

Roma par savām provincēm daudz nerūpējās. Viņu interesēja tikai provinces pakļausība un nodevas. Pēdējo iekasēšana tika izdota īpašiem piedzinējiem uz nomu resp. par noteiktu maksu. Lai nodevu ienāktu jo vairāk, viena un tā pati province, piem. Jūdeja, sadalīta vairākos iecirkņos.

Iekasētās nodevas saplūda Romā, kuŗas pašas pilsoņi nodokļus nemaksāja. Par savu labklājību provinces varēja, ja tām tika, rūpēties pašas. . .

II gadu simtenī pēc Kristus sākās Romas valsts pagrīmsana. Sakarā ar iekšējām nekārtībām un jukām, ap-

²⁰⁾ З. А. Рагозина, История Ассирии, 34. лр. р.

kārtējie „barbari“ sāk iedrošināties laiku pa laikam sarīkot iebrukumus Romas valsts teritorijā. Romas labklājība krīt, sabiedriskā dzīvē un valsts iekārtā notiek lielas pārmaiņas. Šīs pārmaiņas un jukas līdz tam stipro, neuzvaramo Romu novājina, padara nespējīgu atturēties aizvienu vairāk un vairāk pieaugoši germāņu (alemanu un burgundu) no vakariem un gotu, no tagad. Dienvid-Krievijas, uzmācībai. Panīkst tirdzniecība, tāpat pazaudē pamatu uz izvedumu aprēķinātā lielsaimniecību sistēma (apstrādāšana vergiem). Ārējie kari un iekšējās jukas iespaido cīņas ar uzmācošajiem svešautāmiem (hunniem, vandaļiem, frankiem u. c.), līdz beidzot, V g. s. pēc Kr. otrā pusē, Romas Imperija kā tāda noiet no vēstures arenas (476. g.).

Ar Romas valsts bojā eju IV—V g. s. pēc Kr. izbeidzas arī Eiropas kontinenta zemju kolonijas un ar tām saistītie koloniju politikas jautājumi.

Jaunu zemju atrašanai un, sakarā ar to, jaunam Eiropas koloniju politikas perioda sākumam (XV g. s.) par iemeslu bija sekoši 3 faktori: 1) turku, — kuŗi noslēdza vecos tirdzniecības ceļus caur Maz-Aziju uz Indiju, — iebrukums Eiropā, 2) navigācijas, ka zinātnes un tās praktiskās pielietojamības, attīstība un 3) emigrācija,²¹ kuŗa sākās XV. gadu simtenī sakarā ar feodalās iekārtas attīstīšanos un pārveidošanos.

Liela daļa zemnieku un pat mazāku muižnieku, pazaudējot savus īpašumus, bija spiesti stāties uz piedzīvotumu un dēku meklētāju ceļiem un izceļot. Līdzīga izceļošanas kustība savā laikā jau noveda pie „krusta kariem“.²² Tā kā ceļš uz austrumiem bija slēgts no turkiem, kuŗi izspieda kristītos nevien no Maz-Azijas, bet arī no visa Vidusjūras baseina austrumu daļas, tad Eiropas piejūras zemēs tas radīja spēcīgu impulsu jaunu zemju un jaunu jūras ceļu meklēšanai.

Nepieciešamība meklēt jaunus ceļus apkārt Afrikai un pāri Atlantijas okeānam uz vakariem arī bija par cē-

²¹) К. Каутский, Колониальная политика, 4. лр. р.

²²) Очерки по всеобщей истории. В. В. Филатовъ, Отъ среднихъ вѣковъ къ новому времени, 238—239. лр. р.

loni lielājiem ģeografiskajiem jaunatradumiem: Amerikas (1492. g.) un jūras ceļa apkārt Afrikai (1496—1498. g. g.) atklāšanai.

Ceļš gar Afrikas krastiem bija ērtāks un iespējamāks, nekā brauciens pāri, toreiz vēl galīgi nepazīstamajam, Atlantijas okeānam. Jau XV gadu simtenā sākumā portugāļi uzsāk braucienus gar Afrikas krastiem, sasniedzot arvien attālākus punktus uz dienvidiem, līdz neradās un nenobrieda priekš tiem laikiem jo pārdroša doma: apbraukt apkārt Afrikai un tādā kārtā atrast ceļu uz Indiju.

Šo domu piepildīt izdevās portugāļu jūrnīkam Vasko de Gamam jūras braucienā 1496. — 98. g. g., t. i. 6 gadus vēlāki pēc Amerikas (patiesībā Mazo Antīļu salu) uziešanas no ģenujēša Kristapa Kolumba.

Abi šie momenti: Amerikas un jūras ceļa ap Afriku atrašana, — spēlēja jo lielu lomu Eiropas tautu saimnieciskā un politiskā dzīvē. Tie iezīmēja arī jauna, kopš IV gadu simtenā pēc Kr. izbeigušās, koloniju politikas posma sākumu.

Spānija pakļāva savam iespaidam jaunatrastās Dienvid-Amerikas zemes, bet portugāļi nodevās tirdzniecībai un jūras laupīšanām Rīt-Indijā, monopolizējot savās rokās visu garšvielu (piparu, vīre u. c.) tirdzniecību, kas tiem deva ļoti lielu pelņu.²³

Kā portugāļu, tā arī spāņu koloniju politika raksturojama ar vienu pašu vārdu: laupīšana. Un proti, tā visprastākā, nemaskētā pakļauto zemju izlaupīšana un izpostīšana, ne tikai nedodot neko vietā, bet gan otrādi — sagraujot drupās vietām 1000 gadēju kulturu un iznīcinot šīs kulturas radītāju tautu (piem. inkus tagadējā Perū). Un tomēr ne Spānijai, ne Portugālei, ka valstīm, nekāds sevišķs labums no bagātajām kolonijām netika. . .

Lisabone gan no mazas piejūras pilsētiņas izvērtās par lielu un bagātāko Eiropā tirdzniecības centru, bet vi-

²³) Magelans savā braucienā ap zemes lodi nopircis Indonezijā garšvielas, samaksājot par tām 215 dukatus. Šīs garšvielas Eiropā pārdotas par 180.000 dukatiem! Vēl atzīmējams, ka visi Magelana ekspedīcijas izdevumi nepārsnieguši 22.000 dukatus.

sas bagātības saplūda karaļa, galma kamariljas un atsevišķu tirgoņu rokas. Pati zeme neko nemantoja. Kultūrālā un arī tehniskā ziņā tā palika uz tā paša līmeņa, rūpniecība neattīstījās, jo visu vajadzīgo taču bija iespējams nopirkt. . .

Glūži tas pats notika arī Spānijā. Tās karalis kļuva valdinieks, kuŗa zemē „saule nenorientēja“. Bet tā kā zelts un sudrabs, kas ieplūda no kolonijām, tika izlietots karaļa aizvien pieaugošā galma un galminieku uzturēšanai, greznībai un uzdzīvei, zemes ražojošie spēki netika modināti, tehnikas attīstība netika veicināta, — ka zemkopība, tā arī rūpniecība panīka. Pēdējā it sevišķi pēc ne ar ko neattaisnojamās, mulķīgi—nežēlīgās, zem reliģiska fanatisma notikušās mauru izdzīšanas (1610. g.).

Še mums vienmēr jāpatur prātā, ka ir divas un pie tam pilnīgi šķirtas lietas: 1) ieguvumi no kolonijām un 2) šo ieguvumu vairāk vai mazāk lietderīga izlietošana. Kā apskatāmajā laikmetā, tā arī mūsu dienās ne Portugale, ne Spānija ar pārdomātu un lietpratīgu saimniecisku politiku lepoties nevar.

Spānijas karaļi, apžilbināti no savas bagātības un izrādošās varenības, iedomājās valdīt par visu pasauli. Bet šo iedomu realizēšana prasīja pēc lielas flotes un lielas pastāvīgas armijas, kas savukārt aprija no kolonijām ar veselām flotēm transportējamo zeltu un sudrabu. Iejaukšanās dažādu dinastisku strīdu karos, ilgos un asiņainos, arī naudā dārgi maksājošos, noveda Spāniju saimnieciskas panīkšanas stāvoklī.

Citāda ir no Spānijas 1648. g. neatkarību ieguvušās Nīderlandes rīcība un politika.

Gandrīz 80 gadus ilgās cīņās par sava neatkarību bija stipri nocietinājušas nīderlandiešu raksturu, radījušas ticību un pašaušanos saviem pašu spēkiem, radījušas uzņēmību un, protams, vājinājušas viņu agrāko metropoli Spāniju. Uzņēmīgie nīderlandieši ilgi nekavējās izmantot pēdējās zināmu nevarību un iegūt sev aizjūras kolonijas, galvenā kārtā gan līdz tam laikam portugāļiem piederošās.

Vācu tautsaimnieks Kārlis Kautskis šo parādību²⁴ izskaidro ar to, ka spāņu kolonijas Amerikā bijušas tāļu atrodošies, reti apdzīvoti apgabali, kas tikuši apstrādāti ar iedzimaļiem indiaņu vai ievestajiem Afrikas nēģeru vergiem un tamdēļ neinteresējušas tirgoņus — nīderlandiešus. Sudraba raktuves tos interesējušas gan, bet tie atraduši par izdevīgāku un ērtāku aplaupīt pašas „sudraba flotes“, nekā nodarboties ar raktuvju izmantošanu Perū vai Meksikā.

Jādōmā, ka bez lielā attāluma pāri Atlantijas okeānam, kuģošana pa kuŗu tajos laikos bija visai nedroša, zināma loma būs piekritusi arī tam apstāklim, ka Portugale šinī laikmetā bija pakļauta Spānijai (1580. — 1640. g. g.) un vājinot pirmo tika vājināta arī pēdējā. Ta kā Spānijas vara Dienvid-Amerikā vēl arvienu bija pietiekoši liela,²⁵ tad nīderlandieši par savu uzbrukumu un iekarojumu objektu izvēlējās portugāļu piederumus Indonēzijā, kur pēdējo pārvaldes aparats un aizsardzība bija nonākuši galīga sabrukuma stāvoklī.²⁶ Aiz abu tautu starpā valdošā antagonisma Spānija par Portugales koloniju aizsardzību i nedomāja.

Ari Spānijas karaļa Filipa II. aizliegums (1594. g.) stāties jeb kādos sakaros ar „dumpiniekiem“ nīderlandiešiem, spēleja ne mazo lomu. Nīderlandiešiem pēc šī aizlieguma nekas cits neatlika, ka pašiem patstāvīgi uzņemt sakarus ar Indiju u. c. zemēm.

Kūdīdami pret portugāļiem malajiešu sultanus, slēgdami ar vietējiem musulmaņiem draudzības un tirdzniecības līgumus, un galvenais, pilnīgi pretēji spāņu un portugāļu parašai, neuzbāzdamies iedzimtiem tūlīt ar savu politisko virskundzību un misionāriem,²⁷ nīderlandieši iegūst ļoti izdevīgus tirgošanās noteikumus.

1602. gadā uz Nīderlandu federācijas valdības spiedienu daudzās un dažādās kompanijas apvienojās vienā „Rīt-

²⁴) K. Каутский, Колоніальная политика, 10 лр. р.

²⁵) Г. Б. Гиббинсъ, Очеркъ исторіи англійской торговли и колоній, 18. лр. р.

²⁶) A. Grins, Pasaules vēsture, XII. Nīderlande, 678. лр. р.

²⁷) Ibid., 678. l. p.

Indijas“ kompanijā, novēršot savstarpejo konkurenci. Šai kompanijai tiek piešķirtas (no Nīderlandu federācijas valdības, protams) ļoti lielas tiesības: monopoltiesības uz tirgošanu un kuģniecību visās zemēs starp Labās Cerības zemes ragu un Magelana jūras šaurumu, t. i. Indijas un Klusajā okeanā.

Pati Portugale bija pārāk nabaga iedzīvotājiem un jau saimnieciska paguruma stāvoklī, lai šai nīderlandiešu akcijai varētu izrādīt nopietnu militāru pretestību.

Neatkarīgi no socialās iekārtas un iekšējās politikas, Nīderlande atšķīrās no Portugales un Spānijas vēl tā, ka tajā valsts pārvalde neatradās muižniecības un baznīcas ziņā, bet noteicēja bija tirgotāju šķira, ko zināmajā laikmetā var uzskatīt jau par stipri progresīvu elementu.

Laikmetā, kad uz jūrām faktiski pastāvēja kara stāvoklis, t. i. ikviena nacija centās otru izspiest no izdevīgākām tirdzniecības vietām, kad pilnīgi atklāti pastāvēja jūras laupītāji un laupīšanas. — atsevišķiem tirgotājiem nodarboties ar aizjūras tirdzniecību bija gandrīz pilnīgi neiespējami un dabīgi, ka tur, kur uz to nepastāvēja valsts monopols, tā nonāca lielu tirgoņu apvienību, resp. kompaniju rokās.

Uzplaukstot tirdzniecībai tai līdztekus uzplauka arī Nīderlandes rūpniecība. Piegādājot Indijas garšvielas visai Eiropai, reizā ar tām nīderlandieši izvadāja un izplatīja arī savas pašu zemes ražojumus. Sakarā ar pilsoniskām un reliģiskām brīvībām Nīderlandē saplūda savas pārliecības dēļ vajātie bēgļi no Spānijas, Portugales un arī no Francijas, kas pa lielāku daļu bija savas zemes inteligentākie un spējīgākie ļaudis un šis intelligences ieplūdums tikai sekmeja Nīderlandes uzplaukšanu.

Nīderlandes ziedošais stāvoklis nevarēja neradīt skaudību un cenšanos to labklājību mazināt, iegūstot pie tam zināmus labumus arī sevim.

Un tā, kā Nīderlandes konkurents, uz vēstures arenas uznāk viņas pirmais sabiedrotais — Anglija.

Anglijas tirdznieciskā un rūpnieciskā uzplaukuma un vispārējās labklājības sākumi meklējami ne visai senā pagātnē: galvenā kārtā XVII un XVIII gadu simteņos.²⁸

Jau XV gadu simtenī angļi maz pamazām sāk iespieties dažādos Baltijas un Vidusjūras punktus; XVI gadu simtenī tie seko citu tirdzniecisko avanturistu pēdās²⁹, vai arī cenšas nostiprināties tajās vietās, kurās priekš citiem neizliekas pietiekoši interesantas un pievilcīgas.³⁰ Taču XVI gadu simtenī gandrīz visa Anglijas ārējā un ievērojama daļa no iekšējās tirdzniecības vēl atradās ārzemnieku rokās.

Karalienei Elizabetei uz troņa nākot Anglija bija tālu pakaļ citām Eiropas nacijām un pie tam taisni tajās rūpnieciskās prasmēs un tirdznieciskā veiksmē un uzņēmībā, kas vēlāk kļuva un tagad ir viņas varenības pamats.³¹

Elizabetes valdīšanas laikā nāk cienā merkantilisms. Pēdējā mērķi, kā zinām, — nacionalās bagātības un varas vairošana, bet līdzekļi tam: 1) bagātību iegūšana dārgmetalu veidā, 2) tirdzniecības un kara flote, 3) zemkopības un rūpniecības manufaktūru veicināšana iekšzemē. Tādēļ augšējā mērķa sekmēšanai darīts viss, lai 1) aizkavētu dārgmetalu (zelta un sudraba) aizplūšanu uz ārzemēm, cenšoties panākt labvēlīgu tirdzniecības bilanci attiecībā ar citām zemēm, 2) veicinātu angļu kuģniecību ar veselu rindu dažādu likumdošanas aktu, no kuriem kā

²⁸) Г. Б. Гиббинс, Очерк истории английской торговли и колоний, 1. 1. p.

²⁹) Ibid. Angļi sekoja spāniešiem Ziemeļu un Dienvid-Amerikā un portugāļiem un nīderlandiešiem Rit-Indijā.

³⁰) Ibid. 18. l.p. p. Ziemeļ-Amerikas cietzemi uzgāja ģenujietis Džons Kabots karaļa Henrija VII. uzdevumā (1497. g.). Pirmie kolonizācijas mēģinājumi izdarīti no spāniešiem (sākot ar 1521. g.) Floridas piekrastē. Spāniešiem sekoja franči (1562. g.). Pēdējie isi pēc 1575. g. sāk dibināt savas noietnes tagadējā Kanadā, — Kap-Bretonā un Jaunajā Skotijā (Akadijā). Spānijas mantojuma karā Jauno Skotiju (1713. g.) un septiņgadu karā (1757.—1763. g. g.) Kanadu iegūst angļi. Šo zemju kolonizācijas pirmie pionieri bija angļi: Frobišers 1578. g., kuram sekēja Džilberts (1579.—1583. g.) divreiz ciešot pilnīgu neveiksmi un Rallejs.

³¹) Cunningham, Growth of English Industry and Commerce, II. 2.

ievērojamākais, kas it sevišķi sāpīgi atsaucās uz citu zemju kuģniecību un tirdzniecību (speciāli vērsti pret Nīderlandes kuģniecību un tirdzniecību) minams Kromveļa „Navigācijas akts“ (1651. g.) un 3) aizsargājot zemkopību, noliedzot ievēst svešu labību, bet sekmējot ar īpašām prēmijām Anglijā ražotās labības izvešanu uz ārzemēm.

Līdzīgi soļi sperti arī savas rūpniecības attīstības sekmēšanai. Kā viens no tādiem atzīmējama karalienes Elizabetes prasība, lai visi viņas pavalstnieki valkātu tikai no Anglijā pagatavota materiala cepures.³²

Lai kādi arī nebūtu merkantilisma, kā tautsaimnieciskās sistēmas, trūkumi un ēnas puses, taču tikai tam pateicoties laikmetā no XVI — XIX g. s. Anglija ir ārkārtējs progresa un uzplaukuma periods. Anglija pārspēj Nīderlandi; uz Francijas koloniju drupām tā nodibina savu vispasaules Imperiju austrumos un rietumos, iegūdamā jaunus īpašumus un nodibinādama jaunas kolonijas.³³

Elizabetes laikā pati varenākā valsts Eiropā vēl bija Spānija un tā, dabīgi, stāvēja ceļā Anglijas expansivitātei. Šim pretešķībām galu galā neizbēgami bija jānovēd pie atklātas sadursmes.

1579. gadā noslēgtais Anglijas līgums ar toreizējās Holandes protestantiskajiem štatiem, kuri atradās karā ar Spāniju dēļ savas neatkarības, bija atklāts kara pieteikums Spānijas karalim. No šī laika arī sākas angļu un nīderlandiešu kopēja rīcība visiem iespējamiem līdzekļiem vājināt un galīgi satriekt spāniešu monopolijas.

Gan, vēl pirms kopējā mērķa galīgas sasniegšanas, abi bijušie sabiedrotie sanīdās, sāka viens otru apkaņot un šīnī strīdū savukārt virsroku ņēma Anglija, izspiežot nīderlandiešus no Indijas cietzemes.

1654. gada mierlīgumā Nīderlande spiesta atzīt „Navigācijas aktu“ un angļu flotes monopolitētiesības uz kabotāžas kuģniecību Anglijas ūdeņos, bet ar Bredas mier-

³²⁾ Г. Б. Гиббинь, Очеркъ истории английской торговли и колоній, 2. лр. р.

³³⁾ Ibid., 3. лр. р.

līgumu (1664. g.) atstāt Anglijai savus bij. piederumus Ziemeļ-Amerikā.

Arī Francijā Eiropas koloniju politikas uzplaukuma laikmetā, sekojot laika garam, tiek piegriesta vērība kolonijām, to dibināšanai un iegūšanai.

Šīnī sakarībā, kā arī aiz citiem politiskās dabas iemesliem (sabiedrības meklēšana pie Ludviga XIV. nāvīgākiem ienaidniekiem — Spānijas un Austrijas Habsburgiem un to slepena atbalstīšana no Nīderlandes puses), 1672. gadā Francija pieteic Nīderlandei karu. Kara pieteic arī Anglija, kuŗa redz izdevīgu momentu sava konkurenta nogādāšanai pie malas. Un lai gan nīderlandieši šajās cīņās izrāda ārkārtīgu varonību un pašuzpurēšanos (tiek pārrakti dambji, kas sargā no jūras plūdiem, lai appludinot zemi ar ūdeni apturētu franču iebrukumu un piespiestu tos atkāpties!), lai gan to flote admirāļa Ruitera vadībā vairākkārt sakauj angļu un franču flotes, — tie tomēr neglābjami būtu aizgājuši bojā cīņā pret pārspēku, ja neiejauktos citas Eiropas valstis (Brandenburga, Spānija, Austrija) aiz bailēm no Francijas varas pārāk liela pieauguma. 1678. gadā Nimvegenā noslēgtais miera līgums jau satur Nīderlandei daudz maz pieņemamus noteikumus.

Nīderlandu vēlākā piedalīšanās dažādās pret Franciju vērstās koalīcijās ieģrūž to lielos parādos, bet uzvaru augļi iet tai secen: tos patura Anglija, nelikdamās ne zinīs pie miera slēgšanas (1713. g. Utrechā) par savas sabiedrotās, daudz materialus upurus nesušās Nīderlandes interesēm.

Tā Nīderlande pazaudēja savu izcilo stāvokli. Līdz ar politiskā iespaīda zaudēšanu sāmazinājās arī tās saimnieciskais svars un bagātība.

Sadragājusi un vājinājusi Nīderlandi, Francija priekš sevis saimnieciskā ziņā nekādu labumu neguva.

Laikmetā no 1664.—1665. g. g. karaļa Ludviga XIV. flote sastāvējusi no kādiem 15—16 nelieliem kuģeļiem, bet tajā pašā laikā Anglijai un Nīderlandei bijis pie 300 lielu okeana kuģu.³⁴

³⁴⁾ К. Каутский, Колоніальная политика, 21. лр. р.

Sekmīgai koloniju politikai bija nepieciešama liela flote. XVII un XVIII g. s. saimnieciskā politika balstījās uz monopolijām, uz kādas nebūt iekarotas zemes, tā teikt, bez konkurences ekspluatāciju, nepieļaujot laupījumam citus ne tuvumā. Un jo bagātāks bija laupījums, jo bagātāka kļuva tā ekspluatētāja, jo vairāk naida un skaudības tā pret sevi modināja citos. Sava privilēģētā stāvokļa uzturēšanai un apsardzībai bija jānes upuri, kas dažkārt nestāvēja nekādos samēros ar ieguvumiem.

Sava laika ievērojamie Francijas valsts vīri Rišeljē un Mazarini neko nav darijuši flotes nodibināšanas labā. Viņus biedēja Spānijas piemērs.

Pēdējā, cenzdamās palikt līdzsvarā ar jauntošoām jūras valstīm Nīderlandi un Angliju, bija spiesta šai sacensībai upurēt nevienus ieguvumus no kolonijām, bet arī daļu pašas metropoles resursu. It sevišķi lielus upurus šī bruņošanās sacensība prasīja cilvēku ziņā, padarot Spāniju nabagu darba spējīgiem un pārpludinot to kara kropliem.

Ludviga XIV ministra Kolbēra laikā stāvoklis mainas. Francija negrib apmierināties ar savu izcilus stāvokli Eiropas cietzemē vien.

Tiek piegriesta vērība Francijas kuģniecībai un tirdzniecībai ar aizjūras zemēm. Ar prēmiju un speciālu ārzemju kuģiem uzliktu nodevu palīdzību tiek veicināta kuģu būve pašā Francijā. Tiek dibinātas tirdzniecības kompanijas, kas saņem pabalstus no valsts un kuģām Francijas vārdā piešķir tirdzniecības monopolu ar to vai citu pasaules malu.

Kolbēra laikā Francijas kolonijas platības ziņā pārsniedz angļu tā laika piederumus. Francijai pieder gandrīz visa Ziemeļ-Amerika: Kanada un Misisipi baseins.³⁵ 1864. g. nodibinātā Rit-Indijas kompanija³⁶ īsā laikā kļūst bīstams konkurents angļiem un nīderlandiešiem Indijā.

³⁵ Pasaules vēsture, XII. 715. lp. p.

³⁶ Arī nīderlandiešiem un angļiem bija savas „Rit-Indijas kompanijas“.

Bet neskatoties uz visu to, tomēr jāsaka, ka Francijas koloniju politikai sevišķi spīdošu panākumu, pat īslaicīgu, nav bijis.

Pēc K. Kautska domām³⁷ vienīgi Francijas iekšpolitiskais stāvoklis, nacijas izpostīšana caur feodālā absolutismu, nevēdzīgo un mantrausīgo galmenieku, pāteru un birokratu rīcību bijuši par iemeslu tam, ka viņas koloniju politika XVII un XVIII gadu simteņos bijusi neveiksmīga un maksājusi daudz upuru.

Francijas koloniju politikai aprakstamajā laikmetā ir divējāds raksturs: tā ir spāņu un nīderlandiešu politiku sajaukums. Pie spāņu metodēm Francija pieturējusies Ziemeļ-Amerikā, cenšoties aizņemt jo plašas teritorijas, bet monopolitirdzniecības tieksmes saskatamas tās rīcībā attiecībā uz Indiju.

Runājot par materiāliem ieguvumiem un saimniecisku uzplaukumu, kā koloniju politikas rezultātu, pirmā un izcilus vieta pieder, protams, Anglijai. Tikai kolonijām Anglija var pateikties par savu bagātību, par savu augsto ekonomisko stāvokli. To sasniegšanu sekmējusi nevien apstākļu laimīga sagādīšanās, bet arvienu arī pēdējo pa-reiza un īstā laikā izmantošana.

Līdzīgi Nīderlandei, Anglijas koloniju politikas sākumi sakrīt ar cīņu pret feodālo absolutismu laimīgām beigām.³⁸ Ieguvumi no kolonijām Anglijā nekļuva par feodālā absolutisma atbalstu, tāpat tie nenomāca pilsoņu pašdarbību, saimniecisko rosmi iekšzemē, kā tas bija Spānijā, bet, no otras puses, feodālā galma aristokrātija, baznīca un birokrātija nespēja iespaidot Anglijas koloniju politiku ar savu iejaukšanos. Tamdēļ pēdējā arī varēja atstāt tik stipru un labvēlīgu iespaidu uz zemes ekonomisko attīstību, kapitalu uzkrāšanos un rūpniecības izveidošanos.

Anglijai kopā ar Īriju sastādot lielāku spēku, nekā Nīderlandē, tautas masas vieglāki varēja paciest koloniju politikas prasītos upurus un zeme nenonāca tādās ekonomiskās grūtībās, kādas Nīderlandi noveda sabrukumā.

³⁷ К. Кавтский, Колониальная политика, 19. lp. p.

³⁸ Ibid., 23. lp. p.

Liela, pat ļoti liela priekšrocība Anglijai bija viņas izoletais stāvoklis, t. i. atrašanās uz jūras salām. Šis apstāklis Angliju atbrīvoja no vajadzības pēc lielas sauszemes armijas un tā varēja visus spēkus pielikt savas varenības uz jūrām nodibināšanai.

Šinī sakarībā jāatzīmē, ka Anglijas tirdzniecības un rūpniecības attīstība ir gājusi nepārtrauktā gaitā, neskatoties uz visiem Eiropas cietzemē izkarotiem kariem, piemērojot savu politiku savām saimnieciskām interesēm, bet ne otrādi. Spānijas un Ludviga XIV Francijas politika bija diametrāli pretēja: tur saimnieciskais uzplaukums, ieguvumi no kolonijām tika izmantoti politiskās hegemonijas nolūkiem.

Bet vēl ilgi pirms Anglija varēja sākt domāt par koloniju iegūšanu, par atklātu cīņu ar kādu no sava laika lielākām koloniju valstīm, viņas bezbailīgie jūrnieki, izmantojot savas dzimtenes atrašanos uz jūras ceļiem, pa kuģiem gāja visa Ziemeļu un Vidus Eiropas jūras tirdzniecība un arī laba daļa tirdzniecības ar Dienvid-Eiropu un citām zemēm, — nodarbojās ar kontrabandu un jūras laupīšanām.

Šādā, vairāk ienesīgā nekā godīgā, darbā radās un norūdījās angļu jūrnieki tām savām vēlākām gaitām, kurām bija lemts Angliju padarīt par lielāko, stiprāko un bagātāko pasaules valsti.

Anglijas koloniju sākums meklējams XVI g. s. beigās un XVII g. s. sākumā.

1588. gadā³⁹ nodibinātas tirdznieciskos nolūkos pirmās faktoriņas Afrikā, — Gambijas upes grīvā un uz šīs pašas upes krastiem dziļāki zemes iekšienē. 1611. gadā tiek kolonizētas Bermūdu salas, bet jau 1612. gadā sākas Indijas iekarošana,⁴⁰ nodibinot pirmo faktoriņu Suratā. Vēl XVII g. s. Anglija iegūst Bahama salas (1629. g.),

³⁹) Г. Б. Гиббинсъ, Очеркъ исторій английской торговли и колоній 120. лр. р.

⁴⁰) Indijas iekarošanas vēsture iedalama trijos posmos: 1) faktoriņu periods no 1612.—1748. g., 2) sacensības ar Franciju periods no 1748.—1761. g. un 3) pakāpeniskas iekarošanas, pēc citu Eiropas valstu konkurences iznīdēšanas, periods no 1761.—1857. g.

Jamaiku (atņemot to 1655. g. Spānijai). 1661. g. nopirkti īpašumi Afrikas Zelta krastā, 1673. g. atņemta nīderlandiešiem Sv. Helenas sala un 1680. g. Virģīnijas (tagad Z. A. Savienoto valstu piederums) salas.

XVIII gadu simtenis uzrāda lielus teritorialus ieguvumus: tiek kolonizētas Australija (sākumā gan vienīgi kā noziedznieku nometināšanas vieta) un Jaun-Zelānde (pirmo reizi to uzgāja Tasmans, 1642. gadā un otrreiz Kuks, 1770. g.), iegūta Kanada (no Francijas ar Parizes mierlīgumu 1763. g.), Brit-Hondura (1783. g.), Penanga (1785. g.), Sierra Leone (1787. g., — atsvabināto vergu nometināšanai), Malaka (1795. g.) u. c. Trinidades sala, pēc vienām ziņām, atņemta Spānijai 1797. gadā, bet, pēc citām, — tā pievienota Anglijai tikai 1833. g.⁴¹ Sakarā ar to, ka Tabago sala pašreiz ietilpst apvienotā Trinidades kolonijā, šie dati mūs var interesēt.

Pag. XIX gadu simtenī Anglija galīgi iekaro Indiju, kā arī nodrošina sev stratēģiski svarīgākos atbalsta punktus un ogļu stacijas pa ceļam uz to un iegūst noteikšanu par Suecas kanālu, ko franči, neapsverot tā ārkārtīgi lielo nozīmi, vieglprātīgi izlaiž no savām rokām.

XIX gadu simteņa lielākais notikums koloniju politikas vēsturē ir Afrikas sadalīšana.

Kā jau atzīmējām, Eiropas sakari ar Afriku sniedzas tālu atpakaļ. Ja Afrikas piekraste gar Vidusjūru un tās ziemeļrietumu stūris bija zināmā mērā pazīstami jau sirmā senatnē, tad portugāļu jūrniece Vasko da Gama bija pirmais eiropietis, kas 1496.—1498. g. apbrauca tai apkārt un šinī ceļā ieradās Indijā. Vasko da Gama bija arī pirmais eiropietis Austrum-Afrikas piekrastē un portugāļi, — pirmie, kas mēģināja tajā nostiprināties un to kolonizēt.

Modernais kolonizācijas periods Afrikā sākās tikai pagājušā gadu simteņa otrā pusē, pat pēdējā tā ceturksnī. Afrika tiek sadalīta Eiropas valstu starpā, pie kam šī dalīšana notiek pie „zaļā galda“, novelkot pievienojamo apgabalu un iespaidu sferu robežas uz kartes „pēc acu-

⁴¹) Г. Б. Гиббинсъ, Очеркъ исторіи английской торговли и колоній, 119. лр. р.

mēra". Šī sadalīšana uzskatama kā rezultats Afrikas lielo pētnieku Livingstona, Stenlija u. c. darbam, kas cēla gaismā Afrikas iekšzemes bagātības un saimnieciskās iespējamības.

Šinī sadalīšanā lielākais laupījums, protams, krita Anglijai un arī Vācijai. Pēdējā pēc 1870.—71. g. kara un notikušās visu vācu valstiņu apvienošanās bija kļuvusi par Eiropas lielvalsti un no zemkopības, — par rūpniecības valsti, un tamdēļ arī ar stipri imperialistiskām tendencēm.

Pēc koloniju iegūšanas Vācija piegriezta nopietnu vērību to saimnieciskai pacelšanai, kas sākumā prasīja lielus upurus, bet solīja arī neapšaubamus saimnieciskus labumus un ieguvumus. Sakarā ar šiem upuriem un Vācijas pastiprināto bruņošanos, kam gan patiesībā nebija tieša sakara ar pašu koloniju aizsardzību, izskaidrojama arī vācu tautsaimnieka K. Kautska noliedzošā izturēšanās pret Vācijas koloniju politiku vispār.⁴²

Tagad, pēc pasaules kara, Vācija savas kolonijas zaudējusi un vienu, vērtīgāko, daļu šķiet uz visiem laikiem. Piem. Tanganikas teritorija vēl oficiāli neskaitas kā Anglijas piederums, bet tikai kā mandatzeme, ko angļi pārvalda Tautu Savienības uzdevumā. Tomēr, ņemot vērā, kā šī teritorija saista angļu īpašumus Nilas baseinā ar viņu piederumiem Dienvid-Afrikā un Anglijas Imperijai ir no pārāk liela svara, domāt, ka viņa to atdos kādai citai valstij, būtu vairāk kā naivi.

Kā jau atzīmēts, mūsdienu lielākā koloniju valsts ir Anglija, kura ir pratusi savas plašās kolonijas nevien iegūt, bet arī tās nosargāt un, galvenais, lietpratīgi pārvaldīt. Anglija no savām kolonijām ne tikai ņem, bet arī dod tām atpakaļ, veicinot to saimniecisko attīstību un tehnisko progresu.⁴³ Anglija ir pratusi savas agrāk pie-

⁴²) К. Каутский, Колониальная политика; prof. Karejevs, Jauno laiku vēsture, II. 155. lр. p.

⁴³) П. Г. Мижуевъ, Исторія колониальной имперіи и колониальной политики Англии, 181, 197, лр. p.

laistās kļūdās (tagadējo Ziemeļ-Amerikas Savienoto valstu atdalīšanās) atzīties un centusies tās neatkārtot.⁴⁴

Tai kustībai, kas pašlaik norisinās Indijā, Anglijas Imperijas vērtīgākajā daļā, vēl nav paredzami pozitīvi panākumi. Lai gan nemieru vilnis pārņēmis visai plašus apgabalus, tomēr ikvienam Indijas apstākļu pazinējam ir skaidrs, ka Gandija nepaklausības propaganda šā vai tā katrā ziņā tiks likvidēta un Anglijas valdības vara atkal stabilizēsies. Ar to vien gan Indijas problēma vēl nebūs atrisināta. Kāds stāvoklis rāsies, labāks vai ļaunāks nekā pirms nemieriem, atkarāsies galvenām kārtām no angļu valdības izveicības, kādejādi tai izdosies rūgstošo pussalu nomierināt, nepielietojot bez striktas vajadzības varas līdzekļus, bet arī nezaudējot savu cieņu un nesatricinot savu prestižu. Patstāvīga Indija pie tās nacionālā sastāva, pastāvot naidam atsevišķu reliģiju piekritēju starpā un, galvenais, kastu izšķirībām, — nav nemaz iedomājama. Ja Indijā nevaldīs Anglija, tad tur valdīs kāds cits. Un vai šī cita valdīšana būs labāka par iepriekšējo, tas ir vairāk, nekā jautājums.⁴⁵

Noslēdzot šo īso pārskatu par koloniju politiku, mums vēl reiz jāatkārto un jāuzsver koloniju lielā nozīme valstu saimnieciskā dzīvē. Jāuzsver arī tas, ka nav sajaucami ieguvumi no kolonijām ar to izlietošanas veidiem, kuri var būt, un bieži vien arī ir, pavisam greizi un nelietderīgi.

Pārskata dēļ par Eiropas kolonijām XX gadu simteņa II. ceturksnī grāmatas beigās atsevišķā tabelē (I. pielikums) atzīmēti attiecīgo valstu un to koloniju teritoriju plašums, iedzīvotāju skaits u. c. dati. Tabelē, salīdzināšanas labad, figurē arī Latvijas vārds, kaut gan tā nav koloniju valsts.

⁴⁴) П. Г. Мижуевъ, Исторія колониальной имперіи и колониальной политики Англии, 3. un 41. лр. p.

⁴⁵) Ibid., 196.—197., 202. лр. p.

Kurzemes politiskais un saimnieciskais stāvoklis XVII gadu simteņa vidū.

XVI. gadu simteņa otrā pusē Livonijas ordenim bojā ejot, tā piederumi tika sadalīti sešās daļās: Igaunija (izņemot pēdējās rīta daļu un Terbatas apgabalu, ko bija ieņēmuši krievi) nāca zem Zviedrijas, Vidzeme (bez Rīgas pilsētas, kurā tikai 1581. gadā padevās Polijai, līdz tam laikam skaitoties par Vācijas sastāvdaļu) zem Polijas, Piltene un Sāmu sala, īsi pirms ordeņa sabrukuma pārdotas no sava bīskapa Minchhauzena, — zem Danijas⁴⁶ un no 1583. g. zem Polijas, bet tagadējā Kurzeme un Zemgale palika par Polijas lēņu hercoga valsti un ordeņa pēdējais mestrs Gothards Ketlers, — par Kurzemes hercogistes pirmo hercogu.

Ari bez Piltenes⁴⁷ jaunās hercogistes robežās neietilpa visa tagadējās Kurzemes teritorija, jo, piem. Grobiņas apgabalu ordenis jau agrāki bija ieķīlājis Prūsijai.⁴⁸ Tikai Gotharda Ketlera pēcnācēju laikā (dēlam Vilhelmam dabūjot to sievai pūrā līdzī) 1609. gadā tas no jauna tiek apvienots ar pārējo Kurzemi.

Ar hercogistes nodibināšanos, nākot par tās valdnieku „vienkāršam muižniekam“, pārējie bijuši nevisai

⁴⁶ J. Reinbergs, Kurzemes pirmais lielkungs Gothards Ketlers, 14. lp p. un O. Rutenbergs, Baltijas vēsture, 615.—617. un 621. lp. p.

⁴⁷ Pēc Kronenbergas nolīguma (1585. g. 10. aprīlī) Piltene atzīta par Polijas karaļa īpašumu, jo Dānija pret 30.000 dalderiem atsakās no savām tiesībām. Kurzemes hercogistei tā pievienota 1661. g. Sk. O. Rutenbergs, Baltijas vēsture, 646. lp. p, un J. Reinbergs, Kurzemes pirmais lielkungs Gothards Ketlers, 28. lp. p.

⁴⁸ Pēc prof. Bleses pētījumiem Prūsijas valsts arhīvā, ieķīlāšanu izdarījis pats Ketlers par 50.000 guldeniem. Sk. Dr. M. Valtera rakstu: „Liepājas apgabala liktenis XVI. gadsimtenī“, „Kurzemes Vārds“ 102. num. 1930. g. 8. maijā un O. Rutenbergs, Baltijas vēsture, 625 lp.

apmierināti,⁴⁹ bet piespiesti padoties Polijas valdības rīcībai šinī lietā.⁵⁰ Samierinājusies ar notikušo, muižniecība piegriez visu uzmanību tam, lai jo labāki radušos stāvokli izmantotu sev par labu.

Kurzemes hercogistes vēsture mums uzrāda nepārtrauktu cīņu un intrigu sarežģījumu dēļ varas un dēļ muižniecības privilēģijām. Hercogi grib vairot savu varu un iespaidu, lai varētu kļūt par patstāvīgiem valdniekiem, atbalstīdamies šinī cīņā gan uz vietējo muižniecību, gan Polijas valdību, gan uz savu algotņu pulkiem. Polijas valdība, cenšoties dabūt Kurzemi zem sava tiešā iespada un ar laiku pārvērst to par savu provinci, šinī nolūkā izmanto katru ķildu starp hercogiem un muižniecību, lai vājinātu abu pretinieku spēkus.

Muižniecību interesē tikai tās tiesības un privilēģijas, nebūtot neko iebilst pret to tālāku paplašināšanu.⁵¹ Muižniecību baida hercogu autokratiskie centieni, no kuriem tā priekš sevis daudz laba neparedz un savā cīņā tā meklē un pieņem atbalstu it visur, neprasot un nedomājot par Kurzemes pašas likteni, ka tādu. Lai valdītu kas valdīdams, muižniecībai tas vienalga, kad tikai viņas privilēģijas netiek ierobežotas un viņas ienākumi mazināti.

Lat kurmet nodrošinātu sev savu dižciltīgo pavalstnieku lojalitāti un atbalstu, Gothards Ketlers ir bijis spiests apstiprināt (1570. gadā) Kurzemes muižniecībai tās „tiesības“ zināmo Sigismunda Augusta privilēģiju garā.⁵² Tomēr nevar teikt, ka tas daudz būtu palīdzējis: cīņas starp muižniecību un hercogiem nerimstas. Sevišķi asas tās kļūst 1615.—1640. g. g. Ketlera dēlu Vilhelma un Fridriha valdīšanas laikā.

Pateicoties Polijas karaļa atbalstam, kurš, cenzdamies vājināt hercoga varu, konfliktu gadījumos aizvien nostā-

⁴⁹ J. Krodznieks, Iz Baltijas vēstures, III. 153 lp. A. Švābe, Latvijas vēsture, II. 101. lp. un K. Lande s, Latvijas vēsture, II. 61 lp.

⁵⁰ K. Landers, Latvijas vēsture, II. 50 lp.

⁵¹ J. Asars, Kā Baltijas muižniecība tikusi pie savām privilēģijām, 109 lp. un J. Krodznieks, Iz Baltijas vēstures, III. 160 lp.

⁵² Ar sevišķu privilēģiju, tā saucamo „Privilegium Gothardinum“.

jas muižniecības pusē, pēdējā paliek uzvarētāja. Kurzeme izveidojas par muižnieku republiku, kuŗas hercogs ir tikai muiŗa prezidents. Tā vara, — tikai varas ēna⁵³ un noteicoŗais vārds iekŗejās lietās pieder 4 augstākajiem valsts ieredņiem (Hercoga Padomei), kuŗiem jābūt iz muiŗnieku vidus.⁵⁴

Ciņā pret muiŗniecību hercogi stāvēja vieni paŗi, jo izlietot citas kārtas, kā pretsvaru muiŗniecībai, bija grūti, pat neiespējami. Pilsētu Kurzemē ŗajā laikā (1561.—1642. g. g.) bija maz un tās paŗas nelielas, nabadzīgas, bez kaut cik ievērojamas tirdzniecības un rūpniecības.⁵⁵ Pilsētu iedzīvotāju skaits pieauga ļoti lēnām, jo Kurzemes „pilsētu gaiss“ iebēguŗos dzimtcilvēkus padarīja par brīviem pilsoņiem tik pēc 30 gadiem (muiŗniecības prasība bijusi pat pēc simtsgadu noilguma laikā pilsētās iebēguŗiem zemniekiem!) kad Rietum-Firopā⁵⁶ priekŗ tā pietika ar 1 gadu un 1 dienu!..

Zemniecība kā saimnieciskā, tā arī garīgā ziņā bija apspiesta un politiskā dzīvē nespēja nekādu lomu.⁵⁷ Tās pacelŗanai būtu bijis vajadzīgs ilgāks laiks, ja neņem vērā to apstākli, ka ŗī zemniecības pacelŗana no vienas puses apdraudēja arī hercoga paŗa intereses: būdams pats muiŗnieks, kā visi citi, viņŗ savus ienākumus tāpat guva no savām muiŗām un no dzimtcilvēku darba.

⁵³ Fr. Roziņŗ, Latvieŗu zemnieks, 198. lp., A Grīns, Pasaules vēsture, XII. 644 lp. un J. Krodznieks, Iz Baltijas vēstures, III., 154. lp. p. un prof. R. Wīpera 1. „No XV līdz XVIII g. simtenim,“ rakstu krājumā „Latvieŗi“, 146. lp. p.

⁵⁴ Formula Regiminis, I., 4 un 28. ŗŗ un J. Grīns, Kurzemes un Zemgales hercogistes satversme, 25. lp.

⁵⁵ Kurzemes un Zemgales pilsētas (XV g. s.) bij: Kuldīga, Jelgava, Bauska, Grobiņa, Aizpute, Liepāja, Tukums, Ventspils, Sloka, Piltene. Ja Rīgas iedzīvotāju skaits XV g. s., pēc prof. L. Arbuŗova aprēķina, varējis būt ap 6000—8000, tad varam iedomāties ŗo citu pilsētu iedzīvotāju skaitu. Vēl 1810. g. beigās visā Rīgā un viņŗas priekŗpilsētās bijuŗi tik 32.955 iedzīvotāji un rātes ruļļos ierakstīto jauno birŗeļu skaits grozījies ap 10 katru gadu. Liepāja 1801. g. g. bijuŗi 4506 iedzīvotāji.

⁵⁶ Prof. R. Wīpers, Vidus laiku vēsture, 103 lp. p. un viņŗ raksts „No XV. līdz XVIII g. simtenim“, rakstu krājumā „Latvieŗi“, 146. lp. p.

⁵⁷ J. Krodznieks, Iz Baltijas vēstures, III., 155—157 lp.

Daŗi vēsturnieki⁵⁸ Gotharda Ketlera baznīcu un skolu atjaunoŗanas un no jauna celŗanas darbībā saskata mēģinājumu pacelt zemniecību garīgā ziņā, lai tad vēlāk to varētu izmantot kā atbalstu saviem politiskiem mēŗkiem. ŗinī, tautas reliģiskā stāvokļa pacelŗanas darbā, vismaz pirmā laikā, iekams slēptie nolūki tiktu izprasti, muiŗniecības pretestība nebija paredzama.⁵⁹

Bet ŗī Gotharda Ketlera darbība var būt bijusi sakarā arī ar Polijas un poļu muiŗniecības centralizācijas tieksmēm un ŗinī nolūkā izvesto katolicisma propagandu.⁶⁰

Dibinot baznīcas un skolas, rūpejoties par latvieŗu grāmatniecību Gothards Ketlers, apzinīgi vai neapzinīgi, tomēr modināja un cēla zemniecību kā kārtu, uz kuŗu varētu atbalstīties hercoga vara. Ja viņŗ pēcnācēji būtu darbojuŗies tanī pat virzienā, maz pamazām paplaŗinot ŗo savu darbību zemniecības labā, Kurzemes hercogistes vēsture būtu, varbūt, pavisam citādāka. Ketlera dēls Vilhelms gan reiz it kā mēģina savā ciņā pret muiŗniecību atbalstīties uz pilsētām un, varbūt, arī brīvzemniekiem, jo viņŗ aicinājums uz ģeneralkonventu Kuldīgā, (1605. g.) adresēts visām kārtām.⁶¹ Bet ar to tad arī var skaitīt par izbeigtu hercogu mēģinājumu rast sev atbalstu citās kārtās.

Turpmāk sev atbalstu hercogi sāk meklēt pie ārzemju galmiem, daŗādās ārpolitiskās intrigās, slepenās norunās un tml. Uz ŗī slidenā ceļa tad arī paklupuŗi kā impulsivais hercogs Vilhelms, tāpat kā uzņēmīgais un enerģiskois hercogs Jēkabs, pazaudējot sava muiŗa darba ieguvumus un panākumus.

Kurzemes ārpolitiskais stāvoklis XVII g. s. vidū bija visai grūts. Kurzeme atradās vidū starp divām naidīgām valstīm: Poliju un Zviedriju, bruņota sadursme starp kuŗām, līdz vienas pilnīgai nomākŗšanai un izspieŗšanai no Balti-

⁵⁸ Fr. Zālīts, Latvijas vēsture, 126. lp.

⁵⁹ J. Krodznieks, Iz Baltijas vēstures, III. 162. lp.

⁶⁰ K Landers, Latvijas vēsture, II. 40 lp.

⁶¹ A. Grīns, Pasaules vēsture, XII., 644, lp. J. Krodznieks, Iz Baltijas vēstures, III., 157. lp.

jas, bija tikai laika un attiecīgu apstākļu sagadīšanās jautājums.

Pēc ilga un asiņaina otrā Livonijas kara, 1629. gadā ar Altmarkas pamiera līgumu Vidzeme līdz ar Rīgas pilsētu nāc zem Zviedrijas. Lai gan šo pamieru, pēc tā izbeigšanās, 1635. gadā Stumsdorfā⁶² pagarināja uz 26 gadiem, bija skaidrs, ka kara darbība var atjaunoties vēl pirms šī laika notecēšanas, pirmā izdevīgā priekš tam gadījumā. Strīdus ar šiem pamiera līgumiem nav izšķirts un nokārtots un Polija joprojām uzskata sevi par likumīgo Vidzemes īpašnieku.

Izceļoties karām Kurzemei, gandrīz neizbēgami bija jātop ierautai tajā, kas zemei, protams, nekā laba nesolija.

Izsargāt zemi no kara briesmām vai vismaz atvairīt kara darbību uz tās teritorijas, celt zemes ekonomisko labklājību sekmējot zemkopību, amatniecību un tirdzniecību, — tādi bija tie uzdevumi, no kuriem būtu bijis javadās hercogistes ārējai un iekšējai politikai. Ja kara briesmu atvairīšana nebija iespējama pašu spēkiem vien, tad bija jāmeklē sabiedrība ar vienu no naidīgām pusēm, jo kā Polija, tā arī Zviedrija, paredzot sadursmi, mēģina nostiprināt savu iespaidu Kurzemē.

Kādi iemesli bijuši un kādi motīvi vadījuši hercogu Jēkabu, kuram liktenis bija lēmis būt par Kurzemes valdnieku Polijas un Zviedrijas interešu pretilīkību asākā saspraiguma un bruņotās sadursmes laikmetā, — apskatīsim atsevišķā nodaļā,

XVI s. beigās un XVII g. s. sākumā Kurzemē pārsvarā ir naturalsaimniecība. Pateicoties dabas apstākļiem, starp citu arī zināmāi zemes auglībai, kā arī geografiskam stāvoklim, iedzīvotāju galvenā nodarbošanās ir zemkopība. Amatniecība un tirdzniecība vāji attīstītas, pilsētu maz un tās pašas nelielas, nabagas, iedzīvotāju ziņā

⁶²) Pēc šī mierlīguma Kurzeme zaudēja kreiso Daugavas krastu pie Ķekavas un Doles, Spilvi, Daugavgrīvu un zemes strīpu starp Lielupi un jūru līdz Slokai. (Sal. Mirbachs „Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu“, 69. lp.). No šī laika tad arī Vidzeme iespiežas, tā teikt, Kurzemes dabiskajās robežās, t. i. Daugavas kreisā krastā. Latvijas valsts laikā šī Vidzemes „okupācija“ turpinās, pievienojot Birzgales (bij. Lindes) un Tomes pagastus Rīgas apriņķim.

lēni pieaugošas. Naudas apgrozība zemē ļoti maza. Hercogi algo savus ierēdņus, dodot viņu lietošonā zemi vai piešķirot tiem naturalijas. Muižniecība nekādas nodokļus nemaksā un hercogiem jāiztiek ar tiem ienākumiem, kādus dod viņu muižas (hercogu īpašumi pārsniedz vairāk kā 40 proc. no visas hercogistes teritorijas).

Tas saimnieciskais process, kurš bija sācies jau XVI gadu simtenī un pastāvēja iekš tam, ka vietējie feodaļi — bruņinieki un vasaļi izvērtās par muižniekiem — lielgruntniekiem, kas sāka nodarboties ar zemkopību, — turpinājās arī XVII g. s.

Dzimtībušanas feudālā laikmetā vasaļi saņēma no sava novada zināmas nodevas un klausas, neiejaukdamies pie tam zemnieku iekšējā dzīvē un saimniecībā.⁶³ Bet šādi ienākumi drīz vien izrādījās tiem par nepietiekošiem, jo viņu dzīves vajadzības un prasības ar katru gadu pieauga. Sakarā ar bruņinieku — karotāju pārvēršanos par lielgruntniekiem, dzimtībušana nonāk jaunā attīstības fāzē, — zemnieku tiesības tiek ierobežotas, tie paši saistīti pie zemes, padarīti par muižnieku kustamo īpašumu, par vergiem, par „instrumenta vocale“.

Lai padarītu savu muižu saimniecības ienesīgākas, labāki varētu izmantot savā labā zemnieku darba spēku, uzliktot viņiem pēc iespējas lielākas klausas un nodevas, zemniekiem tiek aizliegts mainīt savu dzīves vietu, bet lai izvairītos no to bēgšanas, — tiek izdoti ļoti bargi likumi par aizbēgušo zemnieku izdošanu un sodīšanu. Muižnieki piesavinas nedalītas jurisdikcijas tiesības par zemniekiem.

Kas attiecās uz zemes īpašumu resp. muižu juridisko dabu, tad pastāvēja tā saucamās *allodialas*, t. i. tādas, kuras bija pārgājušas muižnieku neaprobežotā privatīpašumā, tad *dzimtmuižas* (*gesammthandlehen*), kuras pārgāja zināmā dzimtā no paaudzes uz paaudzi mantošanas ceļā, tad *mūžalēni* (*Lebtagsgüter*), resp. muižas, kuras faktiski bija muižnieku privatīpašums, bet ar nosacījumu, ka viņas bez valdības atļaujas nevar tikt pārdotas vai iekļātas un, pēdīgi, — manlēni jeb personīgi

⁶³) K. Landers, Latvijas vēsture, II., 13. lp.

lēņi, t. i. muižas, kuņas uz lēņu tiesību pamata bija atdotas kādas personas lietošanā, bet pēc tās nāves pārējā atkal valdības īpašumā, ja mirušā mantinieks netika apstiprināts savās mantojuma tiesībās.⁶⁴

Lēņu kārtības izbeigšanos un viņas vietā stājušos privātīpašuma tiesību fiksēšanu sastopam Sigismunda Augusta privilēģijās, kuņu VII. p. skan šādi: — „Tā kā karalis iegūst īstu slavu gādādams par to, lai neviens no viņa pavalstniekiem neciestu nekādas pārestības un lai katra privātīpašums paliktu neaizkārtis un katrs varētu netraucēti rūpēties par viņa pavairošanu, tad karalis arī apņemas apstiprināt visus muižnieku dokumentus, visas viņu tiesības par lēņu muižām, zemi un citiem īpašumiem. Bez tam Vidzemes muižniecība iegūst tiesību nostāgt savstarpējus brīvus līgumus — ne tik vien starp radniekiem, kā tas bijis līdz šim, bet arī starp svešām, vienīgi pie muižnieku kārtas piederošām personām — attiecīgus uz muižu, zemes un cita īpašuma brīvu pārdošanu, iekīlāšanu, dāvināšanu u. t. t. bez karaļa ziņas un atļaujas“.⁶⁵

Ar „Privilegium Gothardinum“ šis stāvoklis sankcionēts arī Kurzemē (1570. g.), visus līdzšinējos lēņus atzīstot par viņu turētāju — muižnieku pilnīgu īpašumu. Praktiskā tas bija noticis fakts jau labu laiku pirms tam.

Saimnieciskā ziņā Kurzeme bija neattīstīta, starptautiskās satiksmes ceļu tiklam nepieslēgta zeme. Lielas zemes platības aizņēma meži, purvi, ganības, pļavas un aņamzemes apmēri ir mazi. Zemkopības tehnika ļoti primitīva⁶⁶ un ražas zemas. Tagadējos Kurzemes aug-

⁶⁴) K. Landers, Latvijas vēsture, II. 14. lp. p., Fr. Roziņš, Latv. zemnieks, 155. lp. p. un J. Krodznieks, Iz Baltijas vēstures, III. 47. lp. p. un prof. R. Vīpera r.: „No XV līdz XVIII g. s.“ rakstu krāj. „Latvieši“, 143. lp. p.

⁶⁵) K. Landers, Latvijas vēsture, II, 9. lp. p.

⁶⁶) Par Baltijas zemkop. stāvokli XVII g. s. sāk. labu pārskatu dod Salomona Guberta pamācības grāmata zemkopjiem („Salamonis Guberti Stratagema oeconomica oder Akker-Student den jungen Akkersleuten in Lieflland zum nöthigen Unterricht dargestellt“), izd. Rīgā 1645., 1649., 1688. un 1757. g. g.

Seši galvenā kārtā rudzi un auzas, bet mieži un kvieši tik retumis un tikai ļoti labā zemē. Brandvīna dedzināšana un liellopu barošana vēl nav bijušas pazīstamas, linkopība maz pieņemta. Saimniecots pēc trislauku sistēmas ar atlaidām. Zemkopības rīki bijuši ļoti primitīvi: arklis — eglīte ar sakni, ecēža — kadiķis, kuņa galotnē piejūgts zirgs u. t. t. Salīdz. Fr. Roziņa Latviešu zemnieks, 103. lp.

līgākos apvidos — Zemgales līdzenumā (Sesavā, Zaļā muiža u. c.) rudzu un miežu birums bijis tikai 2—3 graudi.⁶⁷

Pāriet uz citu ražošanas iekārtu, ievest jaunus saimniecības veidus u. t. t. nebija iespējams uz reizi, īsā laikā, līdz kamēr pie šīs vajadzības atzīšanas pati dzīve nebija vedusi, nebija, tā sacīt, acīmredzamā un rokām tautamā veidā rādījusi šādu pārmaiņu vajadzību un nepieciešamību.⁶⁸

Bet pamazām arī Kurzemē spiedās iekšā naudas saimniecība. Kā muižniecībai, tā arī hercogiem nauda bija ļoti vajadzīga, — lepnā izšķērdīgā dzīvē, hercogiem galms ar visiem tā atribūtiem prasīja daudz līdzekļu.⁶⁹

Kad parastais ceļš — dzimtļaužu nodevu un klaušu pavairošana — nespēja dot vajadzīgo, bija jādomā par saimniecības pārkārtošanu un piemērošanu laika apstāklim, jāpiegriež vēriba tirgum, kur pārdo muižu un zemnieku ražoto labību, medu, vasku, apiņus u. c. ražojumus.

XV g. s. un pat vēl XVI g. s. sākumā Kurzeme Baltijas jūras tirdzniecībā nespēlēja nekādu lomu. Zināmus labības daudzumus jau XV. g. s. izved tikai Karalauči, Danciga, Rīga un Tallina (Rēvele).

Apstākļi mainas ap XVI g. s. vidu, vairojoties Rietum-Eiropas tirgos labības pieprasījumiem. Daudz labības ieved Spānija, kur dārgmetālu ieplūdums no Amerikas radījis iespēju nopirkt ārzemju labību par lētāku cenu, nekā pašā Spānijā ražotās labības pašizmaksa. Par sevišķi rosīgu labības ievedēju kļūst arī Nīderlande, kuņas pilsētas ātri aug augumā.⁷⁰

Diezgan augstas cenas, kuņas spāņi un nīderlandieši maksā par labību, dod ierosmi lauksaimniecības uzplaukumam Austrum-Eiropā, starp citu arī Kurzemē. Labība paliek par Baltijas zemju galveno eksportpreci un ar katru

⁶⁷) Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 55 lp. p.

⁶⁸) W. Eckert, Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus, 105. lp.

⁶⁹) K. Landers, Latvijas vēsture, II., 71. lp.

⁷⁰) Pasaules vēsture, XII. Nīderlande, 677 lp.

gadu palielinās to kuģu skaits, kuģi caur Zundu dodas uz rietumiem ar labības krāvām.

Kurzeme samērā vēl iestājas labības eksportētāju valstu rindās. Kurzemes hercogistes pastāvēšanas pirmajos divos gadu desmitos no viņas ostām iet uz Rietum-Eiropu ik gadus tikai 11—17 kuģi, bet drīz pēc tam šis skaits ir jau palielinājies vairākkārtīgi.⁷¹

XVII g. s. otrā ceturksnī pamazām sāk attīstīties tirdzniecība, amatniecība un rūpniecība un šis saimnieciskais process savu visaugstāko pakāpi sasniedz hercoga Jēkaba laikā, kuģa darbība stāv pilnīgi zem merkantilisma iespaida.

Visas rūpniecības iestādes atradās hercoga rokās. No sākuma tās kalpo gandrīz vienīgi valsts vajadzību apmierināšanai, bet pēc sāk ražot arī izvedumam uz ārzemēm un uz kolonijām:⁷² Gambiju un Tabago salu.

⁷¹) Laikā no 1562.—1569. g. (8 gados) kuģu skaits no Kurzemes ostām caur Zundu ir 88, no 1574.—1581. g. (8 gados) 141, 1582.—1591. g. (10 gados) — 422, un no 1592.—1601. g. (10 gados) — 472 kuģi, bet (laikā no 1642.—1651. g. (10 gados) — 335 un no 1652.—1657. g. (6 gados) — 256 kuģi. Sal. W. Eckert, Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus, I. Beilage.

⁷²) Kurzemes rūpniecība hercoga Jēkaba laikā:
Dzelzs cepļi: Baldonē, Engurē, Mežamuižā, Ēdolē, Vecumuižā, Režņumuižā; Jelgavā bez tam tēraudlietuve.
Baldones ceplis ražojis 4—500 birk., pa lielākai daļai čugunu, gadā. Mežamuižā ražoti 100 birk. vairāk un labāka dzelzs, jo tur bijusi labāka rūda. Dzelzs cena — 8 dālderī par birkavu. Baldonē bijusi arī kuģu būvniecība, Ēdolē kalti lielu kuģu enkuri, urbti lielgabali, lietas lodes un granātas. Dzelzsceplis kā strādņ., tā arī meistari bijuši zviedri. Pēdējiem pēc līguma vajadzējis apmācīt vietējos, bet tie nav steigušies to darīt. Tik vēlāk Baldonē pieņemti 2 kalēji latvieši.

Vara cepļi: Pie Jelgavas, Slokā, Ēdolē, Mežamuižā, Iecavā un pēc dažām ziņām arī Tukumā, bet tas jau 1676. gadā bijis iznīcis. Kāds melderis Velks piedāvājis hercogam par 100 gulžiem, 10 pūriem miežu un tikpat pūriem rudzu gadā ierīkot jaunu cepli pie Valguma (laikam Valgales). Pēc Mirbacha domām, nekas no tam neesot iznācis.

Stikla fabrikas: Baldonē, Mežamuižā un Jelgavā. Stikla fabrikas tikpat kā nekādu pelņu nav devušas, kas gan grūti saprotams, ņemot vērā stikla dārdzību pašā zemē, visu vajadzīgo izejvielu atrašanos uz vietas u. tml. Domājams, ka hercoga nodomiem nebūs

Kurzemes muižniecība arī sāk nodarboties ar rūpniecību, bet šī ir nodarbība izpaudusies gan vienīgi alus brūvēšanā, krogu un šenķu ierīkošanā un jau tā nopiesto zemnieku apdzirdīšanā.

Zemnieku stāvoklis šajā pārejas laikā no naturalās saimniecības uz naudas saimniecību un manufaktūras rūpniecību bija visai grūts.⁷³

bijuši sekmētāji un viņš pats viens visu nebūs varējis aptvert revidēt un nostādīt pienācīgā augstumā.

Vadmalas fabrikas bijušas Iecavā, Rucavā, Emburgā, Baldonē, Sātos.

Zāģu sudmalas: Engurē, Ēdolē, Sēres (Cēres?) muižā, Taurkalnē, Dobelē, Lejas-Bārtā un Rendē.

Riepnieku darbnīcas: Zūrās, (16 cilv.) Tomes muižā — mucenieku darbnīca un papīra fabrika (Pie tagadējām Landovska ūdens dzirnavām). Visglītākie mucenieku darbi nostrādāti Engurē.

Būru austuves: Skrundā, un, kādu laiku (kad vairāk vajadzējis), arī Vec-Saulē un Vircavā.

Darvas cepļi: Rucavā, Skrundā, Kuldīgā, Rendē, Zūrās, Augš un Lejas Bārtā, Grobiņā, Taurkalnē, Baldonē un Mežamuižā. Darva bijis svarīgs tirdzniecības priekšmets.

Pulvera sudmalas: Kandavā. Skrundā. Turpat ieroču fabrika. Konkurences nolūkos Zviedrija pulveri Rīgā pārdevusi lētāk par Kurzemes fabricēto.

Bijušas ādu gērētavas un vadmalas veļamās sudmalas. Bijušas arī zelta lietu un dzintara apstrādāšanas darbnīcas, bet tās strādājušas tikai galma vajadzībām.

⁷³) O. Rutenbergs, Baltijas vēsture, 651. lp. p., K. Landers, Latvijas vēsture, II., 70. lp. p., J. Krodznieks, Iz Baltijas vēstures, III. 155—157. lp. p., W. Eckert, Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus, 109. lp. p., Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 35. lp. p.

Hercogs Jēkabs un viņa ārpolitika.

Par Kurzemes hercogu Jēkabs nāk 1642. gadā, pēc sava tēva brāļa hercoga Fridricha nāves. Pirms piekrist, ka Jēkabs top par Kurzemes hercogu, Polijas karalis Vladislavs IV., turpinot sava tēva Sigismunda III. politiku, grib piepildīt seño vēlēšanos un pievienot Kurzemi Polijai. Gan, sākumā, slēptā veidā, atdodot to uz lēņu pamatiem savam brālim Jānim Kazimiram. Bet tā kā karaļa varas pieaugšana augstākai muižniecībai nav pa prātam, ka arī pateicoties magnatu Radzivilu (Ketleru ģimenes radu) pretdarbībai un dažu apstākļu sagādīšanai (Jāņa Kazimira gūstā krišana), — karalim savu nodomu piepildīt neizdodas.

Jēkabs dzimis 1610. gadā un nākot uz Kurzemes hercogu troņa tas ir tikai 32 gadus vecs. Viņa bērnība un jaunības dienas ir bijušas skumju un vētrainu pārdzīvojumu pārpilnas. Drīz pēc viņa dzimšanas tam mirusi māte, bet knapi 7 gadus vecam esot tēvs, hercogs Vilhelms, spiests doties trimdā, caur ko arī Jēkabam jāatstāj dzimtene. Tamdēļ arī par viņa agrās jaunības gadiem maz kas zināms.⁷⁴

Savu izglītību Jēkabs baudījis, šķiet, galvenā kārtā Vācijā, — vispirms Rostokas universitatē (Meklenburgā) un pēc tam kādu laiku arī Leipeigā, kur tas, ka Mirbachs saka „goda pēc iecelts par rektoru“ („Rectoris magnifici honoris causa“). Izglītību papildinājis apceļojot Nīderlandi, Franciju un Angliju, kur tas, it sevišķi Nīderlandē, kā domājams, būs nācis zem merkantilisma ideju iespaida un guvis daudz praktisku ierosinājumu savai turpmākai darbībai.⁷⁵

⁷⁴) A. Grins, Pasaules vēsture, XII. 647 lp. p., Fr. Zālits, Latvijas vēsture 131. lp. p., Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 57. lp. p.

⁷⁵) W. Eckert, Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus, 48. lp. p.

Priekš sava laika Jēkabs ir bijis diezgan izglītots (kaut arī nav bijis brīvs no tā laika aizspriedumiem un māņiem, — ticējis burvjiem un raganām un licis sadedzināt uz sārta Vecmuižas muižkungu, kādu Magnu Luftu „par slimības pieburšanu“)⁷⁶ un savam darbam sagatavots vīrs, kurš varēja sev uzstādīt ne tikai tuvākus mērķus, bet bija spējīgs vadīties arī no plašākām perspektīvām. Pēc savām spējām un plānu plašuma tas neapstrīdami ierindojams starp XVII g. s. lielākajiem valdniekiem.⁷⁷

Savas valdīšanas pirmajā posmā, pirms 1658. g. katastrofas, hercogs Jēkabs spēlē diezgan ievērojamu lomu tā laika Austrum-Eiropas politikā. Izlietojot savas rūpnieciskās un tirdznieciskās darbības materiālos ieguvumus, viņš cenšas panākt suverēnitāti, atsvabināties no Polijas aizbildniecības⁷⁸ un kļūt par absolūtu valdinieku.⁷⁹

Šie Jēkaba centieni ir saprotami. Pie pastāvošās kārtības hercogs varēja tikt tēva godā tikai ar Polijas karaļa piekrišanu.⁸⁰ Bez tam pēdējam bija tiesība iejaukties muižnieku un hercogu konfliktos.⁸¹ Šo tiesību Polijas karaļi, savus politiskos mērķus sekmējot, ir jo plaši un veikli izmantojuši.⁸² Muižnieki bieži mēdza hercogus sūdzēt karalim (šī sūdzēšanās tiesība piederējusi arī Kurzemes pilsētām)⁸³ un šīs (muižnieku, ne pilsētu) sūdzības vienmēr atradušas dzirdīgas ausis.

Kurzemes hercogs bija zināmā mērā atkarīgs no Polijas arī nodokļu un muitu lietās, tāpat izceļoties kaņam starp Poliju un kādu kaimiņvalsti hercoga pienākums bija

⁷⁶) Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 114. lp.

⁷⁷) Fr. Zālits, Latvijas vēsture, 131. lp., A. Grins, Pasaules vēsture, XII., 648. lp.

⁷⁸) Mirbachs to apšaubā. Salīdz. „Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu“, 63. lp. p.

⁷⁹) W. Eckert, Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus, 49. lp.

⁸⁰) A. Grins, Kurzemes un Zemgales hercogistes satversme, II, lp. p.

⁸¹) Ibid, 13. lp., p. un Formula Regiminis, 22. §.

⁸²) K. Landers, Latvijas vēsture, II., 55. un 59. lp., p. J. Reinbergs Kurzemes pirmais lielkungs Gothards Ketlers, 20. lp. p.

⁸³) Pilsētas 1633, 1644., 1648., 1746 un pēdīgi vēl 1790.—91. g. g. protestē pret tiesību atņemšanu iegūt muižas.

iet palīgā ar karaspēku.⁸⁴ Bez tam Polijas karaļi dabūja no Kurzemes zināmas summas nevien kara laikā, bet varēja pretendēt arī uz daļu no Kurzemes muitniču ieņēmumiem.⁸⁵

Tādā kārtā suverēnitātes iegūšana Kurzemes hercogam nozīmēja atsvabināšanos nevien no militariem pieņēmumiem pret Poliju un no ierobežojumiem finanču politikā, bet arī no Polijas karaļu pastāvīgas iejaukšanās Kurzemes iekšējās lietās.

Šos mērķus piepildīt tomēr nebija viegli. Kā jau teikts, hercoga varas pieaugšana un absolutisma tieksmes nebija patīkamas ne Kurzemes muižniecībai, ne Polijas karalim. Šiem abiem gan bija katram savi mērķi, kuri tāpat viens otru izslēdza, tomēr tos apdraudošās hercogu varas apkaņošanā zināma kopdarbība nav noliedzama.

Baidīts no sava tēva, hercoga Vilhelma, kļūmīgā likteņa Jēkabs cenšas uzturēt ar muižniecību labas attiecības. Vēl pirms troņa iemantošanas viņš dod solījumu, ka pieturēsies pie „Formula Regiminis“ noteikumiem, bet pēc valdīšanas uzņemšanās izpilda vairākas muižniecības prasības, tiecots uz pēdējās tiesību un privilēģiju vēl tālāku paplašināšanu, starp citu, atzīstot, ka tikai pirms 1617. gada⁸⁶ iegūtās muižas var palikt pilsoņu kārtas locekļu rokās.

Kurzemes hercoga militārā vara, ja par tādu vispār var runāt, ir visai niecīga. W. Eckerts rēķina visa karaspēka — artileristu, draguņu, musketieru un miesas sargu (fürstlichen Reiter) — kopskaitu uz 2000. Ja arī pieņemam augšējo skaitli par pareizu⁸⁷ (pēc citām ziņām hercoga bruņotie spēki poļu-zviedru karām sākoties, nav pārsnieguši 5 musketieru un draguņu rotas, kas

⁸⁴ Formula Regiminis, 32, 33, 34 §§.

⁸⁵ W. Eckert, Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus, 43. lp., A. Grins, Pasaules vēsture, XII., 650. lp. p.

⁸⁶ t. i. pirms „Formula Regiminis“ un „Statuta Curlandica seu Jura et leges in usum Nobilitatis Curlandiae et Semgalliae“ izdošanas iegūtās.

⁸⁷ W. Eckert, Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus, 135. lp., A. Grins, Pasaules vēsture, XII., 652. lp.

kopā ar piļu garnizoniem un trijām rotām pālīgspēku, — lēņu jātniekiem, mežsargiem un medniekiem, — nav pārsniedzis 800 vīrus), — nav jāaizmirst, ka šie karavīri nebija vienu vietu, bet gan izrikti pa atsevišķām pilīm un apcietinājumiem kā garnizons, kas šīs mazās armijas nozīmi padarīja pavisam mazu. Tas bruņotais spēks, ko ārējo briesmu gadījumā vajadzēja uzstādīt muižniecībai, bija visai problematisks: vajadzības gadījumā neikreiz pie rokas un, galvenais, neikreiz uzticams hercoga nodomiem un politikai.⁸⁸

Taisni šinī laikā, XVII g. s. vidū, Eiropas bruņoto spēku organizācijā norisinās jauns attīstības posms: pamazām valstis viena pēc otras — Zviedrija, Francija, Brandenburga, Prūsija, — sāk pāriet no algotņu sistēmas uz nacionalām armijām.

Hercoga Jēkaba valdīšanas laiks iekrīt taisni šai pārējas laikmetā. Algotņu armijas organizēšanai un uzturēšanai bija vajadzīgi ļoti lieli līdzekļi, daudz naudas, kuras nebija, bet nacionalas armijas dibināšana aiz vietējiem, mums jau zināmiem, politiskiem apstākļiem vēl nebija iespējama.⁸⁹

⁸⁸ J. Juškeviča r. „Kurzemes armija XVII gadu simteni. (žurn. „Laiks“ Nr. 15 un 18/19. 1925. g.) Cik augstu vērtējam hercoga karavīru kaujas spējas, to labi raksturo Jelgavas pils ieņemšanas no zviedriem (30. septembrī 1658. g.) apraksts (sal. Mirbachs, „Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu“, 77. lp.): . . . „Kādam pulkam bij jāceļas pār Lielupi un jāmēģina ieņemt uz labā upes krasta atrodošos krogus, kurā stāvēja Kurzemes vākts, ja iespējams ar viltību un bez trokšņa. Tas viņiem it negaidot laimīgi izdevās. Sešpadsmit zviedru draguņi sadzēra it kā atvadoties tik krietni ar Kurzemes zemniekiem, kuri stāvēja uz vakti un nekā ļauna nedomāja, ka pēdējos pilnīgi apreibušus varēja sasiet un ieslēgt pagrabā“, un tālāk „. . .“ Kā jau draudzīgā zemē un miera laikos (?!), jo toreiz tiešām bij miers, zviedriem bij iespējams piebraukt piecās vietās it tuvu pie pils un tūlīt, neizlejojot ne asins pili, ar sturmēšanas trepēm pārkāpt pār valņiem un iekļūt pils iekšienē. Te par pretošanos nevarēja ne domāt, jo, tā teikts rokkrastā, zviedri kāvās tik nikni, ka tiem, kas negribēja paklausīt, zobens uz pēdām pāršķēla sirdi“. . .

⁸⁹ Jāatzīmē Jēkaba mēģinājumi noorganizēt sev zināmu bruņoto spēku. Tā 1648. g. hercogs piedāvāja Polijas valdībai noorganizēt 4000 kājnieku un 1000 jātnieku lielu karaspēku, ja Polija segtu izdevumus un atstātu hercogam pavēlnieka tiesības. Baidoties, ka vēlāk šis bruņotais spēks netiek vērst pret pašu Poliju, priekšlikums nav pieņemts.

Sakarā ar to, neatmetot savus plānus, bet atliekot to realizēšanu līdz izdevīgam brīdim, hercogs Jēkabs mēģina ar tirdzniecību un rūpniecību tikt pie bagātības, bet ar politisku spēli un intrīgām aizvietot bruņota spēka trūkumu.

Lielākā daļa vēsturnieku ir vienis prātis attiecībā uz hercogu Jēkabu, kā veiklu diplomatu un domā, ka viņam izdotos savus politiskos plānus izvest galā, ja vajadzības brīdī tam būtu bijis pie rokas pietiekoši liels militārs spēks.⁹⁰

Neapstrīdot šo domu, t. i. hercoga Jēkaba diplomātiskās spējas un veiklību, mums tomēr jāteic, ka šīs veiklās diplomātijas rezultāti ir bijuši maz iepriecinoši.

Kurzemei, kā Mirbachs saka,⁹¹ „vienā pusē stāvēja caur laimīgiem kariem un gudru valdīšanu stiprinātā Zviedrija, otrā pusē atkal jau panīkusē Polija, bet kuŗa taisni bij Kurzemes virsvaldniece“. Hercoga Jēkaba piesliešanās taisni šai „panīkušai Polijai“, kuŗa visos laikos ir bijusi slavena ar savām iekšējām jūkām un nekārtībām (arī mūsu dienās), ja arī saprotama, tad no valsts labklājības un pastāvēšanas interešu viedokļa nav tomēr attaisnojama.

Hercogs attiecībā pret Poliju viscaur izrāda vislielāko lojalitāti, pabalsta to karos pret kazākiem un tatariem ar naudu un karavīriem, kur kā viens, tā otri viņam pašam būtu noderejuši daudz labāki un, kas zin, devuši iespēju novērst 1658. gada katastrofu.

Izmantodams savas radnieciskās saites ar Polijas magnātu Radzivili ģinti, hercogs Jēkabs nostiprina savu iespaidu pie Polijas galma. Jēkabam ir bijušas labas attiecības ar Dāniju, kuŗa meklē Kurzemes draudzību ka atbalstu savai politikai pret Zviedriju, jo pēdējās pārspeks kļūst tai arvienu bīstamāks.

Tāpat labas attiecības bijušas ar Prūsiju un Brandenburgu. Pēdējā ir Zviedrijas sabiedrotā, bet atkrīt no

⁹⁰) A. Grīns, Pasaules vēsture, XII., 648 un 653 lp. p., Fr. Zālits, Latvijas vēsture, 133. lp., Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 70. lp.

⁹¹) Mirbachs, Vēstules, 60. lp. p.

šīs sabiedrības un pāriet tai naidīgās koalīcijas pusē.⁹² Pēc zviedru apgalvojuma, hercogs Jēkabs ir bijis savu tiesu vainīgs arī pie Prūsijas atkrišanas no Zviedrijas un Dānijas uzbrukuma tai no muguras. Tāpat viņa politikas panākumiem tiek pierakstīta krievu naidīgā izturēšanās pret Zviedriju un pat to iebrukums Vidzemē un Rīgas aplenkšana.

No visa sacītā redzams, ka Jēkabs ir vedis nevien plašu, bet arī ļoti riskantu spēli.

Savas rīcības bīstamību apzinādamies, viņš rauga nodrošināties ar neitralitātes garantijas līgumiem. Ar Zviedriju tāds līgums noslēgts jau 1647. g., kuŗam vēlāki pievienojusies arī Polija, bet ar Maskaviju, — 1655. gadā. Taču tādiem līgumiem, aiz kuŗiem nestāv reals spēks, kas spiež tos respektēt, — nekad nav bijusi un nav liela nozīme.

No vienas puses, atklātības priekšā, it kā rūpējoties miera labā, Jēkabs organizē miera kongresu Lībekā (1651. — 1653 g.), bet no otras puses, slepenībā, dara visu iespējamo, lai izjauktu Prūsijas — Zviedrijas savienību, samierinot pirmo ar Poliju; veicina Dānijas un Maskavijas tuvināšanos u. t. t. Pie tādiem apstākļiem, protams, no miera kongresa nekas nevarēja iznākt, bet hercoga slepenās intrīgu politikas rezultāts, — 1658. gada katastrofa, — mums zināms.

Ar ko izskaidrojama hercoga Jēkaba antipatija un novēršanās no „stiprinātās caur gudru valdīšanu“ Zviedrijas un orientēšanās, pretēji visiem realpolitiskiem apstākļiem, uz „panīkušās Polijas“ pusi?

Mēs jau minējam, ka apm. 40% no visas hercogistes teritorijas ir hercoga personīgs īpašums. Tas nozīmē, ka starp vietējiem muižniekiem viņš ir tas lielākais un bagātākais. Pārējās muižniecības intereses un privilēģijas, resp. to apdraudēšana (cikāl tas attiecās uz zemes īpašumiem un dzimtļaudim — vergiem), ir arī hercoga paša intereses, vai to apdraudējums.

⁹²) Mirbachs, Vēstules, 60. lp. Šī diplomātisko intrīgu tikla aušanā dzīvu dalību ņēmusi arī hercogiene Luīze-Šarlote, Brandenburgas kurfirsta māsa.

Atbildi uz mūsu jautājumu dod Zviedrijas valdības spērtie soļi agrarpolitikas un muižniecības un zemniecības attiecību nokārtošanas laukā.

Un proti: jau 1601. gadā Zviedrijas hercogs, vēlākais karalis Kārlis IX., vezdams sarunas ar Vidzemes muižniecību par padošanos Zviedrijai, bija licis priekšā atsvabināt zemniekus, dot viņiem iespēju sūtīt savus bērnus skolās un izmācīties dažādus amatus. Šo hercoga „nepārdomāto un vieglprātīgo priekšlikumu“ muižniecība, protams, uz noteiktāko noraidīja.⁹³

1629. g., pēc Vidzemes iekarošanas, ķēniņš Gustavs Adolfs izdod pavēli nodibināt ģimnāzijas, kurās tiktu uzņemti arī zemnieku bērni; 1630. g. nāk rikožums, ar kuņu zemniekiem atļauta viņu lauksaimniecības ražojumu netraucēta pārdošana pilsētās, bet pāris gadus vēlāk, 1632. gadā, — muižniekiem tik atņemtas senākās neierobežotas tiesas turēšanas tiesības par zemniekiem (piespriežot tiem pat nāves sodu!), piešķirot pēdējiem tiesību izsniegt pilstiesai par viņiem nodarītām pārestībām sūdzības pret saviem kungiem — muižniekiem.

1604. g. Zviedrijas valsts saeima nolemj atjaunot seno stingro lēņu kārtību, noliedzot pārdot vai citādi kā atsavināt saņemtos lēņu gabalus. Kaut arī šis lēmums netika izvests dzīvē, tas tomēr Kurzemes muižniecībai lika gaiši saprast, ka stājoties attiecībās ar Zviedriju par kādu tālāku privilēģiju paplašināšanu nevar būt runa, bet gan neizbēgami nāksies daudz ko zaudēt.

Zviedrija bija vienīgā valsts Eiropā, kurā nepazīna dzimtbūšanu. Tur zemnieki bij brīva ļaužu kārtā, kurā spriež līdzī valsts saeimā un uz kuņu nereti valdība atbalstījās savās cīņās pret muižniecību.

1655. g. Zviedrijas valsts saeima nolemj izvest muižu redukciju (sākot ar Gustava Adolfa nāves dienu t. i. sākot ar 1632. g.).

Šis akts ir tādas dabas, kas galīgi izslēdz katru iespējamību Kurzemes muižniecībai un tamlīdz arī Kurzemes hercogam saprasties ar Zviedriju, meklēt politiskus

⁹³) K. Landers, Latvijas vēsture, ll., 78. lp. p. un prof. R. Vipera r. „No XV līdz XVIII g. simtenim“, r. kr. „Latvieši“, 145. lp. p.

sakarus, zināmu kopdarbību un sabiedrību ar to. Lai arī redukcija domāta tikai pašā Zviedrijā, nevajaga būt nekādam pareģim, lai saprastu, ka šī akcija drīzumā var tikt attiecināta arī uz Zviedrijai pievienotām vai pievienojamiem zemēm.

Ar Gustava Adolfa meitu ķēniņieni Kristīni hercogam Jēkabam ir bijušas labas attiecības, bet Zviedrijas valsts saeimas 1655. g. lēmums zīmējas taisni uz Kristīnes laikā jo plaši izdāvāto valsts muižu un zemju atpakaļ atņemšanu, resp. reducēšanu. Reducējami bija visi tie īpašumi, kuņus viņu turētāji no šī laika (no 1632. g.) sākot bija ieguvuši „negodīgā“ kārtā no kroņa, t. i. par kuņiem nebija pienācīgi samaksāts vai citādi kā atlīdzināts.

Kurzemei, ka vasaļvalstij, stājoties sabiedrībā ar Zviedriju, nebūt jau, vismaz tūlīt, nedraudēja redukcijas briesmas. Bet muižniecībai bija bailes, ka pie redukcijas, pamudināts no Zviedrijas piemēra, neķeras pats hercogs. Pēdējam, pēc draudzīgām attiecībām ar Kristīni, arī tāda tagadējās valdības „revolucionāra“ rīcība nebija patīkama.

Tas ir viens no iemesliem. Otrs ir — Zviedrijas un, galvenais, Rīgas sacensība ar Kurzemi un tās pilsētām.

Mēs zinām, ka Rīgas pilsēta padevās Polijai tikai 1581. g., t. i. 20 gadus vēlāki par pārējo Vidzemi, bet 1620. gadā to iekaro zviedri. Jau 1589. g. Rīga izdabū no Polijas līguma veidā apsoliņumu spert noteiktus soļus, lai ierobežotu Kurzemes pilsētu tirdzniecību. Ar Polijas valdības vēlāk izdotiem likumiem un nosacījumiem Rīgai tiek piešķirtas plašas un ievērojamas priekšrocības, — tiek aizliegts celt Daugavas ietekas tuvumā jaunas preču noliktavas un ostas, stingri ievēroti un izpildīti nosacījumi par muitas nodokļa ņemšanu no ievadamām precēm, ierobežota Kurzemes pilsētu tirdzniecība.⁹⁴

Rīgas pilsētas protestā pret Daugavas kreisā krasta (pus Daugavas) atdošanu Kurzemes hercogam, aizrādīts arī uz tādu „nelikumīgu būšanu“, ka Liepājā un Ventspilī arī atrodoties ostas, kas esot pret Rīgas tirdzniecības

⁹⁴) K. Landers, Latvijas vēsture, ll., 38. lp. p.

tiesībām. Šis protests ievērots un ar karaļa rīkojumu aizliegts iz Liepājas un Ventspils ostām izvest vai tur ievest preces.

Karaļa rīkojuma motīvi nav bijuši tikai Rīgas interešu aizstāvība, bet gan tīri materialas dabas lietas, — no Rīgā ienākošiem kuģiem poļu valdība saņēma zināmu nodevu, kuŗa būtu mazinājusies, ja Kurzeme varētu tirgoties caur savām ostām.⁹⁵

1605. gadā Rīgas pilsēta gan noslēdza ar Kurzemes hercogu Fridrihu līgumu, kuŗā tā atsacījās no savām monopoltiesībām uz ārzemju tirdzniecību Liepājas un Ventspils labā.

1615. g. Rīga noslēdza ar Kurzemes hercogiem jaunu līgumu, kuŗā strīdus jautājums izšķirts šādā kārtā: hercogi atsakas no tiesības kuģot pā Daugavu un likt pa to preces ievest vai izvest. Par to viņiem atļauts katru gadu Rīgā bez muitas ievest un pārdot 200 lastus rudzu un tikpat daudz vilnas, vadmalu. Hercogiem tiek atļauts sava galma vajadzībām preces iepirkt Rīgā no birģeļiem vai arī tieši no kuģiem. Kurzemes muižniekiem gan atļauts Rīgā labību ievest un uzbērt, bet viņiem tā līdz vasarssvētkiem visa jāpārdod birģeļiem un savas vajadzības jāiepērk jūnija mēnesī noturamā tirgū. Divu jūdžu apkārtnē ap pilsētu nebija brīv brūvēt nedz pārdot alu. Zemniekiem katra tirgošanās („jede verfängliche Kaufmannschaft“) bija aizliegta. Pie Jelgavas, Bauskas un Vecmuižas ierīkotās muitnīcas palika spēkā un darbā. Liepājas un Ventspils ostas gan palikā vaļā, bet no viņām nedrīkstēja izsūtīt vasaras labību nedz citus pārtikas līdzekļus.

Nebūs lieki un bez intereses pieminēt, kā Rīgas cīņa ar Kurzemes pilsētām un ostām sākās gandrīz tūlīt ar Rīgas dibināšanu. Priesteris Teodorīkis, bīskapa Alberta sūtīts Romā pie pāvesta pēc atļaujas sludināt krusta karu pret dumpīgajiem zemgaliešiem, izskaidro savu kara plānu šādi. Pēc tā vispirms apkaŗojami „Zemgales Vārti“. Ar to Zemgales ostai (Mintavai-Jelgavai) būtu nogriesta katra

⁹⁵) Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu 19. lp. p.

tirdznieciska satiksme ar ārzemēm un Rīga tad varētu uzplaukt par tirdzniecības pilsētu. Kronists Latviešu Indriķis par to raksta:

„Uz šo brāļa Teodorīka uzstāšanos un lūgšanām Svētais Romas Tēvs aizliedza pie baznīcas lāstu soda apmeklēt zemgaliešu ostu visiem, kas brauktu uz Latviju tirgošanās dēļ. Vēlāk, tam piekriŗdami, arī tirgotāji paši pēc kopīga nosprieduma uzlika šai ostai aizliegumu, tā kā katram būtu laupama manta un dzīvība, kas turpmāk iedrošinātos šo ostu apmeklēt tirgošanās dēļ“.

Savas tirdzniecības un rūpniecības uzplaukuma laikmetā Kurzeme sāka nopietni konkurēt ar Rīgu un Zviedrijas pilsētām. Kamēr Kurzeme un Rīga atradās zem vienas valsts — Polijas — virsvaldības, tamēr sadursmes, kuŗas izsauca tirdznieciskā konkurence, tika, pateicoties karaļa vidutājībai, izbeigtas miera ceļā. Bet kad Rīga nāca zem Zviedrijas, šī pati konkurence noveda pie bruņotas sadursmes, kuŗa deva nāvīgu triecienu Kurzemes tirdzniecībai un kuģniecībai. Un taču šī sadursme nebūt nebija, kā to apgalvo K. Landērs, neizbēgama un nenovēršama.⁹⁶ Bet, — tad bija vajadzīga pavisam cita ārēja un arī iekšējā politika.

Atzīmēsim īsumā dažus svarīgākos no hercoga Jēkaba noslēgtiem līgumiem ar ārvalstīm.

Jau 1643. gadā noslēgts tirdzniecības līgums (Traité du commerce entre Louis XIV. Roi de France, et le Duc de Courlande, fait a Paris le 30. Decembre 1643.) ar Franciju, 1647. g. neitralitates līgums ar Zviedriju un 1655. g. tāds pat līgums ar Maskaviju.

1664. g. noslēgts līgums ar Dānijas karali, iegūstot tiesību zem zināmiem nosacījumiem viscaur Norveģijā, (kuŗa toreiz piederēja Dānijai), kur vien hercogs par labu atzitu, rakt sudrabu, svīnu, varu, dzelzi. Mirbachs domā, kā kalnrūpniecība Norveģijā hercogam būs atmetusi labu pelņu.⁹⁷ To apstiprina arī otrs līgums, kuŗš noslēgts 1674. gadā. Ar šo līgumu hercogam piešķirta tiesība 12

⁹⁶) K. Landers, Latvijas vēsture, ll. 69. lp. p.

⁹⁷) Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 101. lp. p.

gadu laikā vest maiņu tirdzniecību ar Islandi, sūtot ikgadus 3 kuģus ar Norveģijas kalnraktuvēs dabūto dzelzi, svinu u. t. t. uz Islandi izmaiņai pret zivīm, ādām, spalvām u. c.

1654. g. noslēgts ar Anglijas Kromvelu neitralitātes līgums (1653. g. tāds noslēgts ar Nīderlandu federāciju), bet 1657. g. ar Angliju arī tirdzniecības un kuģniecības līgums (līguma oriģināls glabājās provinces muzejā Jelgavā). Bet sevišķi ievērojams, kuŗš savu nozīmi nav pazaudējis arī mūsu dienās, ir hercoga līgums ar Angliju 1664. g. Līgumā, starp citu, ir runa arī par seno Kurzemes koloniju Tabago salu. Tulkojumā tas skan šādi:⁹⁸

1. Karalis atļauj Hercogam, kā arī viņa pēcnācējiem pilnīgi brīvi tirgoties no tiem kuģiem, kuŗi pieder viņam (hercogam) vai arī viņa mantiniekiem, (bet ne tiem no kuģiem, kuŗi pieder viņa pavalstniekiem), — visās upēs un ostās, kas atrodas viņa Majestātei piederīgās zemēs, ka arī Gvinejā, un tirgoties ar precēm, kuŗu vērtība nepārsniedz 12,000 angļu mārciņas par gadu, saskaņā ar cenu, par kādu viņas bija iepirktas; tirgoties tādās krastmalās, no kurienes preces izvestas, līdz ar tiesībām uzcelt vienu vai vairākas preču noliktavas, uzglabāt preces torņos un fortos, kas pieder viņa Majestātei vai arī šo krastmalu pavalstniekiem; atļauj paturēt un baudīt minētās priekšrocības tik ilgi, kamēr starp Karali un Hercogu pastāv draudzība un laba saprašanās.

2. Nemot vērā augšminēto koncesiju un atļauju, Hercogs atdod Majestātei, viņa mantiniekiem un pēcnācējiem savas tiesības uz Andrēja fortu Gvinejā un uz visiem citiem tur atrodošajiem fortiem, nocietinājumiem un skanstēm, kas pieder Hercogam, kopā ar visiem lielgabaliem, lielgabalu lodēm, pulveri un citiem kara piederumiem.

3. Hercogs piekrīt tam, kā viņš, tā arī viņa mantinieki maksās 3^{0/0} no visām ievestām precēm, — tāpat arī no tām precēm, kas izvestas no viņa Majestātes Gvinejas ostām.

4. Tālāk viņa Majestāte atdod Hercogam un viņa mantiniekiem Tabago salu kopā ar visām zemēm, ostām,

⁹⁸) Līguma teksts pēc vēsturnieka J. Juškeviča materialiem.

strautiem, upēm un citiem labumiem, kādi viņa Majestātei tur pieder, atļauj to paturēt un valdīt zem Karaļa aizsardzības, tikai gan ar to priekšnoteikumu, kā Hercogs nepielaidīs blakus saviem un viņa Majestātes pavalstniekiem nevienu citu apmesties uz dzīvi salā, neļaus šiem tur ierīkot plantācijas un uzcelt mājas, un karaļa pavalstniekiem lai būtu tādas pašas tiesības, kādas tiktu piešķirtas hercoga pavalstniekiem.

5. Hercogs ir ar mieru un apsola, ka ne viņš, ne arī viņa mantinieki, ne arī viņa pavalstnieki vai kāds cits neizvedīs nekādas preces sev par labu no minētās Tabago salas, kā arī neievedīs citādi, tikpat ārā, kā arī iekšā, ka tikai tādās ostās, kas pieder vai nu Anglijai, vai Kurzemei, vai arī Dancigas pilsētai.

6. Bez tam, kad jau vienojušies par to, kā Kurzemes Hercogs saņem no viņa Majestātes minēto salu un to patur, tālākā vienošanas un nolēmums ir: ka uz Lielbritānijas Karaļa vai viņa mantinieku pieprasījumu, vai kad viņš vai viņi tiktu spiesti iet karā pret kādu citu karali, firstu vai valsti, izņemot Polijas karali, — Kurzemes Hercogiem uz sava pašu rēķina jāpiegādā vai jārupējās, ka tiek piegādāts viens labs kara kuģis, kas apbruņots ar 40 lieliem dzelzs lielgabaliem, — tādā ostā, vai citā vietā, kādu norādīs viņa Majestāte; šī kara kuģa komandieri un matrožus iecels un dos viņa Majestāte un apgādās viņus ar pārtiku un algu, un kuģis paliks zem viņa Majestātes vadības un arī uz viņa rēķina uz tik ilgu laiku, kamēr šis kuģis paliks viņa vai viņu dienestā, bet tomēr ne ilgāki, ka vienu gadu vienreizēji.

Šo līgumu apliecinādami un neapšaubāmi apstiprinādami ir parakstījuši un apzīmogojuši Kārlis II, Lielbritānijas Karalis, un Jēkabs, Kurzemes Hercogs, — 17. novembrī 1664. g.

No pievestā līguma izriet, kā Latvijai, kā Kurzemes hercogistes mantiniecei un pēcnācējai, ir neapstrīdamas tiesības uz Tabago salu.

Hercoga plāni par Klusā okeana zemju kolonizēšanu ir bijuši visai plaši. Tajā laikā tikko ka bija uzietas dau-

X
dzas Okeanijas salas, Jaun-Zelande, Tasmanija un Austrālijas kontinenta ziemeļu piekraste. 1651. g. hercogs liek priekšā pāvestam Innocentam X kopīgi izvest galā lielu plānu, kurš būtu „Dievam par godu, Sv. katoļu baznīcas draudzei par vairošanu un pāvestam par nemirstīgu slavu.“ Sarunas atbalsta arī Vilņas bīskaps un pāvesta legāts Polockā. Hercogam izdodas tā sajūsmināt šos katoļu baznīcas augstmaņus, ka tie ir ar mieru aizmirst hercoga paša piederību pie tik ienīstās Lutera ticības.

X
Kādā pāvesta legātam Goreckim 1654. g. adresētā rakstā hercogs plaši apraksta savus nodomus. Viņš grib izriņķot 40 kuģu lielu floti un 24000 vīrus un sūtīt tos uz „Terra Australis“, okupēt arī vēl citas zemes, kuŗas tad pāvests pēc tam ņemtu zem sava protektorāta; iekaroto un jaunatrasto zemju iedzīvotājiem ticības lietās būtu jāatrodās zem pāvesta varas. Kā atlīdzību, par kuģu un ekspedīcijas korpusa izriņķošanu, hercogs prasa 3—4 miljonus dālderu un tirdzniecības monopolu kopīgi iekarotās zemēs. No raksta redzams, ka hercogs ir paspējis par saviem plāniem sajūsmināt arī Polijas karali Jāni Kazimīru, solīdams atdot zem viņa protektorāta jaunatrastās zemes uz ziemeļiem no ekvatora, bet dienvidu puslodes jaunās zemes atstāt pāvesta gādībā.⁹⁹

Pāvesta Innocenta nāve un poļu-zviedru karš pārvelk strīpu pāri šiem grandiozajiem plāniem.

Kad zviedru armija iemaršē Kurzemē, hercogs Jēkabs, lai izvairītos no patvarīgām rekvizīcijām un citiem tajos laikos parastiem postījumiem, apsola un lielāko daļu arī nomaksā zviedru ģeneralim Helffeldam sekošu kontribūciju: skaidrā naudā 60000 gulžu, 8000 pūru no katras labības, 1000 pūru zirņu, tikpat daudz putrainu, 2000 podu sviesta, 600 vēršu, 2000 aitu, 2000 vezumu siena. Šāda rīcība pēc tam, kad 1647. g. noslēgtais neitralitātes līgums no zviedru virspavēlnieka grāfa de la Gardie izsludināts par nederīgu, — ir visai dīvaina.

Ne mazāk dīvaina ir hercoga politika attiecībā uz Nīderlandi. Nīderlandieši konfiscē viņa kuģus, uzbrūk

⁹⁹ A. Grīns. Pasaules vēsture, XII., 672. lp. p.

viņa faktoriņām Gambijā, iekārō un izposta koloniju Tabago salā un pašu salu piesavinas sev. Kur vien varēdami tie kaitē Kurzemes kuģniecībai un tirdzniecībai, gan nositot frakšu cenas, gan citādi. Un tomēr, neskatoties uz visu to, hercogs Jēkabs atrod par iespējamu atļaut savervēt Kurzemē „3 pilnīgas reģimentes zaldātu“ un tās (1672. g. pavasarī) nosūta Nīderlandei palīgā sava paša dēla kronprinča Fridriha Kazimira vadībā! Ar šo tiek pārkāpts nevien ar Franciju 1643. g. noslēgtais draudzības un tirdzniecības līgums, bet nostāties arī pret Angliju, kuŗa arī piedalās koalīcijā pret Nīderlandi.

Kad franči sāk konfiscēt un kaperēt Kurzemes kuģus („Kaija“, „Orfejs“, „Roze“, „Islande“), hercogs taisnojās, ka „viņš neesot zinājis“ par sava dēla piedalīšanos karā nīderlandiešu pusē. Protams, ka tāda taisnošanās bija visai nepārlicieņoša un — nelīdzēja.

X
Spriežot pēc hercoga Jēkaba noslēgto līgumu skaita un to dažādības, jāsaka, ka viņa ārpolitika ir bijusi ļoti aktīva un daudzpusīga. Ir tikai jānozēlo, ka zināmu, augšāk apskatītu, iemeslu dēļ hercogs Jēkabs ir bijis spiests savu politiku orientēt uz „panīkušās Polijas“ pusi. Šis apstāklis ir bijis liktenīgs nevien viņam pašam un viņa mūža darbam, bet arī Kurzemes, ka valsts, tālākās attīstības un izveidošanās gaitai. Pie mazliet citādas hercoga Jēkaba rīcības mūsu dzimtenes vēsture, kas zin, varbūt būtu veidojusies pavisam citādi. . .

Kurzemes kuģniecība XVII g. simtenī.

Latviešu tauta, pēc savas dzimtenes ģeografiskā stāvokļa, dabas un rakstura, nav tikai zemkopju, bet arī jūrnieku tauta par excellence. Par to liecina nevien mūsu jūrniecības pirmskaņa posms, kas sākas ar Krišjāņa Valdemara aicinājumu, bet arī vēsture aiz daudziem gadu simteņiem. Krišjānis Valdemars tikai atmodināja laika apstākļos pamirušo jūrnieku garu, kas savā laikā bija licis drebēt mūsu pārjūras kaimiņiem — izcilus jūras braucējiem un jūras laupītājiem — vikingsiem.

XII g. s., vāciem ienākot Baltijā, kā spēcīgākie jūrnieki top minēti kurši, libieši un igauņi. Kurši, ka tas tagad noteikti nodibināts, piederējuši pie leišu - latviešu ciltīm, bet tie libieši, kas tajā laikā apdzīvoja Baltijas jūrmalu no Ventas grīvas līdz Engures ezeram un apm. no tagadējā Apšu ciema viscaur tālāki gar jūrmalu uz ziemeļiem, ir laika tecējumā asimilejušies, tikuši parlatvoti. Mūsu tagadējie jūrmalnieki ir uzskatāmi par kuršu un seno libiešu jūrnieku pēcnācējiem.

Bet nevien kurši, libieši un igauņi, arī zemgaļi nodarbojušies ar kuģniecību un viņiem ir bijusi sava jūras flote. Zemgaļi pārvaldījuši visu Daugavas lejas galu un ņēmuši nodokļus no krievu un citiem ārzemes tirgotājiem, kas veda tirdzniecību pa Daugavu.

Pēc libiešu teikām spriežot, jādodomā, ka starp libiešu jūrniekiem būs bijuši maisīti arī latvieši, kuři, varbūt, libiešiem sirmā senātnē Baltijas jūrmalā nometoties, vēl paturējuši savas pirmiedzimtās dzīves vietas. Libieši bijuši spēcīgāki uz jūras, nekā latvieši, jo viņiem piederējušas, ka teika stāsta, upju grīvas un viņi nelaiduši latviešus jūrā, caur ko celies naids. Bez tam gadījies arī, ka libieši laupījuši svešus kuģus, bet par vainīgiem iz-

klieguši latviešus, vai atkal laiduši latvju zemē svešus ļaudis, lai tie tos laupa un kauj.

Nav izzināms, kad šī teika radusies, bet vairāk domājams, ka tā attiecās uz laikmetu priekš vācu uznākšanas.¹⁰⁰

Ir ļoti daudz ziņu par mūsu senču sakariem ar Skandināvijas tautām jau priekš vācu ielaušanās Baltijā.

Kapsēdā un Grobiņā atrastās skandināviešu saktas no 6. un 8. gadu simteņiem pēc Kristus norāda uz dzīvu tirdzniecību ar Zviedriju. 852. gadā dāņi iziet ar „lielu floti“, lai „aplaupītu un dabūtu savā varā kuršus“, bet cieš pilnīgu neveiksmi kā pašā piekrastē, tā arī Apulē (apm. 11 klm. rietumos no Skodas), kuŗa toreiz skaitījās pie kuršu apgabala. Pēc tam, nākošā 853. g. zviedru karalis Olafs uzņemas kara gājienu pret kuršiem, kuŗi kādreiz bijuši padoti zviedriem, bet priekš ilgāka laika sadumpojušies un nokratījuši zviedru jūgu. Zviedri ap-laupa un izposta līdz pamatiem vienu no kuršu piecām pilsētām (civitates), — no 7000 kaŗavīriem aizstāvēto „Jūras pili“ (Seeburg'u“), pēc kam viņi, atstādami savus kuģus, 5 dienās sasniedz Apuli, atdabū dāņiem iepriekšējā gadā atņemto laupījumu un uzliek sakautiem kuršiem agrākās nodevas.

Šo attiecību atskaņas pret Skandināviju atrodamas noteikumā, kuŗu uzstāda kurši, kas dzīvoja apgabalā no Sakas līdz Ventspilij, savā 1230. g. 28. decembra padošanās līgumā vāciešiem, — „lai viņi netiktu padoti nedz dāņiem, nedz zviedriem“, saviem veciem ienaidniekiem.

Ka skandināviešu braucieni uz Biantiju notikuši tieši caur mūsu dzimteni, par to stāsta arī senie rūnu akmeņi.

Kāds rūnu akmens no XI g. s. stāsta par Freigera ceļojumu uz Grieķiju kopā ar diviem brāļiem. Atpakaļ braucot viņi laupījuši Vidzemē un krituši ciņā Sāmu salā. Uz kāda cita akmeņa rakstīts, ka Sumurs cirtis šīs rūnas Steinam, kas kritis austrumos pie Daugavas grīvas. Kāds akmens Ziridas celts Melārezera salā savam vīram Svei-

¹⁰⁰⁾ N. Ozoliņš, Baltijas kuģniecība 12. un 13. gadu simteņos.

nam, kas bieži ar vērtīgiem kuģiem braucis ap Kolkas ragu uz Zemgali.

Šādu akmeņu ir ļoti daudz un to ziņas uzskatamas par visuzticamākām attiecībā uz ārzemnieku sakariem ar mūsu dzimteni senlaikos.

Tāpat skandinavišu vēsturē atrodamas ziņas par mūsu senču braucieniem uz Skandinaviju. Snorri Sturlusons, Islandes vēsturnieks un dzejnieks, savā darbā „Heimskringla” apraksta kauju starp dāņu un zviedru karaļiem 740. g., kurā piedalījušies arī kurši, libieši un igauņi.

XII g. s. kurši kopā ar igauņiem ieņēmuši Ēlandes salu,¹⁰¹ kur ierīkojuši, ka Rutenbergš saka, „labi glabātu laupītāju ligzdu”.

No turienes tie tālāki iebrukuši Dānijā¹⁰² un Zviedrijā, padarījuši visu Baltijas jūru nedrošu un tikai ar lielām pūlēm dāņu karalim Voldemaram I izdevies viņus padzīt (1171. g.).¹⁰³

Kronists Latviešu Indriķis stāsta, ka 1163. g. kurši kopā ar sāmsaliešiem iebrukuši dāņu provincē Listerā un to izlauņījuši, bet atpakaļ braucot pie Ēlandes salas sastapuši vācu floti, kas viņus sakāvuši. 1188. gadā kurši, atkal kopā ar igauņiem, iebrukuši Melārezerā un izpostījuši tā piekrastes un it īpaši tirdzniecības pilsētu Zigtumu.¹⁰⁴ 1210. gadā kurši kopā ar igauņiem atkal uzbrukuši vācu flotei pie Kolkas raga un to iznīcinājuši.¹⁰⁵ Šī jūras kauja un uzvara tā sajūsminājusi tos, ka viņi apvienotiem spēkiem uzbrukuši Rīgai no jūras. Kuģu bijis tik daudz, ka jūra likusies pārklāta ar tiem kā ar mākoņiem. Uzbrukums neizdevies, jo daļa libiešu un latviešu palīdzējuši Rīgu aizsargāt.¹⁰⁶

¹⁰¹⁾ Zviedru archeologs Dr. Stenbergs nesen, pēc 7 gadus ilga darba, nobeidzis Ēlandes salas pētīšanu. Pētījumu rezultāti vēl nav publicēti.

¹⁰²⁾ Ir zināms, ka tanī laikā dāņu baznīcās dievkalpojumos katru reizi lūguši: „Dievs, pasargi mūs no kuršiem un igauņiem!”

¹⁰³⁾ O. Rutenbergš, Baltijas vēsture, 40. lp. p.

¹⁰⁴⁾ Ibid., 41. lp. p.

¹⁰⁵⁾ Ibid., 66. lp. p.

¹⁰⁶⁾ J. Krodznieks, Latvijas vēsture, ll. 53. lp. p.

Pievēstie piemēri dod neapšaubāmu liecību par mūsu senču varenību uz jūras, rāda, ka viņi jūrā ir jutušies droši. Mums ir ap 130 (bez variantiem) tautas dziesmu, kurās iet runa par jūru, upēm, jūras kāpām, vēja un jūras māti, bāliņu jūras vilņos, bet neviena no tām nemēģina atturēt no jūras. Taisni otrādi, tās mudina doties uz jūru, jo tur ir bagātība, tur iegūstams zelts, tur, ar ziemeli cīnoties, izaug varoņi:

„Labāk braucu zēģelīti,
Nekā aru slapju zemi:
Zēģelīte zeltu nesa,
Smilšu auzas slapja zeme”. (1563).

Par to, ka vīri un dēli devušies jūrā, nesērojās latviešu sievietē; viņa tikai gaužas par bargu jūru, kas var atņemt tuviniekus un lūdz:

„Jūras māte, jūras māte,
Valdi savas kalponītes:
Sasegušas baltas sagšas,
Nelaiž mani maliņai”. (1490).

Reizā ar vācu varas nostiprināšanos mūsu kuģniecībā iestājas pilnīgs klusums. Mūsu senči un igauņi tiek atstumti no jūras. Paši uzvarētāji kuģniecības laukā nevien nedara neko, bet visādi pūlas iznīcināt latviešu un igauņu kuģus un pat zvejas laivas, sodot ar nāvi jūrmalniekus, kas iedrošinas doties jūrā.

Veselus sešus gadu simteņus vācieši latviešus atturēja no jūras, bet seno iedzimto jūrnieceku garu viņi nespēja iznīcināt un izskaust, līdz tas no jauna atdzima pag. gadu simteņa vidū, kad Krišjānis Valdemars sauca „braukt jūriņā”.

Mūsu dzimtenes vēsturē ir kāds īss laika sprādis, kad, liekās, ka latviešu senais jūrnieceku gars dabūs iespēju atmisties no vairāk kā 400 gadus ilga smaga miega, atraisīties no savām vergu saitēm. Šis laikmets ir hercoga Jekaba valdīšanas laiks, sevišķi tā pirmais posms (līdz 1658. g.). Hercoga Jekaba flote bija diezgan ievērojama priekš sava laika, bet tā jūrnieceki, izņemot komandējošo sastāvu (arī tas ne bez izņēmumiem), bija latvieši.

Aiz zināmiem iekšpolitiskiem apstākļiem, kuŗi iespaidoja un noteica hercoga ārējo politiku, šis Kurzemes un tam līdz viņas kuģniecības uzplaukuma periods beidzās līdz ar hercoga Jēkaba nāvi, jo, par nožēlošanu, „lielam“ tēvam seko „mazs“ dēls.

XVII g. s. kuģis.

Hercoga Jēkaba laikā (1642.—1682.) Kurzemes kuģniecība sasniedz ievērojamu stāvokli.

Priekš hercoga Jēkaba laikiem Baltijas zemju ārējā tirdzniecība un arī kuģniecība atrodas gandrīz pilnīgi

nīderlandiešu rokās (ikgadus cauri Zundam brauc vairāk kā 2000 nīderlandiešu kuģi). Laikā no 1562. līdz 1657. g. (par 1570. g. — 1573. g. 1631. g. un 1634. g. ziņu trūkst) caur Zundu no Kurzemes ostām izgājušo kuģu kopskaits ir 2870, no kuŗa 2384 kuģi, resp. 83 proc. no visa skaita, pieder nīderlandiešiem.¹⁰⁷ XVII g. s. pirmajā pusē Eiropā sākas reakcija pret nīderlandiešu hegemoniju tirdzniecībā un kuģniecībā un visas valstis cenšas atsvabināties no to saimnieciskās aizbildniecības.

1633. g. Polijas karalis Vladislavs IV apzēlo Jēkabu, atzīstot viņa tiesības uz tēva Vilhelma īpašumiem un apstiprina to par hercoga Fridriha mantinieku. 1637. gadā princis Jēkabs galīgi atgriežas Kurzemē. Nākamā, 1638. g., viņš dabū savā pārvaldīšanā Kuldīgas, Saldus, Džūkstes, Irlavas, Sesavas un Švārdes apgabalus. Ar sevišķu līgumu hercogs Fridrihs piešķir viņam Ventspils ostu ar visām būvēm un Jēkabs nekavejoties ķeras pie kuģu būvniecības Ventspilī un flotes organizēšanas, lai izvestu dzīvē savus planus un nodomus, radušos viņam zem merkantilisma ideju, Nīderlandes un Anglijas kuģniecības un tirdzniecības uzplaukuma iespaيدا.

Ir izteiktas domas, kā arī Liepājā hercogs Jēkabs būtu būvējis kuģus. Šīs domas dibinas uz to, kā XVII g. s. pēdējā pusē Liepājā nometušies uz dzīvi hercoga kuģu būvmeistari Pēteris Mies (Mitz) un Pēteris Klēss (Claes), kā arī kuģu kalējs Kornis.¹⁰⁸ Tas tomēr ir apšaubams, jo Liepāja ap šo laiku bija pilnīgi palikusi bez ostas, kas aizsērējusi. Kuģiem bijis jānoenkurojas atklātā reidā, kur gan bijuši sadzīti paļi kuģu piesiešanai.

Preces no kuģiem vestas krastā ar laivām. Vētras un āugstas jūras laikā kuģi bieži norauti no enkuŗiem, izmesti malā un sadragāti. Norautos enkurus hercoga valdība izcēlusi uz sava rēķina.

¹⁰⁷⁾ W. Eckert, Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus, I. Beilage.

¹⁰⁸⁾ Liepājas 300 gadu jubilejas piemiņai, 20. lp. p., A. Wegner, Geschichte der Stadt Libau, 35. lp. p. un W. Eckert, Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus, 252. lp. p.

Liepājas osta sāka izbūvēt tikai 1697. g. (1. oktobrī) hercoga Fridricha Kazimira laikā, aizņemoties šim nolūkam 25.000 guldenus.

Ziņas, ko sniedz vecākā statistika, gan runā par kuģu būvi Liepājā, bet tas noticis stipri vēlāku: tā 1780. g. izbūvēti 3 kuģi, 1790. g. — 6, 1791. g. — 8 un 1793. g. — 5.

Venta bija vienīgā upe, kuņas grīva piederēja Kurzemei un kuņa upe pati bija noderīgs ūdensceļš kuģošanai (līdz Kuldīgai) un plostošanai. Tamdēļ arī kuģu būvētava ar dokiem, noliktavām, u. t. t. celta nekur citur, kā Ventspilī.

Sākumā būvēti vairāk tirdzniecības, bet vēlāk arī kara kuģi. Pirmais hercoga Jēkaba laikā būvētais kuģis ielaists ūdenī un dodas jūrā jau 1639. g.

Kuģu būvēšana sākumā tomēr virzas gausi uz priekšu, jo hercogam trūkst līdzekļu. Viņš lūko izpalīdzēties ar irētiem kuģiem, tos izlietodams savu muižu ražojumu nogādāšanai ārzemes tirgos. Muižu ienākumu celšanās vēlāk dod kuģu būvei nepieciešamos līdzekļus.

Ap 1643. g. hercogam ir jau pie 20 kuģu (no tiem 8 kara un 12 tirdzniecības).

Bet Kurzemes karoga (sarkans, ar melnu vēzi vidū) parādīšanās uz jūrām nav patīkama nīderlandiešiem, tiem ceļas skaudība un tie baidas, kā ar laiku netiek viņu izcilus stāvoklis kuģniecībā un tirdzniecībā ja arī ne apdraudēts, tad, vismaz, radīta tam konkurence. Divi Kurzemes kuģi: „Kurzemes dzelzsvīra vapens“ ar 40, un „Sarkanais lauva“ ar 28 lielgabaliem, tiek Amsterdamā arestēti, pie kam par daudz maz „pieklājīgiem“ aresta iemesliem nīderlandieši daudz nav domājuši. Kuģi „esot gribējuši“ bez Nīderlandes atļaujas braukt uz Ķīnu.¹⁰⁹ Un kaut gan par kuģiem ielikts galvojums, tie no apķīlājuma nav atsvabināti, bet pārdoti nīderlandiešu tirgoņiem par smiekla naudu „(Sarkanā) lauva“ vērtība bijusi 23.000 dālderī, bet tas pārdots par 10.000 gulžiem¹¹⁰ un ieņemtā nauda turklāt sekvestrēta.

¹⁰⁹) Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 67. lp. p.

¹¹⁰) 1 dālders = 3 floriniem (gulžiem).

Sakarā ar šo gadījumu hercogs Jēkabs sāk piegriest nopietnāku vērību kara kuģu būvei. 1658. g. viņam ir 10 kara un 14 tirdzniecības kuģi, bet pavisam līdz tam laikam izbūvēti 47 kara un 60 tirdzniecības kuģi, daudz mazāku transportkuģu un liellaivu. Tirdzniecības kuģu saraksts nav uzglabājies; kara kuģu saraksts ir sekošs:

Lielgabalu skaits:

1. Kurzemes hercogu vapenis un ģimetne (Das Wappen u. Bildnis der hercege v. Kurland) . . .	72.
2. Kurzemes hercoga Jēkaba vapenis (Das Wappen des hercegs Jakob v. Kurland)	42.
3. Kurzemes un dzelzvēra vapenis (das Wappen von Kurland u. des eisernen Mannes)	40.
4. Hesenenes-Homburgas landgrāfa vapenis (Das Wappen des Landgrafen von Hessen-Homburg)	36.
5. Kurzemes princese (Die Princessin von Kurland)	40.
6. Kurzemes jaunākais princis (Der jüngste Prinz von Kurland)	24.
7. Kurzemes princis (Der Prinz von Kurland)	24.
8. Cerība (Die Esperance)	28.
9. Skaudība (Die Invidia)	32.
10. Pacietība (Die Patiencia)	28.
11. Ķēniņš Davids (Der König David)	28.
12. Mērenība (Die Temperentia)	30.
13. Neptuns (Der Neptunüs)	30.
14. Drosme (Der Fortitudo)	60.
15. Jēkabs Lielais (Jakobus Major)	40.
16. Miers (Die Pax)	46.
17. Pastāvība (Die Constancia)	44.
18. Gulbis (Der Schwan)	40.
19. Zinība (Die Wissenschaft)	46.
20. Labardans (Der Kabeljau)	36.
21. Patiesība (Die Gerechtigkeit)	40.
22. Gudrība (Die Klugheit)	34.
23. Vienība (Die Einigkeit)	28.
24. Sarkanais Lauva (Der rote Löve)	28.
25. Laime (Die Fortuna)	24.
26. Evgelists Jānis (Johannes der Evangelist)	24.
27. Puķu pods (Der Blumentopf)	32.

28. Jēkabs Mazais (Jakobus minor)	24.
29. Kavalieris (Der Kavalier)	40.
30. Taupība (Die Sparsamkeit)	24.
31. Levitas (Levitas)	24.
32. Balodis (Die Ringeltaube)	24.

Kaŗa kuŗi bez lielgabaliem :

33. Mednieks (Der Jāger).
34. Līdaka (Der Hecht).
35. Vāverīte (Das Eichhornchen).
36. Lācis (Der Luchs).
37. Vienradzis (Das Einhorn).
38. Islandietis (Der Icelander).
39. Lūsis (Der Bār).
40. Apogs (Der Kauz).
41. Lepnība (Die Eitelkeit).
42. Laime (Die Fortuna).
43. Kaķis (Die Katze).
44. Kurzemes Bute (Die Kurische Butte).
45. Pārdrosme (Die Verwegenheit).
46. Uzticība (Die Treue).
47. Roze (La Rose).

Pēc hercoga atgriešanās no zviedru gūsta vēl uzbūvēti
12 kaŗa kuŗi :

Lielgabalu skaits :

48. Trīs silķes (Die drei Heringe)	20.
49. (Die Clementia)	20.
50. Jānis Kristītājs (Johannes der Tāufer)	20.
51. Briedis (Das Elend)	34.
52. Moris (Der Mohr)	32.
53. Dievbijība (Die Pietas)	24.
54. Grenlandes braucējs (Der Grenlandsfahrer)	24.
55. Krokodils (Der Crokodil)	24.
56. Kaija (Die Moewe)	20.
57. Valzivs (Der Walfisch)	24.
58. Nevainība (Die Unschuld)	30.
59. Orfejs (Der Orpheus)	32.

Visi šie kuŗi uzbūvēti 43 gadu laikā un tā tad Eckerta
salīdzinājums, ka hercoga Jēkaba kaŗa flotes apbruņo-

jums¹¹¹ (1416 lielgabali), sastādījis : 58 proc. no Spānijas
„Neuzvaramās Armadas“ (1588. g.), vai 37 proc. no visu
Anglijas kaŗa kuŗu Kromvela laikā, vai ¹/₅ no visu to
lielgabalu daudzuma, ko Kolbērs savā 20 gadus ilgā dar-
bības laikā iegādājies priekš Francijas flotes, nebūs pareizs.
Vienā un tanī pašā laikā hercoga rīcībā būs atradušies
lielākais daŗi desmiti kuŗu.

Tomēr arī tad šī flote tajos laikos ir bijusi ievērojams
varas faktors, kas stipri vairojis Kurzemes starptautisko
svaru un nozīmi.¹¹²

Šīs flotes dēļ ar Kurzemi gribējušas slēgt savienības
līgumus vairākas tā laika lielvalstis.

Daļa no Ventspilī būvētiem kuŗiem pārdota ārvalstīm.
Kuŗu būvēšana pārdošanai izrādas par visai izdevīgu
lietu, jo dzimtcilvēku darbs hercogam neko nemaksā, bet
kaņepājus, kokus un darvu dod viņa paša muižas un
muižu meŗi. Tādā kārtā šinī ziņā ne nīderlandieŗi, ne
angļi ar hercogu konkurēt nevar. Ir ziņas, ka hercogs
pieāvājies Ludvigam XIV būvēt Francijai galēras kaŗam
pret Spāniju un kā Anglijas karalim Kārlim I pārdoti 6
kaŗa kuŗi. Ari Kolbērs 1665. g. nopircis no hercoga
vairākus kuŗus. Hercoga rakstā karalim Ludvigam XIV
(sakarā ar Kurzemes kuŗu „Kaija“, „Orfejs“, „Roze“ un
„Islande“ arestēšanu) atgādināts, ka Francija hercogam
vēl parādā par 1643.—1670. g. būvētiem un apbruņotiem
24 kaŗa kuŗiem.

Ticis pie saviem kuŗiem, hercogs var paturēt frakŗu
naudu, ko nīderlandieŗi līdz tam laikam nēmuŗi pēc sa-
viem ieskatiem. Hercoga kasē paliek arī vidutāja peļņa :
ar lepnumu hercogs kādā rakstā saka, ka viņa paŗa kuŗi
tagad vedot uz gandrīz visām pasaules malām tā pro-
vinču raŗojumus. Lai gan, sakarā ar to, nīderlandieŗu
monopols Kurzemes satiksmē ar Rietum-Eiropu ir lausts,
un vairāk kā ceturto daļu Kurzemes eksporta, galvenā
kārtā domēņu zemju raŗojumus, ved uz rietumu tīrgiem
hercoga kuŗi, — pilnīgi tos nomākt viņam neizdodas.
Muiŗnieku zemju produktus joprojām ved nīderlandieŗi.

¹¹¹) W. Eckert, Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus, 136. lp. p.

¹¹²) Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 9. lp. p.

Uzbūvējis floti, hercogs Jēkabs tiecas stāties tiešos sakaros ar citām valstīm un savu pirmo tirdzniecības līgumu slēdz ar Franciju 1643. gadā. Šinī līgumā nosacīts, kā hercogam ir tiesības Francijā tirgoties, pirkt muižas un maksāt tikpat lielus nodokļus un muitas, kā Francijas pavalstniekiem. Francija savukārt dabū tiesības līgt Kurzemē kara algotņus; abu valstu pavalstniekiem (protams, kā zem „pavalstniekiem“ netika saprasti dzimteilveki) ir garantētas līdzīgas priekšrocības tirdzniecībā.

Kaut gan šim tirdzniecības līgumam lielāku praktisku panākumu nav bijis, tajā tomēr saskatama abu valstu cenšanās atsvabināties no nīderlandiešu starpniecības. Tirdznieciskie sakari starp Kurzemi un Franciju kļūst visai dzīvi angļu un nīderlandiešu jūras karu gados.

Pēc līguma ar Franciju noslēgšanas hercogs mēģina stāties sakaros arī ar Dienvid-Eiropas valstīm, — viņa kuģi apmeklēja Lisaboni, Siciliju, Venēciju. 1656. g. noslēgts tirdzniecības līgums ar Spāniju, kas piešķir Kurzemei tiesības brīvi kuģot un tirgoties visās Spānijas provincēs. Taču uz tirdznieciskiem sakariem starp Kurzemi un Spāniju tas nekādu iespaidu nav atstājis, — tie bijuši un palikuši visai neievērojami.

Atsvabinājies no nīderlandiešu starpniecības kuģniecībā, hercogs tirdznieciskā ziņā zināmā mērā paliek no tiem atkarīgs joprojām, jo nīderlandieši ir un paliek Kurzemes ražojumu lielākie un labākie noņēmēji.

No importprecēm ka svarīgākās atzīmējamas: sāls, silķes, vīns, vilnas un zīda audumi, koloniju preces un metalizstrādājumi, pret kuriem Kurzeme apmaina savus ražojumus: labību, linsēklas, kaņepājus, kokus, darvu, potašu. Sāls importēts galvenā kārtā no Francijas, pa daļai arī no Portugales, Spānijas un Sicilijas. Nīderlande, Norvēģija, Skotija un Anglija izved uz Austrum-Eiropu un arī uz Kurzemi silķes; kolonialpreces, — galvenā kārtā angļu un nīderlandieši.

Šajos apstākļos arī atrodams izskaidrojums hercoga tirdzniecības līgumu politikai. Viņa nodoms pirkt Francijā zemes īpašumus būs stāvējis sakarā ar sāls un vīna importu,

bet no Danijas iegūtās privilēģijas deva viņam iespēju vest Islandes silķes uz Kurzemi paša kuģos un, nevien Kurzemes vajadzību apmierināšanai, bet arī Lietuvas un Maskavijas tirgiem.

Iesākumā rietumu preču lielākā daļa uz Kurzemi nenāk tieši no viņu ražotajām zemēm, bet no Amsterdamas, caur pēdējās vidutājību, kurā XVII g. s. spēlē ļoti lielu lomu, gandrīz tādu pat, kāda piekrita Londonai XIX g. s. Nodibināt tiešus sakarus izdodas tikai vēlāki. Nīderlandieši, kuriem tas itnemas nav izdevīgi, mēģina hercoga Jēkaba centieniem visiem spēkiem un līdzekļiem apkarot, gan nosītot frakšu cenas, gan citādi. Tirdznieciskie sakari starp abām zemēm tomēr paliek jo dzīvi. Nīderlandieši noņem kuģu būvei vajadzīgos Kurzemes darvu, piķi, linus un kaņepājus. Rodas arī jauni tirgi: Anglija arī sāk noņemt linus un kaņepājus, Francija linsēklas, kviešus un auzas. Sākot ar 1660. g. zināms daudzums Kurzemes labības iet arī uz ziemeļrietumu Vācijas ostām. Tā soli pa soli mazinas hercoga saimnieciskā atkarība no nīderlandiešiem. Viņa mūža beigās vairs tikai maza daļa Kurzemes kuģu iet uz Nīderlandes ostām, kurpretim priekš 1660. g. uz tām gajusi lielākā daļa, gandrīz divas trešdaļas.

Hercoga Jēkaba plāni tomēr ir bijuši daudz plašāki un sasniegtais to neapmierina. Viņš grib nīderlandiešus pilnīgi izspiest no Baltijas jūras tirdzniecības un uzņemties vidutāja lomu pats, padarot Lietuvu un Maskaviju par Kurzemes „hinterlandi“, par importēto preču noņēmējam. Viņš mēģina noorganizēt zīda tirdzniecību ar Persiju, eksportēt uz turieni dzintaru, sūtīt kuģus uz Archangelsku u. d. c. Bet lielākā daļa šo viņa nodomu palikuši tikai nodomi, nerealizēti.

Savā darbā hercogs Jēkabs ir bijis viens pats. Pats personīgi viņš pārzinājis un rīkojis savus daudzus uzņēmumus, strādādams no agra rīta līdz vēlam vakaram, — gan rakstot vēstules saviem daudzajiem aģentiem ārzemēs,¹¹³ gan pārbaudot piedāvāto preču un paša fabriku

¹¹³) Visos galvenos Rietum-Eiropas tirdzniecības centros — Amsterdamā, Kopenhagenā, Libekā, Londonā, Hamburgā, Parizē, Nantē u. c. uzturējušies hercoga aģenti, kas regulāri viņu informējuši par vietējās kuģniecības apstākļiem, cenām un politiku.

ražoto mantu paraugus, pārlūkojot rūpniecības uzņēmumus, kontrolējot atsevišķu muižu saimniecības pārskatus u. tml. Viņš personīgi pazinis visu savu kuģu kapteiņus, fabriku meistarus un vecākos strādniekus. Pie fabriku kontroles, kas notikusi vairākas reizes gadā, hercogs personīgi skatījās cauri atvesto preču sarakstus, pārbaudījis fabrikātu, kvalitāti, nosacījis cenas. Bet, — viens cilvēks, lai cik tas arī nebūtu enerģisks un uzņēmīgs, nevar pārzināt un vadīt tādu daudzumu visdažādāko uzņēmumu un pasākumu, pie tam iedziļinoties visos sīkumos, visās sīkajās lietās un ikdienas darbos. Šie sīkumi, atraujot to tiešam vadības darbam, būs pašai lietai nākuši vairāk par ļaunu, nekā par labu. Hercogam nav bijis uzticamu palīgu un domu biedru. Viņa uzticības vīri nereti izrādījušies par avanturistiem un pašlabuma meklētājiem (par piem. Jirgens-Valtmanis, Beverus, Molbers, du Mulin, Heide u. c.), dažkārt pat par nodevējiem. Ari hercoga paša dēls Fridrihs Kazimirs nav bijis palīgs savam lielajam tēvam viņa pasākumos un nodomos.

XVII g. s. Kurzemes kuģi ir braukuši pa visu Atlantijas okeanu, aizsniedzot Dienvid-Amerikas krastus (Tabago, Barbadas s.), Gambiju u. c., iebraukuši Vidusjūrā (uz Sicīliju), uzturēta dzīva tirdznieciska satiksme ar Nīderlandes, Francijas, Anglijas, Spānijas un Portugales ostām. Atsevišķos braucienos Kurzemes kuģi apmeklejuši (uz 1674. g. iegūtās koncesijas pamata) arī Islandi. Tuvākās ziemeļzemes apmeklētas ļoti bieži, par ko zināmi norādījumi atrodami Zunda muitas listēs. Tā laikā no 1640. g. — 1682. g. caur Zundu izgājuši: no Francijas ap 60 kuģu, no Nīderlandes — ap 160, Norveģijas — ap 30, no ziemeļrietumu Vācijas — ap 30, Anglijas — ap 15, Skotijas — ap 3, Dienvid-Zviedrijas — ap 10 u. t. t. kuģu.¹¹⁴ Augšējie skaitļi attiecas uz visu Baltijas jūras austrumu piekrastes ostu kuģiem kopā. Bet tā kā citām, izņemot Kurzemes, ostām nekādu lielu kuģu nav bijis, tad jādomā, ka visi šie caur Zundu caurgājušie kuģi būs bijuši Kurzemes kuģi. Pats par sevi saprotams, ka pilnīgi izsmēlošus datus šīs listes nedod.

¹¹⁴) W. Eckert, Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus, III. Beilage.

Pēc šīm pašām muitas listēm laikā no 1640. g. līdz 1682. g. caur Zundu uz vakariem izgājuši 339 Kurzemes kuģi, bet atgriezušies tikai 266. Par izstrūkstošajiem 73 kuģiem ziņu nav. Tie būs tikuši pārdoti, nolaupīti vai arī gājuši bojā.

Ir ticis domāts arī par silķu zveju un valzivju ķeršanu. 1651. g. salīgts „valzivju ķerājs“ un šim nolūkam izrikoti 2 kuģi. 1652., 1653., 1657. un 1666. g. ir sūtīti kuģi uz silķu zveju, bet nav zināms, ar kādām sekmēm. Pat par tādām lietām, ka Ventas krāču („Rumbas“) saspridzināšana¹¹⁵ un Daugavas savienošana pa Eglones upi ar Suseju un Lielupi, — hercogs Jēkabs ir domājis un ķeries pie šo nodomu realizēšanas. Sevišķi pēdējais tā pasākums, kuģu līdzekļu trūkuma un zviedru draudu dēļ bijis spiests pārtraukt, ir Rīgu ārkārtīgi pārbaidījis: Daugava tikšot novadīta pa jaunu gultni caur Zemgali un Rīgai gals klāt!

Visas briesmas un konkurenci Rīgai novērsa un iznīcināja zviedru uzbrukums Jelgavai un hercoga Jēkaba sagūstīšana. 1658. g. Kurzeme tiek izpostīta un izlaupīta. Poļiem un zviedriem zemi kara gaitās pārsirojot, kā Mirbachs raksta:¹¹⁶ „visam vajadzēja zust un iznīkt, kur vieniem vai otriem, poļiem vai zviedriem bija virsroka, jo ko vieni bij atstājuši, to otri paņēma, un kur zviedri bij varmācīgi strādājuši, tur poļi negribēja palikt apakšā“. Zviedri izpostīja arī ostas Liepājā, Sakaslejā un Ventspilī, nodedzināja kuģu būvētavas un kuģus rekvizēja.

Kad hercogs uz Olivas miera līguma pamata tika atsvabināts no gūsta un atdabūja Kurzemi atpakaļ, viņš atrada zemi izpostītu, rūpniecību apstājušos un floti no ienaidniekiem un draugiem rekvizētu. Nekavejoties viņš ķeras pie izpostītā atjaunošanas. Zemnieku stāvoklis šajā laikā ir ārkārtīgi grūts. Jo lai arī viņi pa kara un juku gadiem ir izpostīti, uz tiem gulstas vēl pastiprinātas kļaušas hercoga fabrikas, ceļus un kuģu būvētavas atjaunojot, viss šī darba smagums, kuŗš tiem pašiem tomēr nenes nekādu svētību.

¹¹⁵) Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 131. lp. p.

¹¹⁶) Ibid. 91. lp. p.

Mums daudz ir nācies pieminēt hercoga Jēkaba vārdu, bet tas ir neizbēgami, jo viņš ir centralā figūra visā šīnī laikmetā, —pats ierosinātājs, pats arī rikošājs un darītājs. Nav bijis decentralizācijas, bet viss savienots hercoga personā.

Šīnī sakarībā jāatzīmē kāda visai zīmīga un interesanta parādība. Hercogs savā darbībā kuģniecības un tirdzniecības laukā nav juties ka zemes valdnieks, kam no svara veicināt visas zemes labklājību un uzplaukumu, bet kā privatuzņēmējs, kuģam katra konkurence ir nepatīkama. Tā piem. Kurzemes privatā flote, kas kādu laiku bijusi līdzīga hercoga flotei, no pēdējās atstumta no pasaules tirgiem un spiesta nodarboties ar kabotažas kuģniecību. Uz to norāda arī zināmā līguma ar Angliju (1664. g.) 1. panta nosacījums par tirdzniecības tiesībām hercogam vai viņa mantiniekiem piederošiem kuģiem, bet ne tiem kuģiem, kas pieder viņa pavastniekiem.

Ari šim apstāklim (starp daudziem citiem) būs piekritusi sava nozīme, ka līdz ar hercogu Jēkabu izbeidzas arī Kurzemes rūpniecība, kuģniecība un tirdzniecība un Kurzemes karogs nozūd no okeanu un jūru ūdeņiem. . .

Kurzemes kolonijas.

Kolonijas ir merkantilisma politikas nešķīrāma sastāvdaļa. Pēc merkantilistu uzskatiem zemēm, kuģam nav dārgmetalu raktuvju, zelts un sudrabs iegūstams caur ārējo tirdzniecību. Šis uzskats savā laikā ir bijis tas dzinējspēks, kas sekmējis starptautiskās tirdzniecības un kuģniecības attīstību, koloniju dibināšanu vai to iekarošanu.

Blakus Spānijai un Portugalei, nākošā gadu simteņa beigās pēc Amerikas uziešanas un ceļa uz Indiju apkārt Afrikai atrašanas, par koloniju valstīm top arī Nīderlande, Anglija, Francija. Un lai gan neaizņemtu zemju virs zemes lodes tad ir vairāk kā diezgan, iedomātu monopol-tiesību un neaprobežotas iedzīvošanās un bagātību saraušanas tieksmju labad, viss XVII gadu simtenis paiet gandrīz nepārtrauktos karos un ar pilnu tiesību to var nosaukt par koloniju un koloniju politikas karu gadu simteni. XVII g. s. par koloniju valstīm kļūst nevien Dānija ar Zviedriju, bet arī Brandenburga un mūsu dzimtene — Kurzeme.

Lai rastu bezkonkurences un neierobežotu tirgu zemē, hercoga paša fabrikās, saražotām precēm, lai ar starpniecību garšvielu un citu koloniju preču tirdzniecībā, kas tajā laikā deva pasakainu pelņu, maiņu tirdzniecību ar eksotisko zemju iedzīmtiem tiktu pie dārgmetāliem, — zelta un sudraba, kā arī sekojot sava laika garam aiz tīri psiholoģiskas dabas iemesliem (kolonijas tad idendificētas ar valsts bagātības un varas jēdzienu), — Kurzeme pirkšanas ceļā iegūst sev kolonijas.

Koloniju uzņēmumos Rietum-Eiropā ļoti liela loma piekrita privātai uzņēmībai, mazāk pašām valstu valdībām. Nīderlandei un Anglijai, kā koloniju valstīm, pamatus liek privātas kompanijas — akciju sabiedrības, kuģam no valdībām tiek piešķirtas gandrīz neaprobežotas pilnvaras un

tiesības, pat tiesības patstāvīgi vest karus, slēgt miera u. c. līgumus u. t. t. Ziemeļ-Eiropas valstīs tajā laikā ir maz pilsētu un maz privāta kapitāla un tāpēc te koloniju dibināšanas iniciatīve atrodas valdību rokās. Sacītais it sevišķi attiecas uz Kurzemi, kurš valdnieks visai nelabprāt ir cietis konkurenci no savu pavalstnieku puses. Kurzemes kolonijas un tirdzniecība ar tām un arī vispār ar ārvalstīm, bijusi gandrīz pilnīgs hercoga paša, tā teikt, privatīpašums un monopols.

Par tālējās tirdzniecību un koloniju iegūšanu hercogs Jēkabs būs domājis jau tad, kad tas uzsāk kuģu būvēšanu Ventspilī, bet konkrēti soļi šinī virzienā sperti tikai 1649. gadā, kad ievadītas sarunas par attiecīgas kompanijas dibināšanu, piesaistot tajā, apkaņošanas un pretdarbības no nīderlandiešu puses novēršanai, arī pēdējos. Kas sarunas ne pie kādiem pozitīviem rezultātiem neved, 1651. g. tiek izriekots kuģis „Valzivs“ (Walfisch) ar 20 lielgabaliem un nosūtīts uz Gambiju. 21. oktobrī Kurzemes ekspedīcija sasniedz Gambijas upes grīvu, kur ievada sarunas ar nēģeru virsaišiem par zemes gabalu pirkšanu. Tani pat gadā no Kumbo valsts ķēniņa nopirkta līdz tam pilnīgi neapdzīvotā Sv. Andreja salīna, apm. 17 klm. dziļi zemes iekšienē, upes vidū. Tad pat nopirkta Baijona pie upes grīvas un Džillifri novads upes ziemeļu krastā, iepretīm Andreja salai. Vēlāk iegūts, arī pirkšanas ceļā, zemes gabals faktorijas dibināšanai zemes iekšienē, apm. 100 klm. tālu no jūras, Kazanas nēģeru ķēniņa valstī.

Gambijas upes apgabals, kurā atradušās Kurzemes faktorijas, ir šaura zemes josla, kas stiepjas abās pusēs Gambijas upei un sniedzas apm. 350 klm. dziļi zemes iekšienē. Pati Gambijas upe ir kuģojama apm. 250 klm. tālu no grīvas un ir teicams satiksmes ceļš, kāds nav sastopams nevienā Afrikas kolonijā.

Klimata ziņā apgabals pieskaitams pie tā saucamā Ziemeļ-Gvinejas novada. Sausajā gada laikā (no novembra līdz maijam) Gambijā valda samērā ciešams klimats. Lietus periods turpretim (no jūlija līdz oktobrim) ir ļoti neveselīgs. Temperatūras svārstības maz ievērojamas.

Pašam vēsākajam mēnesim piekrastē vidējā temperatūra ir 24° C., siltākajam 27° — 28° C. Temperatūra lielā mērā atkarīga no lietus daudzuma, ne no saules stāvokļa pie debesīm. Gada zemākā temperatūra te neiestājās janvarī (kad saule stav viszemāki) bet jūlijā — augustā, kad saule stāv augstu, bet viņas stari nespēj izspiesties cauri biežajai mākoņu segai. Temperatūru pazemina arī lietus un spēcīgais iztvaikošanas process. Pati augstākā temperatūra te iekrīt februārī, martā vai aprīlī, sausā perioda beigās, kad saule vēl tik tuvojas zenitam, bet toties viņas starus neaiztur iztvaikojumi un lietus padebeši.

Drēgnais un siltais Ziemeļ-Gvinejas gaiss atstāj uz eiropieti ļoti nogurdinošu iespaidu, sevišķi tanīs dienās, kad debesis nav apmākušās. Parādīšanās tad zem klajas debess bez tropu cepures, pat tikai dažas minūtes ilga uzturēšanās saules staros ar kailu galvu, rada stipru drudzi un ļoti bieži beidzas ar nāvi.

Galvenais lauku augs Gambijā ir zemes rieksti, uz kuģu kultūras te dibināta visa vietējā lauksaimniecība. Lietus laika sākumā te saplūst tūkstoši iedzimto (eiropieši atkal šinī gada laikā, kam vien tik iespējams, cenšas aizbraukt uz citurieni, kur klimats ciešamāks) no franču Rietum-Afrikas, līgst par strādniekiem, vai rentē zemi no vietējiem zemes īpašniekiem, lai izaudzētu zemes riekstus, kuģi ir Gambijas galvenā eksportprece. Bez tiem izved vēl arī palmu kauliņus un lopu ādas.

Gambijas kolonijas iedzīvotāju skaits tagad sniedzās pie 200000. Zeme atrodas zem Anglijas iespaida jau kopš tā laika, kad no Gambijas upes ūdeņiem pazuda Kurzemes sarkanais karogs ar melno vēzi uz tā.

Hercoga Jēkaba plašajos kolonizatoriskos plānos Gambijai bija paredzēta loma, ka darba spēka, t. i. nēģeru vergu piegādātājam kolonijām Rietum-Indijā. No šejienes tajā laikā izvestas arī zelta smiltis, ziļonkauls, bet no Kurzemes ievesti linu audumi, vilnas segas, dažādi dzelzs un stikla izstrādājumi (hercoga Jēkaba fabriku ražojumi). Hercoga Jēkaba laikā šeit, Gambijas upes augštekā, iegūts arī zelts.¹¹⁷ Patlaban gan tur nedarbojas nekādas zelta

¹¹⁷ Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 96. lp. p.

raktuves. Vai nu zelta lauki ir jau tikuši iztukšoti agrākos laikos, vai arī viņu atrašanās vieta ir izkaisusi no iedzīvotāju atmiņas.

Ap Gambijas krastiem, sākot no grīvas, pastāvējušas vairākas nēģeru ķēniņvalstis, no kurām galvenās bijušas Barra (uz kreisā Gambijas upes krasta) un Kumbo (uz labā krasta). Ar nēģeru valdiniekiem noslēgti draudzības līgumi, kuri no kurzemnieku puses stingri ievēroti, kamdēļ arī pēdējie no iedzimtiem cienīti un pat aizstāvēti.

Gambijas faktorijs nocietināts ar fortiem un apbruņotas lielgabaliem. Fortu pie faktorijs bija 3, no tiem galvenais „Jakobus” forts (kura garnizons pārsniedzis 100 vīrus) Sv. Andreja salā; pārējie saukušies: par Jaunjelgavu („Neu-Mitau”) un Fridriha ostu („Fridrichshafen”).¹¹⁸

Nodarbojoties ar tirdzniecību, starp citu, arī ar vergu tirdzniecību, nav aizmirsta, pēc tā laika paraduma, iedzimto piegriešana kristīgai ticībai. Ka mācītājs un misionārs darbojies kurzemnieks Gotšalks Ebelings un pēc viņa kāds Joachims Dannenfelds.¹¹⁹

Galvenais vergu tirgus atradies Barra-Oudā, līdz kurienei pa Gambiju varēts braukt mazākos (līdz 150 tonnu tilpumā) kuģos. Vergi pārvesti uz Jēkaba fortu, kur sastādīti transporti un kara kuģos aizvesti uz Tabago salu.

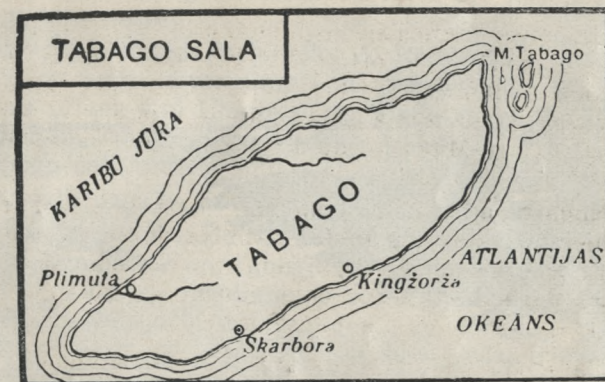
Tabago sala atrodas Karibu jūras dienvid-austrumos, netālu no Dienvid-Amerikas krastiem un pieder pie Mazo Antiļu salām. Tās atrašanās vietas (apmēram) platuma grādi: Z. II. 06' — II. 20' un garuma grādi: W. 60° 32' — 60° 52' (no Griņičas meridiāna). Augstums virs jūras līmeņa no 30—650 mtr., jūras dziļums starp kontinentu un salu nepārsniedz 180 metrus. Attālums no Trinidasas s. ziem.-austrumu raga apm. 40—50 klm. Kontinenta tuvākā vieta, — Parijas pussalas (peninsule de Paria) austrumu rags. Iedzīvotāju (1921. gadā) — 23.378, — melnie,

¹¹⁸) Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 95. lp. p.

¹¹⁹) H. Diederichs, Hercog Jakobs von Kurland Kolonien, 23. lp. p. un Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 96. lp. p.

mulati un nedaudz balto. Iedzīvotāju skaitu 1654. g. Mirbachs rēķina uz apm. 12000, bet tas tiek apšaubīts.¹²⁰

Tabago salu uzgājis Amerikas atradējs Kristaps Kolumbs 1498. g., (apm. 12/13 augustā).¹²¹ Savu samērā mazo apmēru un zelta un sudraba neatrašanas dēļ, Tabago sala ilgāku laiku palikusi pilnīgi neievērota. Tajos laikos neaizņemtu zemes platību jaunajā pasaulē bija pārāk daudz un spāņu iecelotāji, neskatoties uz visu savu mantkāribu, nevarēja visu uzreiz sagrābt savās rokās.

Nevaram teikt, ka mūsu rīcībā esošās ziņas par Tabago salu būtu visai izsmelošas, dažā ziņā tās ir pat pretrunīgas. Sala nav izpētīta un tās mineralbagātības nav vēl īsti zināmas.

Mirbachs, pamatojoties uz saviem pētījumiem hercoga Jēkaba arhīvā, Tabago salu apraksta šādi:¹²²

„Tabago sala ir tā skaistākā no mazajām Antiļu salām (Amerikā), īsta paradīze zemes virsū. Viņa ir 8 jūdzes gara un 3 jūdzes plata un atrodas veselīgā vietā,

¹²⁰ A. Grīns, Pasaules vēsture, XII., 673. lp. p. un Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 97. lp. p.

¹²¹ Prof. K. Balodis Kristaps Kolumbs, 102. lp. p.

¹²² Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 94—95. lp. p.

kuņu briesmīgās, tanīs apgabalos parastās aukas nekad nepiemeklē. Viņa ir tīra no sagiftētiem tvaikiem, kuņus karstā siltzemes saule mēdz purvajos izvārīt, jo Tabago salai ir daudz un augsti kalni, no kuņiem ceļas 128 upes un neskaitāms pulks avotu, kuņu virsotnes tērtas tumšiem ciedru un citiem dienvidus koku mežiem. Paši no sevis un bez cilvēku kopšanas turienes zemē aug pipari, kakao, indīgo, cukura niedres un smirdošais un taču tā iemīļotais stāds, kuņu parasti dēvē par tabaku, bet citādi arī par svēto vai ķēniņa stādu saukā, tādēļ ka tas no tā

Tabago salas skats.

laika, kad Katarina no Medičiem 1560. g. pirmo prīzi iešņauca, ieviesās pilsgalmos un Spānijas ķēniņienei tapa nepieciešams. Daudzi pat apgalvo, ka spānieši iepazinušies ar tabaku vispirms Tabago salā, no kurienes to spāniešu ārsts Nikots pārvedis Eiropā, kadēļ tabaku latiniski sauc „Herba Nicotiana“. Kurzemei tabaks nekad nav bijis tirdzniecības priekšmets, tādēļ ka to maz lieto šņaušanai un tikai tā goda un modes dēļ retumis iešņauc kādu prīzi. Smēķēt pie mums, ka zināms, nesmēķē, vismaz labākās apmindās nē.

Tabago salu, kuņu apdzīvo karaibi un cilvēku ēdeji, laikam spānieši vispirms atrada un tad to apmeklēja holandiešu, franču un angļu jūras laupītāji un konterbandisti; bet 1610. g. viņa bij Anglijas īpašums, kad hercogs Jēkabs to līdz ar savu vārdu dabūja no angļu ķēniņa Jēkaba kā kūma dāvanu. Īpašu dāvinājuma aktu gan arķivā neatradu,¹²³ bet ka Anglija atzina hercoga tiesības, to liecina vairāk rakstu no angļu valdniekiem, starp citiem arī angļu ķēniņa Kārļa II raksts Holandei 1671. g., kuņā tas atzīst hercoga tiesības un ievēl arī turienes varēnājiem tās ievērot.

Mūsu jūrniecības darbinieks A. Bandrevičs, pamatojoties uz no kuņu kapteiņiem un īpašniekiem ievāktām ziņām un „Dues and Charges on Shipping of the West India Islands, compiled by Laurie, Barbados W. J. 1890“, par Tabago salu sniedz šādas ziņas:¹²⁴

„Šo salu uzgājis Kolumbus 1496. gadā¹²⁵ un 1889. g. tā pievienota pie Trinidades, no kuņa laika abas salas nosauc par Trinidades un Tabago savienoto koloniju. Iedz. T. 19,100. Tabago ražojumi ir cukurs, melases, cacao, rieksti, rums, kafija u. c.“

Scarborough pilsēta, ap 3000 iedz. ir vienīgā pošanas osta un še visvairāk kuģi mēdz enkurēt pilsētai preti ap 9—10 asu ūdens dziļumā. Enkurēšana ir laba un aizsargāta pret visiem vējiem, izņemot dienvidu vējus, kuņi pūš reti. Divas citas enkurēšanas vietas: Great un Little Courland līči. Pirmajā enkurēšana 5—7 asu ūdens dziļumā, smilšu dibinā, ap $\frac{1}{2}$ jūdži nost no Plymouth'as pilsētas. To drīzāk ķer vēji, bet grunts tura enkuri labi. Little Courland līcī enkurēšana 7—9 asu ūdens dziļumā, smiltainā dibinā, un tas labāki pret vējiem aizsargāts nekā Great Courland līcis. Enkurēšanas vietas sasniedz lielie okeana vilņi (long ground swell).

¹²³) Tāds arī nevarēja tikt atrasts, jo sala nav dāvināta, bet iegūta pirkšanas ceļā no grāfa Varvika.

¹²⁴) A. Bandrevičs, Ārzemju ostu apraksti, 12—13. lp. p.

¹²⁵) Tabago sala atklāta Kolumba trešajā braucienā, kuņā eskadra sešu kuņu sastāvā no San Lukar de Barrameda ostas devās 1498. g. 30. maijā.

Klimats neveselīgs. Kuģi no nodokļiem pilnīgi svabadi.¹²⁶ Tabagā lādējošiem kuģiem jāiet no liča uz līci, gar salas abām pusēm. Lādiņu arvienu piedod brīvu pie kuģu malas, un dabūn pietiekošu daudzumu mazāku gabalu nostauvēšanai un cocoa rieksti dabūnami pameslam (dunage).

Lasmaņi ir obligatoriski tikai Scarborough'ā.

Stauvētāji noder par lasmaņiem, ja kuģi iet no liča uz līci priekš lādēšanas. Lādēšanas vietu mainīšana gan drusciņ nepatīkama; bet lieli grūtumi arī pie tam nav, jo sala maza un vietas tuvu viena pie otras un līči droši. Balasts atļauts mest par malu enkurēšanas vietā.

Tabago sala piederēja savā laikā (1655. gadā) Kurzes lielkungam Jēkabam, kuŗš uz salu nosūtījis no Ventspils kuģus un ļaudis. Lielskungs bija salu ieguvis no grāfa Warvicka. Bet kamēr Lielskungs Jēkabs atradās zviedru vangībā (no 30. sept. 1658. g. līdz 8. jūlijam 1660. g.), holandieši dabuŗuŗi savā rokā Tabago salas ciestokņus. Vēlāk sala pārgāja drīz franču, drīz angļu rokās un 1677. gadā angļi aizveda no salas projām visus iedzīvotājus un tā palika pavisam neapdzīvota. Tikai 1748. gadā angļi sāka no jauna salu kolonizēt. Sala 50 km gara un 20 km plata, pavisam 295 kvadrāt km. 1883. gadā salai bijis 18,879 iedzīvotāju (9,124 vīrieŗi un 9755 sievietes), to pulkā tikai 300 baltie. Sala krievu iestrādāta un izdod brangus augļus: oranŗes, vīģes, vīnu, cukuru, rumu, kokusriekstus, u. t. pr. Klimats esot ļoti neveselīgs“.

Энциклопедическій Словарь изд. Брокгаузъ и Ефронъ (1901. г., СПб., Томъ XXXIII. 373 стр.) par Tabago salu ievietotas šādas ziņas:

„Тобего (Tabago) — группа о-вовъ изъ числа Виргинскихъ въ англійскомъ Антильскомъ архипелагѣ; въ административномъ отношеніи съ 1889. г. присоединенъ

¹²⁶ Pēc Laurie „Dues and Charges on Shipping of the West India Islands,“ ziņām salā esot šādi nodokļi: Scarborough'ā lasm. 3 pensi no reg. t. ostas nod. 3 pensi no reg. t., tonnu nod. 2 1/2 šil. no reg. t., stauverim 4 šilipi par dienu. Sal. A. Bandreviča „Ostu apraksti“, 12. lp. p.

къ Три니다ду. Пространство 293 кв. км., съ населеніемъ въ 21400 чел. (1898.).“

Meyers Grosses Konversations - Lexikon (sechste Auflage, XIX. Band. 1909. Seite 581):

„Tobago (Tabago), britisch — westind. Insel, 35. km. nordöstlich von Trinidad, 43 km. lang, im Mittel 10 bis 12 km. breit und 295 qkm. gross mit (1901) 18,750 Einw., ausser etwa 120 Weissen sämtlich Neger oder Mulatten und Protestanten. Die Insel gehört nach geologischer Beschaffenheit wie nach Flora und Fauna zu Südamerika. Sie ist bis 650 m. hoch, besteht aus kristallinen Schiefern und erzeugt auf dem fruchtbaren, bisher aber noch wenig ausgenutzten Boden Zucker und Kakao, Baumwolle, Kokosnüsse, Tabak, vorzügliche Orangen, Feigen, Wein. Auch die Viehzucht hat gute Vorbedingungen. Die Hauptindustrie besteht in Bereitung von Zucker und Rum zur Ausfuhr. Der öffentliche Unterricht ruht in den Händen von zwei englischen Missionsgesellschaften und einer deutschen (Herrnhuter). Die Insel steht unter dem Gouverneur von Trinidad; die frühere Repräsentativverfassung wurde 1875 aufgehoben. Die Hauptstadt Scarborough an der Südküste, am Abhang eines 129 m. hohen Hügels, mit unbesetztem Fort, ist Freihafen und hat 3200 Einw. 1900 liefen daselbst 56 Schiffe mit 27,521 Ton. ein. Andere Plätze sind King George und Plymouth. —

Tobago wurde 1498 von Kolumbus entdeckt. 1632 — 77 war es von Niederländern besetzt, dann abwechselnd im Besitz der Franzosen und Engländer, bis es 1803 endgültig an die letztern kam.“

Rīgas Latvieŗu Biedrības Derīgu Grāmatu nodaļas izdotā „Konversācijas Vārdnīcā“, (1921. g. izd.), IV. sējuma 4094 lapas pusē par Tabago salu ievietots šāds apraksts:

„Tabago sala (Tobago) angļu sala Rietum-Indijā, 35 km. uz ziemeļaustr. no Trinidadas un pēc tās no Mazajām Antiļu salām galējā uz dienvidiem, 295 kv. km. liela ar 30000 iedz., pa lielākai tiesai nēģeri vai mulati.

Sala cēlusies no vulkaniskas darbības, līdz 650 m. augstumā, ģeoloģiskas uzbūves un floras ziņā pieder pie Dienvid-Amerikas, auglīga, bet vēl ne pienācīgi izkopta, ražo cukuru, kakaosu, tabaku, skaistus apelsinus, viģes vīnu; sagatavo izvešanai galvenā kārtā cukuru un rumu. Laužu izglītība atrodas 2 angļu un 1 vācu misijas biedrību rokās. Galvenā pilsēta Skvārborā, uz dienvidkrasta, brīvosta, ar 4000 iedz.; citas pilsētas: King Žorža un Plimuta. Salu uzgāja Kolumbs 1498. g. No 1632—1677. g. salu ieņēma nīderlandieši, tad pārmaiņus, tā piederēja drīz frančiem, drīz angļiem. Kurzemes lielkunga Jēkaba laikā (tā tad no 1642—1682. g.) T. sala piederēja Kurzemei, no 1803. g. T. galīgi pieder Anglijai.

1652. g. sākumā Gambijas grīvā ierodas otrs Kurzemes kuģis („Krokodils“); martā abi kuģi dodas atpakaļ un jūlijā laimīgi sasniedz Ventspili.

Jau dažus mēnešus pēc Gambijas faktoriņu dibināšanas par tām nāk smagū satricinājumu periods. Gambijas upes grīvā (1652. g. martā) iebrauc Pfalcas princis Ruprechts, kurš uzstājas ka angļu revolucionāru pretinieks un aplaupa Anglijas republikas un Spānijas kuģus. Princis Ruprechts Gambijas grīvā sastop Kurzemes kuģi „Krokodils“ un to aiztur. Kuģa kapteinis, kads Šulte, izrādās viņam dāvātās uzticības necienīgs un grib līdz ar tam nepiederošu kuģi pāriet pirata dienestā.¹²¹ Kad pēdējais uzzin par kuģa piederību Kurzemes hercogam, tas to nekavējoties atbrīvo un par notikušo ar vēstuli (no 22. marta 1652. g.), adresētu hercogam Jēkabam, atvainojas. Ruprechts arī pastāsta „Jacobus“ forta komandierim majoram Fokam, ka Gambijas augštekas baseinā atrodies bagāti zelta lauki un ieteic tos izmantot, pirms angļi par tiem dabūjuši zināt.

Šī Anglijas ienaidniekā viesošanās Gambijā un drīz pēc tam sekojošā vairāku angļu kuģu aplaupīšana hercoga Jēkaba piederumu tuvumā, draud Kurzemei ar lielām nepatīkšanām. Tā paša gada rudenī angļi sekvestrē vairākus hercoga kuģus, aizrādot, ka hercogs vēl nesēn atbalstījis arī Kārli I viņa cīņā pret parlamentu (Stjuartu

¹²⁷⁾ H. Diedrichs, Herzog Jakobs von Kurland Kolonien, 26. lp. p.

parāds hercogam 1650. g. līdzinas 74,580 angļu mārciņām.)¹²⁸ Konflikts ar Angliju draud iznīcināt hercoga koloniju un komercialos plānus un spiež to meklēt saprašanos arī ar republiku.

Vēl lielākas briesmas Kurzemes tirdznieciskiem pasākumiem Gambijā draud no nīderlandiešu kompanijas pušes, kuņa uzskata Gvineju par savu piederumu un negrib atļaut citu naciju kuģiem pat parādīties Afrikas piekrastē. Hercoga sūdzībām pie Nīderlandes federācijas valdības nav panākumu. Tamdej hercogs sāk vairāk atbalstīties uz Angliju. Nīderlandieši viņam šķiet, un ne bez pamata, par daudz bīstamākiem un negodīgākiem pretiniekiem. Aiz kaut kādiem pavisam niecīgiem iemesliem nīderlandieši 1653. g. konfiscē Kurzemes kuģus: „Invidia“, „Temperentia“ un „Lux“, izlietošanai kaņam pret Angliju. Hercogs, kurš tajā pašā laikā cenšas panākt savas neitralitātes atzišanu arī no Anglijas, pret tādu varmācību stingri protestē, bet viņa protestiem, pēc paraduma,¹²⁹ nīderlandieši nepiegriež nekādu vērību. Hercoga rezidents Hagā N. de Bye dod padomu rīkoties pēc nīderlandiešu pašu parauga un konfiscēt pēdējo kuģus Kurzemes ostās. Tad protesti tikšot ievēroti. Cik vērojams, tad šādam solim hercogam Jēkabam būs tomēr pietrūcis drosmes. Vēlāk, kaut kādā ceļā, viņš konfiscētos kuģus tomēr, rādas, būs atdabūjis.¹³⁰

Atbalstīdamies uz Anglijas republikas draudzību, laikā no 1654—1658. g. hercogs var puslīdz brīvi rīkoties savās kolonijās.

Bet viņam tomēr nav laimes koloniju pārvaldnieku izvēlē. Paša ļaudīm trūkstot vajadzīgo piedzīvojumu (ne no kā nav redzams, ka pieņemtie ārzemnieki būtu bijuši kādi lieli specialisti koloniju un vispār tirdzniecības lietās kādiem sevišķiem piedzīvojumiem bagāti), hercogs pieņem savā dienestā ārzemniekus. Pēdējie gandrīz vai visi iz-

¹²⁸⁾ H. Diedrichs, Herzog Jakobs von Kurland Kolonien, 28. lp. p.

¹²⁹⁾ Mirbachs, Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 90. lp. p.

¹³⁰⁾ H. Diedrichs, Herzog Jakobs von Kurland Kolonien, 29. lp. p.

rādās par blēžiem un dēku meklētājiem, kas zog cik spēdami un izšķiež viņiem uzticēto mantu.

Tūlīt pēc Gambijas kolonijas dibināšanas, hercogs Jēkabs sūta (1652. g. rudenī) ar 3 kuģiem uz Gambiju nīderlandieti de Mulēnu, kurš ceļā drīz vien sakīdojas ar ekspedīcijas virsniekiem un komandu un jau Kopenhagenā, lai tiktu pie naudas uzdzīvei, sāk izpārdot krāvu, kas domāta Gambijai. Mulēnu gan apcietina, bet kuģi spiesti griesties atpakaļ uz Kurzemi. 1653. g. pavasarī uz Gambiju dodas jauna ekspedīcija leitnanta Trotas vadībā. Par kolonijas otro gubernatoru ieceļ dāņu pulkvedi Zeicu, kas 1654. g. aprīlī ar 4 kuģiem aizsniedz Gambiju. Bet arī Zeics neizrādas labāks par Mulēnu un hercogs pelņas vietā cieš zaudējumus.

Šie bēdīgie piedzīvojumi spiež hercogu būt uzmanīgākam pie koloniju augstāko ierēdņu izveles un viņš, pēc nīderlandiešu parauga, nodod kolonijas pārvaldīšanu specialai kollēģijai. Blakus gubernatoram darbojas komercijas direktori ar tam līdzīgām pilnvarām viņu darbības robežās.

Jaunieceltais gubernators kapteinis Stīls (Steel) ir godīgs cilvēks un zem viņa uzraudzības un vadības faktorijs sāk ātri uzplaukt, preču imports un maiņu tirdzniecība ar apkaimes nēģeru ciltīm pieaug. Visvairāk noejošās preces ir: — sāls, dzelzs izstrādājumi un degvīns, pēc kuģām nāk dažādi audumi, apģērbi, segas, zīda lentes, vilnas zeķes, tepiki (pēc iespējas spilgtās krāsās), spoguļi u. tml. Blakus Kurzemes linu audumiem un vadmalai uz Gambiju tiek izvesti arī Polijas un Silezijas audekli, Kurzemes dzintars, hercoga Jēkaba fabrikās ražotais dzelzs, vara un misiņa preces: podi, katli, naži, cirvjī, gredzeni u. t. t.

Lai izmantotu Gambijas augštekā atrodošos zelta laukus, par kuģiem ziņojis Pfalcas princis Ruprechts, hercogs Jēkabs sūta, kopā ar de Mulēnu, uz Afriku norvēģu kalnračus, bet tie atstāj kuģus jau Kopenhagenā, jo Mulēns nožūpojis visu viņu algām nolemtu naudu. Zelts no Gambijas uz Kurzemi ir nācis, bet tas bus, jādomā, iegūts ne

tiešā, bet maiņu tirdzniecības ceļā. Tagad, ka jau minējām, par zeltu Gambijas apgabalā nekas nav zināms.

Hercogam izdodas iegūt vēl otru koloniju, — Tabago salu Mazo Antiļu archipelagā, netālu no Dienvid-Amerikas krastiem. Ilgāku laiku pēc tās uziešanas 1498. g. sala nav īsti piederējusi nevienam. Izceļotāji nebūs griebejuši tur apmesties aiz bailēm no jūras laupītāju uzbrukuma. Jūras laupītāju tajos laikos bija daudz, it īpaši Amerikas piekrastē un viņi bij tik stipri, ka pat kara kuģi ne katreiz varēja ar tiem ielaisties kaujā.

Uz Tabago salu apskatamajā laikmetā pretendē nīderlandiešu tirgotāji Lampsiņi, kas pirmie mēģinājuši to kolonizēt, noņemot ap 200 kolonistus un amatniekus un nodibinot Jaun-Valchernas pilsētīņu (tagad. Scarborough pilsētas vietā). Bet jaunajai kolonijai uzbrūk spānieši, izkauj kolonistus un dzīvus palikušos aizved vērdzībā.

Tajā pašā laikā uz salu pretendē arī Anglija, kuŗa to atdod kādai angļu kompanijai. Pēdējās prezidents grāfs Varviks to iegūst privatīpašumā un 1652. g. pārdod Kurzemei. Divus gadus pēc salas iegūšanas uz turieni iet pirmais hercoga kuģis,¹³¹ ieņem salu Kurzemes valdnieka vārdā un uzbūvē fortu, kuŗam dod Jēkaba forta nosaukumu (vēlāk „Jēkabpils“). Atvestiem kolonistiem ierāda zemi un tie stājas pie plantāciju ierīkošanas.

Kad par salas ieņemšanu izzin nīderlandieši, tie savukārt mēģina tur nostiprināties, bet kurzemnieki to uzbrukumu atsit. Tad nīderlandieši apbrauc salai apkārt un nostiprinās viņas otrā pusē. Tādā kārtā uz salas kopš 1654. g. eksistē divas, kurzemnieku un nīderlandiešu, nometnes.

Kamdēļ kurzemnieki, salā nometoties, nav baidījušies spāniešu uzbrukumu, to vēsturnieks J. Juškevičs¹³² izskaidro šādi. Ap 1646. vai 1648. gadu spānieši Ostendes ostas tuvumā sagūstījuši dažus Kurzemes kuģus. Ievadī-

¹³¹) Mirbaha apgalvojumam, ka 1642. g. uz Tabago salu būtu nosūtīta „prāva flote ar daudz kolonistiem“, nekur nav atrodams apstiprinājums. Sal. „Vēstules“, 96. lp. p.

¹³²) J. Juškeviča raksts „Kurzemes flote, rūpniecība un kolonijas“ žurn. „Laiks“ Nr. 6—1924. g.

tas sarunas ar Spāniju dēļ kuģu atdabūšanas, bet 1652. g. pacelts jautājums kuģu vietā piešķirt hercogam Jēkabam kādu no spāniešu salām, apm. 120000 dālderu vērtībā, Rīt- vai Vakar-Indijā. Tabago salas tuvuma dēļ ticis likts priekšā atdot Kurzemei Trinidadī. Sarunas turpinājušās ilgus gadus un to dēļ spānieši atturējušies no uzbrukumiem Tabago salai un vispār bijuši ļoti labvēlīgi attiecībā pret kurzemniekiem.

Pirmais Kurzemes kuģis, kuŗš piebrauc pie Tabago salas (1654. g. 20. maijā) ir „Kurzemes hercogiene“ (La Duchesse de Courlande) kapteiņa Mollensa vadībā, ar 120 kolonistiem. Nākamā gadā kapteinis Brands atved kolonistiem un kareivjiem dažādas mantas un materialus. Brandam seko kuģis „Pastāvība“ („Constantia“) kapteiņa Brederofa vadībā, ar 130 kolonistiem un drīz pēc tam ar kādu citu kuģi, kuŗa vārds nav zināms, vēl 120 kolonisti.

No 1654—1658. g. Tabago kolonija uzplaukst acīmredzot. Salā ir krāšņa veģetācija, veselīgs klimats un kuģu piestāšanai derīgi līči. Jūra ļoti bagāta zivīm.

Gambijā bija tikai faktorijas maiņu tirdzniecībai ar iedzimtiem. Ka būtu izdarīti mēģinājumi to kolonizēt, — norādījumu nav. Turpretim Tabago sala ir plantāciju kolonija un uz viņu hercogs sūta nevien kurzemniekus, bet, ka strādniekus, arī Gambijā pirkтус nēģeru vergus. Šī apstākļa dēļ, pēc Tabago salas iegūšanas Gambijas, ka darba spēka piegādātājas, nozīme stipri pieaug.

Pirmais Tabago gubernators ir pirmās ekspedīcijas vadītājs Mollenss, kuŗš pēc 4 gadiem ierodas Jelgavā ar ziņojumu hercogam. Ar Mollensa darbību hercogs bijis ļoti apmierināts.

Tabago salas nozīme bijusi ļoti liela nevien viņas plantāciju dēļ, bet arī sakarā ar ļoti ienesīgo kontrabandas tirdzniecību ar spāņu kolonijām Dienvid-Amerikā. Jau 1655. g. no Tabago izvesti lielāki daudzumi pipāru, kanēļa, ingvēra un tabakas. Tā kā lielās ekvatorialās vētras salu nesasniedz un apūdeņošanas apstākļi¹³³ salā sevišķi labvēlīgi, — ražas ir ļoti bagātas un Kurzemes kolonisti ātri

¹³³) Mirbachs, Vestules par Kurzemes hercogu Jēkabu, 94. Ip. p.

klūst par bagātiem ļaudīm.¹³⁴ Bez jau pieminētiem, salā tiek vēl kultivēti un sevišķi labi padodas arī: kafija, kakao un cukura niedres. Tiek dibinātas vairākas cukura fabrikas, kuŗas ražo nevien cukuru, bet arī rumu. Cukurs ir prece, kuŗai noņēmēju netrūkst. Hercogs cer, ka viņam izdosies Lietuvas, Maskavijas un arī Zviedrijas tirgus saņemt savās rokās, izspiežot no turienes nīderlandiešus un klūt pilnīgi no tiem neatkarīgam. Reizā ar saimnieciskas neatkarības iegūšanu viņš sapņo arī par politisku patstāvību. . .

Hercogs jau ir savu plānu realizēšanai, kad nāk 1658. gada katastrofa.

Vēlā rudenī, 1658. g., Kurzemes līcī 5 lieli tirdzniecības kuģi, piekrauti ar vērtīgām precēm gaida ierodamies bruņotu aizsardzību, lai dotos uz Ventspili. Ierodas bruņots divvirsu kara kuģis „Drosme“ („Fortitudo“) ar 60 lielgabaliem un korvete „Jēkabs mazais“ („Jacobus minor“) ar 24 lielgabaliem un atved ziņu par hercoga gūstā krišanu. Ziņa ātri izplatās un Lampsīņi par to ļoti priecājas. Viņi pierunā gubernatoru Beverusu sūtīt floti prom uz Ventspili, lai gan pēdējais labi saprot, ka nīderlandieši hercoga sagūstīšanu mēģinās izmantot savā labā un ka koloniju var nosargāt tikai ar šīs flotes palīdzību. Aizsūtīdams kuģus Beveruss apzināti paraksta Tabago salas kolonijai nāves spriedumu.

Tiklīdz kuģi nozūd aiz apvārkšņa,¹³⁵ Lampsīņi sapulcē savus spēkus un uzbrūk Jēkabpili, noslepkavojot pa ceļam katru sastaptu kurzemnieku — kolonistu (lai nepazīnotu Jēkabpili par tuvojošos ienaidnieku). Pirmie uzbrukumi tomēr tiek atsisti.

Tad Lampsīņi iesūta Jēkabpili zem dezertieru maskas savus ļaudis, kuŗi gubernatora karaspēkā sacēļ nemierus. Zaldātu sadumpošanās, kuŗi pāriet nīderlandiešu pusē un Lampsīņu uzbrukumi piespiež forta komandantu Kristapu

¹³⁴) Uzplaukst arī nīderlandiešu nometne. Nīderlandieši sevišķi liekas uz kontrabandas tirdzniecību un Jaun-Valherna klūst par dažādu avantūristu un tumšu elementu patversmi.

¹³⁵) Kuģi laimīgi nonāk Ventspili un tikpat „Jaimīgi“ tiek no zviedriem ar visu krāvu, vērtība ap 100000 dālderu, sagūstīti.

Gambijas karte pēc Kurzemes jūrnieku uzņēmuma
(ap 1656. g.)

Saturs.

	lp. p.
I Koloniju politikas īvēsturisks pārskats	4
II Kurzemes politiskais un saimnieciskais stāvoklis XVII gadu simteņa vidū	28
III Hercogs Jēkabs un viņa ārpolitika	38
IV Kurzemes kuģniecība XVII g. s.	52
V Kurzemes kolonijas	67
VI Literātūra	92

Biblioteka Główna UMK

300051141440

258

Maksā Ls 1,50.

w

Biblioteka
Główna
UMK Toruń

612739

Biblioteka Główna UMK

300051141440

1642-1682

Kuivatus
käsitys
valvonta

W. 1642-1682

ääämjknäklämjkäoämXK.kik

1687. ar Innocentio
X.

Siväm par
gam, sv. - -

1642-1682
h. J. K. A. L. A. R. E. S.

p

J. K. A. L. A. R. E. S.

A. J. K. A. L. A. R. E. S.

Stamberg 1717

- 1643 tapan l. ar Francorin
- 1647 neit. l ar Francorin
- 1655 " " Maskarotyn
- 1664 " " Danorin
- (raat sündrahu, svinu, man, delfi, kaluripuuca, Norvegi, kupaicid)
- 1674. ar Danorin (129 laika vest tapan. ar Islandi - sätit ikgados 3000 ar Norweg. kaluraklusa dabutu delfi, svinu. t. t. t. vj Islandi, jmarinai pred givom, adam, spalvam. u. c.)
- 1654. - kromuclit - neit. l.
- 1653. - ar Niderlandu federacoje
- 1657. - ar Anglorin t. - an kupa. lig.
- 1664. s - " - " - (suarigo) iet vna

081
130
001

no in kupa iet vna
Katorai ir vna
Tabago saba

salb.
vna
vna

1666 bef. had the rings up. The number of
D. lachryos, but up to the 12. July. W. Hyl.
more on the 12. July, but up to the 12. July. W. Hyl.
12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl.

1666 W. Hyl. for the 12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl.
the 12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl.

1667 July 12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl.

69 of the 12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl.
12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl.

72 the 12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl.

68 the 12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl.

72 of the 12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl.

18. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl.
12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl.
12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl. 12. July. W. Hyl.

1675